

İkram Oğuz



Dengbêjên bavê min



Dengbêjên bavê min

Îkram Oğuz

Weşanên NavKurd: 2

Dengbêjên bavê min

Îkram Oğuz

Berg: NavKurd
Wêneyê Bergê: Sîyabend Kaya
Çapa yekem: Sibat 2022

Weşanên NavKurd
Goerdelerstr. 16
70806 Kornwestheim

Tel: (0049) 152 33 52 08 06
Mail: navkurd@gmail.com
facebook: www.facebook.com/navkurd/

Ji Şevîn û Kejê ra...

İkram Oğuz

Di sala 1962an da li gundeki Tatosê, Xanbegiya Jêrin, ji dayîk bûye.

Mekteba ewil li gund, ya navîn û lîse jî li Erzurumê xwendiyê.

Di xortanîya xwe da, di nav sîyaseta Kurd da cîhê xwe digre û dema 12ê Îlonê da tê binçavkirin.

Di navbera salên 1984-88an da li Zanîngeha Îstenbolê Fakulta Îktîsadê dixwîne.

Çend salan li Îstenbolê di fîrmayeka taybet da wek rêvebir dixebite.

Bi destpêka sala 1991an da dest bi karê çapemeniyê dike. Di navbera salên 1992-94an da dibe xwedî û berpisiyarê giştî yê Rojname ya Azadî û Kovara Deng.

Sedem nivîsê û karê wî yên sîyasî, di derheqê wî da bi sedan doz vedibûn û tê cezakirin...

Di sala 1995an da derdikeve dervayî welat û karên xwe yên sîyasî li Ewropayê didomîne.

Di dawîya salên 90î da dest ji sîyaseta hizbî berdide û di fîrmayek taybeti da wek rêvebir dixebite.

Di sala 2004'an malpera <http://www.navkurd.net> dadimezrîne û ji wê demê vir da berpirsiyariya malperê dike û di malperê da bi Kurdî dinivîsîne. Nivîsên wî di malpera <https://krd.riataza.com/> da jî tên weşandin.

Li bajarê Kornwestheimê dijî û bi navê Şevîn û Kejal du qîzên wî hene...

Berhemên wî:

Mîro, Roman, Weşanên Do, 2014

Rêwî, Roman, Weşanên Doz, 2017

Jîyan bi kurdî xweş e!, Weşanên NavKurd, 2019

Naverok

Pêşgotin.....	11
Muzîk û Welat.....	19
Dengbêjî û axaftina stranbêjan	22
Kilam û stran ya jî gotina bi huner	26
Dewlemendîya Kurdî û Seraya Mamed Axa	30
Kurd Îdol.....	33
Dengbêj Ferzê.....	36
Dengbêj Reso.....	42
Dengbêj Şakiro	46
Dengbêj Huseyno	53
Dengbêj Tahiro.....	59
Dengbêj Mihemedê Canşah	65
Dengbêj Eyşe Şan	72
Dengbêj Seyîdxan.....	79
Dengbêj Huseynê Farê... ..	83
Dengbêj Cemîlê Horo.....	90
Dengbêj Meyram Xan	98
Dengbêj Mihemed Şexo.....	103
Dengbêj Seîd Gebarî.....	107
Mîrê Bilûrê Egîdê Cimo.....	111
Dengbêj Sûsîka Simo.	116
Dengbêj Fatma Îsa	120
Dengbêj Karapêtê Xaço.....	127
Dengbêj Mecîdê Silêman.....	133
Dengbêj Kawîs Axa... ..	138
Dengbêj Şêx Silê.....	143
Şahê Dengbêjan Evdalê Zeynikê	151

Pêşgotin

Çima dengbêjên bavê min?

Bavê min mirovekî bewermend û oldar bû.

Bi karê ajalvanî û cotkarîyê debara mala xwe dikir. Di demsala zivistanê da weke hemû gundîyan karê wî kêr, dema wî ya vala jî zêde dibû. Dema xwe ya vala bi xwendina Quranê û bi guhdarîkirina kilam û stranên va derbas dikir.

Rû bi rû neditiba û di civata wan da cîh negirtiba jî, dengê hemû dengbêjên Serhedê nas dikir û bi kêf û hezkirin li kilam û stranên wan guhdarî dikir.

Di nav dengbêjên wî yê hezkirî da, gelek dengbêjên jin jî hebûn, ku dengê wan ya ji Rewanê ya jî ji Bexdayê bilind dibûn û li gundê me jî olan didan.

Ji wan dengbêjên jin yek Fatma Îsa, yek jî Meyram Xan bû.

Dengê Fatma Îsayê ji Rewanê û bi kilama „Lolo Miho“, dengê Meyrem Xanê jî ji Bexdayê û bi kilama „Mihemedo“, bilind dibû û li seranserê Kurdistanê belav dibû. Ji xwe Eyşe Şan wek zerîya ji malê dihat hesibandin û hinek kilamên wê yê wek „Zerî Heyran“ û „Derdê Hêwîyê“ ji devê qîz û jinan nediket û di her malê da dihat bihîstin...

Bavê min jî weke mele û sofîyan guhdarîkirina dengê jinan guneh bidîta jî, dengê dengbêjên jin ên Kurd li xwe haram nedikir û li kilam û stranên wan jî guhdarî dikir. Di nav dengbêjên wî yê jin da, ya herî nêzîk û zindî Gewrê bû.

Gewrê jineke ji gundê me û di sale bavê min da bû. Hemû zarokên gund jê ra Meta Gewrê digotin.

Meta Gewrê jinikeke dîwane û di halê xwe da bû. Her roj siba zû radibû, karê xwe yê rojane dikir û li ber derê mala bavê xwe rûdinişt, xwe bixwe ra qise dikir, di ber xwe da dilorand û digirîya. Bi danê esrê ra berê xwe dida nava gund, di derê malekê ra diket hundur û weke kesa ji malê diçû, li kuncikeke odê rûdinişt. Kesên ku derîyê mala xwe ji wê ra vebikira, îskanek çay û çixareyek bidabayê, Gewrê wan ji xwe ra weke xwîşk û bira didît û xwe jî ji wê malê dihesiband.

Di gund da malên ku Gewrê zêde diçû-dihat, ji wan yek jî mala me bû. Ji bavê min ra „birako“, ji dîya min ra jî „xwengê“ digot û nêzikatîya xwe ya ji dil nîşan dida. Dê û bavê min cixare nedikişandin, di mal da cixareya ku bidîyana Gewrê jî tune bû. Lê li ber Gewrê çay kêm nedikirin û wê jî têra xwe çay vedixwar û ji wan ra spasîya xwe dianî ziman.

Loma dema ku dihat mala me û rûdinişt, berê pesnê dê û bavê min dida, dû ra destê xwe diavêt paşla xwe û cixareyek pêçayî derdixist. Cixara xwe bi fesal vêdixist, bi gurmika ewil ra dest bi çîroka xwe dikir û di nava çîrokê da wenda dibû. Tiştên ku hatibûn serê wê, mezinan dizanîbû, bi saya vegotina wê ya ku her roj li malekê dubare dikir, hemû zarokên gund jî ji çîroka wê hayîdar bibûn û wek ezberê dizanîbûn.

Gewrê di xamatîya xwe da ji xortekî ji gund hez dike û pê ra dizewice. Piştî zewacê ducanî dibe, lêbelê zaroka wê di zikê wê da dimire û mirî tê dinyayê. Bi wê bûyerê ra xemgîn dibe û dikewice, şev û roj digirî û ji jîyanê dixeyîde.

Di navbera wê û mêrê wê da pirsgirekên malbatî derdikevin û roj bi roj zêde dibin. Di encamê da ew û mêrê xwe bi hev nakin û ji hev diqetin.

Dem derbas dibe, ji gundeke nêzik xwezgînîyê Gewrê tîne û li derê mala bavê wê peya dibin. Gewrê cara duyem dizewice û tere ser hêwîyê. Mixabin di zewaca xwe ya duyemîn da jî starîyê nabîne û weke dîwane careke din wedigere û di ser mala bavê xwe da tê...

Gewrê bi derbasbûna demê ra naveroka çîroka xwe gor dilê xwe zêde dikir û dixemiland. Dema ku çîrok diqedîya, bi dileke xemgîn û bi hêrs li hinek kesên ku wek sebebê rewşa xwe didît û nîşan dida, nifirên xirab li wan dikir û digot:

„Wan hîva min ser û binê hev kir, bila Xwedê hîva wan jî ser û binê hev bike!“

Ger ku qonax germ, çixare û çay jî heba, bi qultek va çaya xwe vedixwar, gurmikek xurt li cixarê dixist, dû ra destê xwe yê çepê diavêt ber guhê xwe û kilama Huso û Nazê distira...

Di kilamê da ew dibû Nazê û li ser birînên Husoyê xwe yê bê nav digot û kul û keserên dilê xwe disotand.

Stran diqedîya, xemgîn dibû û careke din dîsa dest bi nifiran dikir. Gor demê tawanbarên wê û nifirên ku li wan dikir, dihatin guhartin. Carcaran ji mala xalanên bavê min ra dida xebera û nifirên xwe li wan dikir.

Bavê min bi xeber û nifirên wê dikenîya û digot; *“Gewrê, tu ji xalanên min çi dixwazî, wan bi te çi kir ku tu li cem min ji wan ra didî xebera û nifiran li wan diki?”*

Gewrê serê xwe di ber xwe da xar dikir û bi dengê şermok digot; *“Birako ji min nexeyîde, wele ez ji para te ra nadim xebera û nifiran nakim...”*

Pişt ra hêdî hêdî ji cîhê xwe radibû, xatir dixwest û bê dil berê xwe dida mala bavê xwe.

Di dawet û şahîyan da hemû qîz û jinên gund bi mêran ra diketin destê hev û govend digerlandin, kilamê govendê digotin û direqisîn. Lêbelê qîz, ya jî jina ku mîna Gewrê kilamên dengbêjan bistira, tunebû.

Loma wê demê em bi aqilê xwe yê piçûk difikirîn û me ew dengbêjên jin ên ku di Radyo ya Rewanê û Bexdayê da distiran, mîna Gewrê weke jinên dîwane dihesiband. Jiber ku wê demê ji bilî Gewrê çavê me ne bi dengbêjeke mêt, ne jî bi dengbêjeke jin ketibû. Loma Meta Gewrê ji bo me hemûyan dengbêja herî nêzik, zindî û li ber çavan bû.

Di dema zarokatîya xwe da, min dengbêjek ji dengbêjên bavê xwe Zilkoyê Çawirmê jî dît û bi zindî li dengê wî guhdarî kir. Dengbêj Zilko ji gundê Çawirme ya Xelî Axa bû û bi navê gundê xwe va dihat naskirin. Ew jî zavayê gundê me bû, loma di mehên payîz û zivistanê da dihat gundê me û li mala bûrayê xwe dibû mêvan.

Di wan şevên payîz û zivistanê da, civata gund a ku ji kesên navsale pêk dihat, li oda mala kalikê min kom dibû. Zilko li gund ba, ew jî bi bûrayê xwe ra dihat û bi qedr û qîmeta dengbêjîyê di wê civatê da cîheke sereke digirt. Li ser mînderê rûdinişt, piştî xwe dida lihêfê, destê xwe diavêt ber guhê xwe û heta dawîya şevê kilam digot û distira. Qasî ku tê bîra min, kilama wî ya ku herî zêde xweş digot û pê dihat nasîn, „Helîmcanê“ bû...

Zilkoyê Çawirmê jî di nav dengbêjên bavê min ê mêr da dengbêjê herî nêzîk û naskirî bû. Mixabin di vê xebatê da ew bi berfirehî cîh nagre. Jiber ku ew di destpêka salên 70yî da mala xwe ji welat bar kir û çû li bajarê Îzmirê bi cîh bû. Li welatê xerîb û di koçberîyê da dest ji dengbêjîyê berda, bi koça xwe ya dawîyê ra, dengê xwe jî bi xwe ra bir. Ez gelek caran li şopa dengê wî gerîyam, ne rastî dengê wî hatim, ne jî di derbarê jîyana wî da agahîyên berfireh bi dest xist. Berî koçberîya wî dengê wî jî di odayên gundan da bi teyîban di kasêtan da hatibû qeydkirin. Ji wan kasetan yek jî li mala me û di nav kasetên bavê min da bû. Weke îro tê bîra min, ku berî darbeya 12ê Îlonê, me hemû kasêtên Kurdî û pirtûkên Kurdî di bin axê da çal kiribûn.

Piştî dem û demsalan kasêt jî pirranîya pirtûkan jî di bin axê da rizîyabûn, ku ew kasetî Zilkoyê Çawirmê jî di nav wan kaset û pirtûkan da bû.

Di destpêka salên 70yî da em jî bi malbatî ji gund koçberî bajarê Erzurumê bûn.

Bavê min ê 60 salî hemû jîyana xwe li gund, di nav mêrg û zevîyan da, li sere çol û çîyan, di nav deşt û zozanên fireh û bilnd da derbas kiribû.

Loma bajar lê teng dihat. Ji jîyana xwe ya di nav bajêr da hatibû sînordarkirin eciz û xemgîn dibû. Kîngê firsendek bidîta, berê xwe dida gund, diçû bi roj û mehan li gund dima. Ji bo çûyîn û hatina xwe ya gund carcaran şîn û şahîyek, carcaran jî tiştîk din nîşan dida, lê d rastîyê da ji jîyana bajêr a sînordarkirî eciz dibû û direvîya.

Jibo ku, eciz û xemgînîya wî bêtir zêde nebe, ji xwe ra dermanê xemrevandinê jî dîtibû. Her roj piştî xwarina şivê, teyîba li dîwarê odê dardakirî digirt, li ser mînderê rûdinişt û teyîp jî dida ber xwe.

Kasetek diavêt teyîbê, pişta xwe dida balîfê, çavên xwe digirt û bi dengê dengbêjên xwe ra di nav bîranînên xwe da digerîya. Piştî guhdarîkirina her stranekê, ji me ra qala bîranîneke xwe ya li gund derbas bûye, dikiir. Bi vegotina xwe ra rûken dibû, dawî li xemgînîya wî dihat.

Kasêtên dengbêjan, wê demê tenê di civatên gundan da, bi dizî dihatin qeydkirin û bi rêya nas û dostan va, di nav civakê da belav dibûn. Ew kasêtên ji ber hev qeydkirî di bêrika bavê min da kêr nedibûn û di heftê da carekê jî dihatin guhartin. Serê rojê, bi danê nivroyê ra ji mal derdiket û diçû sûka Serê Taxê, di çayxanekê da nas û dostekî xwe didît, kasêtên xwe bi yê nû ra trampe dikiir û bi danê êvarê ra jî bi kêf û kelecane vedigerîya malê.

Piştî xwarina şivê û nimêja êvarê, dîsa li cîhê xwe rûdinişt, kasêta xwe ya nû diavêt ser teyîbê û kêfxweşîya xwe ya ku ji kilam û stranên digirt, bi me ra parve dikiir.

Kêr zêde 25 salên wî yên dawîyê li bajarê Erzîrumê derbas bûn. Di wan 25 salan da her havînan diçû gund û bi mehan li gund dima. Hemû rojên wî yên li bajêr jî wek hev derbas dibûn. Danê sibê heta nivroyê bi saetan Quran dixwend, piştî nivroyê berê xwe dida sûka sere taxê û bi nas û dostên xwe ra dihat ba hev... Êvaran jî guhê xwe dida teyîbê û li kilam û stranên dengbêjan guhdarî dikiir...

Hezkerin û guhdarîkirina dengbêjan ji bavê min ji min ra wek mîrateke çandî ma. Herçiqas di dema xortanîya xwe da zêde nêzikî dengbêjên bavê xwe nebama, îro ez jî mîna wî şev û roj li dengbêjan guhdarî bikim, dîsa jî eciz nabim.

Jiber ku di kilam û stranên da dewlemendî û zelalîya zimanê xwe yê şirîn dibînim û kêfxweş dibim.

Bîranînên min jîndar dibin û yekoyek tîr ber çavên min...

Xewn û xeyalên min dixemilîn...

Bi dengbêjan ra dikevim rêwîtiyê û di nav kilam û stranên wan da digirim.

Bi deng û awazên Şakiro ra xwe li ser pişta bozî çaçanî kaprêşî rehan dibînim û di nav Şûşar û Tekmanê ra, bi bayê bezê derbas dibim.

Bi strana Ferzê ra dibim ji teyran teyrê baz û li ser gazan û bêlanên bilind difirim. Bi bayê qulbê ra vedigerim û li ser mile qîz û bûkan datînim...

Bi dengê Reso ra dibim hevalê Emê Atmanî û bi karwanê wî ra di nav welatê Reşkotanîyan da rêwîtiyê dikim.

Bi dengê Huseyno ra dadikevim deşta Mûşê, li ber devê Çemê Muradê dikevim pêgermokê û ji kul û kesera dilê xwe yê birîndar ra dilorînim.

Bi dengê Tahiro ra berê xwe didim etegên Çîyayê Sîpanê Xelatê, di nav êl û eşîran da li kok û esaleta Perîxana Mihê digirim.

Bi kilam û strana Şêx Silê ra, di civatên mîr û hekiman da rûdinê û pesnê bedewîya Seraya Mamed Axa didim...

Di dema xortanîya xwe da min ji dengbêjên bavê xwe, Şakiro, Huseyno û Tahiro rû bi rû dît û ew ji nêzîk va nas kirin. Min xwest qasî deng û awazên wan, hemû dengbêjên bavê xwe ji nêzîk va nas bikim û bidim nasîn.

Loma bi mehan li şopa wan gerîyam.

Min dît, ku çavkanî kêr, agahîyên di wan çavkanîyan da cîh digrin jî, bi pirranî hevdu nagrin.

Herçi qas sedemên kêmanîya çavkanîyan û agahîyên şaş zêde bin jî, di bingeha hemûyan da bindestîya welatê me yê qedîm û sêwîtîya zimanê me yê şîrîn cîh digre.

Loma dengbêj jî li ser axa bav û kalên xwe xizan, koçber û bêxwedî ye...

Loma qedera hemû dengbêjan yek, êş û jana wan jî hevpar e.

Di vê xebatê da kurtejiyana 20 dengbêj û Şahê Dengbêjên bavê min, Evdalê Zeynikê cîh digre.

Bi saya vê xebatê qasî ku min ji kilam û stranên wan hez dikir û li dengê wan guhdarî dikir, jîyana wan a ku bi hest û helwesta kurdayetîyê derbasbûye dît û ji kesayetîya wan jî hez kir.

Bi hebûn û bi hunera wan, bi deng û sewta wan careke din kêfxweş
û serbilind bûm.

Ez dixwazim hûn jî li dengbêjên bavên xwe xwedî derkevin...

Bi tahma ku hûn ji kilam û stranên wan digrin, xewn û xeyalên xwe
yên nîvco mane, bixemilînin...

Kêfxweş û serbilind bin...

Kornwestheim, 02.02.2022

Muzîk û Welat

Di muzîka hemû gelên cîhanê da mijara welat cîheke sereke digre.

Lêbelê di muzîka Kurdî da welat muzîk bixwe ye.

Jiber ku welatê kurdan, Kurdistan, welatek cûda ye.

Li rû dinê welatek din nîne, ku mîna Kurdistanê axa wê çar parçe û ji alî çar dewletan va dagirkirî be...

Miletek din nîne, ku kêm, zêde ji 50 mîlyon kesan pêk were û li ser axa xwe bindest û ji mafên xwe yên xwezayî jî bêpar be...

Loma mirov dikare bi hêsanî bibêje, gor muzîkên gelên din, di muzîka Kurdî da mijara welat jî weke taybetmendîya welat, bi girîngîyek cûda cîh digre.

Dibe ku sedemên din jî hebin, lê sedema vê cûdabûnê ya herî sereke yek e û ew jî bindestîya Kurdistanê ye. Loma ne hewce ye, ku mirov kûr û dûr bikolîne û di vî warî da li sedemek din bigere.

Jiber ku welat xak û warê hevpar e...

Warê jîyana rojane, warê mîrata dîrokî, warê çand û huner, warê ziman e.

Herwiha bi ziman ra bingeh û nîşaneya miletbûnê ye.

Gelê ku li ser xaka xwe û azad nejî, berê zimanê xwe, dû ra jî her tiştên xwe yên bi endametîya miletbûnê va girêdayî, wenda dike û ji kok û esaleta xwe jî diqete.

Himê miletbûnê jî li ser axa ku jê ra dibêjin welat û bi zimanê kul i ser wê axê tê bi kar anîn, bilind dibe.

Herçiqas ji bo miletbûnê qala çend şert û mercên din jî were kirin, gor raya min ew hemû bi hevparîya welat û ziman va girêdayî ne.

Ji welat û ziman yek kêmbê, bîra dîrokî jî, çand û huner jî, jîyaneke hevpar jî pêk nayê.

Gelê Kurd jî hebûna xwe ya îroyîn, ji hevparîya ax û zimanê xwe ra deyndar e.

Heger ji axa xwe dûr biketa û li zimanê xwe xwedî derneketaba, ew jî ji kok esaleta xwe diqetîya û di nav miletên dagirker da heta roja îro nedihat û dihelîya.

Lebêlê li hemberî zilm û zardariyê û çerxa pişaftinê, dest ji axa xwe ya dagirkirî jî, ji zimanê xwe yê qedexekirî jî berneda.

Dem hat bêdeng ma û di dile xwe da, dem hat dengê xwe bilind kir û di kilam û stranên xwe da welatê xwe heband...

Bi bîr û bawerîya rojên ronahî ber xwe da û heta roja îro anî...

Hat kuştin, şîna xwe li ser axa xwe kir û bi zimanê xwe girîya.

Mizgînîya bûyîna qîz û lawê xwe girt, dîsa li ser axa xwe û bi zimanê xwe dilşa bû û kenîya.

Evîn û hesreta welatê xwe...

Êş û kesera dilê xwe...

Çîroka rev û koçberîya xwe...

Pesnê mêranî û mêrxasîya xwe ya li dijberî zilm û zordariyê bi kilam û stranan anî ziman û ber xwe da...

Loma welat bû mijara kilam û stranan, bû mijara çîrok û destanan...

Ew çîrok û destanên ku di şevên payîz û zivistanê da, li odeyên mêran dihatin vegotin...

Ew kilam û stranên ku di rojên bihar û havînê da li deşt û zozanan, li çol û çîyan olan didan û li seranserê welat belav dibûn...

Di tewna û meqamên Reso da bû warê mêr û mêrxasan, di lihevanîna Şakiro da bû „Welatê Serhedê“, di dengê Huseyno da bû evîn û hesreta azadiyê...

Di stranên Mihemed Şêxo û M. Arif Cizrewî da weke „Gulîstan’a“ bi gul û sosinên rengîn hat xemilandin...

Di stranên Cemilê Horo da weke „Çar Karxezalên Birîndar“ cîh girt û di ser xwe da kalîya...

Dem hat, welat bi serhildanên xwe yê dîrokî va kilam û stranên li ser mêranî û mêrxasîyê xemiland.

Dem hat, bi têkçûyîna serhildanan va weke gola xwînê di şîn û girîyên dayîkan da cîh girt.

Welat, di kilam û stranên govendê da evîna keç û xortan...

Di kilam stranên li ser xerîbîyê da hesret û hêvîya koçberan e.

Di stranên Şivan da êşa Helepçeyê ye, gazin û hawar e...

Di stranên Nîzamedîn Arîç da Gelîyê Zîlan e û kûr dinale...

Di stranên Ciwan da kuştîyê li Sura Dîyarbekirê rêwîyê binxetê ye.

Di lorîyên dayîkan da şîna keç û xortên bê miraz...

Di bîranînên bav û kalan da bûka bi xêlîya kesk û sor û zer xemilandî ye.

Bi strana ku Aslîka Qadir bi dengê xwe yê zîz û zelal jîndar dike da ew:

Welatê me hemûyan Kurdistan e

Cîh û meskenê me kurdan e

Bax û bostan, gul û gulîstan e

Rengîn û şîrîn, mêrg zevî ye

Qîz û xortê cindî bi eslê xwe jî horî ye...

Jiber muzîk deng û bêje ya kurdan, dermanê hesret û evîna welat û jîyana kurdan bixwe ye.

Welat war, muzîk jî xemla jîyana li wî warî ye...

08.12.2021

Dengbêjî û axaftina stranbêjan...

Gotinek ji gotinên Fîlozofê Alman Wilhelm von Humboldt e.

„Di rastîya jîyanê da welat, ziman bixwe ye. Dûrketina bi hêsanî û bi hêztirin a ji welat jî dîsa bi rîya ziman dibe.“

Mirov dibêje qey Humboldt ji sedsalan berê da li rewşa kurdan ya îroyîn temaşe kirîye û ev gotina xwe jî ji bo wan anîye ziman.

Jiber ku Kurd ji zimanê xwe, bi rîya ziman jî ji welatê xwe dûr dikevin.

Dê û bay, di nav mala xwe da û bi hêv ra bi zimanê xwe qise nakin. Yên ku bi hev ra qise dikin, ew jî bi zarokên xwe ra zimanê neyarê xwe bi kar tînin.

Sîyasetvan daw û doza azadî û serxbûna welat dikin, lê bi zimanê sîyaseta xwe, wêlatê xwe bi destê xwe dikujin.

Rojnamevan û nivîskar bi zimanê xwe nanivîsin, yê dinivîsinin jî, tenê nivîsên xwe dixwînin.

Stranbêj pesnê dengbêjîya xwe didin, mixabin bi kurmancî distirên, bi tirkmancî diaxifin û dijîn.

Dengbêj, ku hunera wî deng, amûra dengê wî jî ziman e.

Dengbêj ku li zimanê xwe xwedî dernekeve û tenê di stranbêjîya xwe ya ezber da bi kar bîne, guhdarvan wê çî xwelfîye li serê xwe bike!

Bêgûman, zimanê me heta roja îro hatibe, di wê hatinê da ked û para dengbêjan bi girîngîyek mezin cîh digre.

Jiber ku bi sedsalan ziman, tenê bi kilam û stranên dengbêjan va zindî ma ye, bi deng û awazên wan xemilîye û berxwe da ye.

Loma ez jî wek kurdek ji kurdên li zimanê xwe xwedî derdikevin û di her xalê jîyana xwe da bikar tînin, ji dengbêjan ra xwe deyndar dihesibînim.

Mixabin ew dengbêjên xwedîyê hunera deng êdî neman, yekoyek xatir xwestin û çûn. Lê deng û awazên wan ên mayînde, îro jî hê xewn û xeyalên me dixemilînin, bîr û bîranînen me jîndar dikin.

Ez bixwe, dema ku li kilam û stranên dengbêjan guhdarî dkin, bi deng û awazên wan ra diçim dema zarokatîya xwe.

Jîyana min, gund, kelecana rojên pêncsemê ku guhdarîkirina Radyo ya Rewanê va dixemilî, mîna ava Çemê Erez, bi hêz diherike û di ber çavên min ra derbas dibe.

Carcaran xwe di nav zozanên Çîyayê Şahwelat dibînim.

Tahma kivkarkên wê yên ku di destpêka havînê da derdiketin, bi tîrêja royê ra dibriqîn û diteyisîn, tên pozê min.

Dengê ava kanî û çavkanîyên wê yên sar, dibin melodîyek xwezayî û jenga guhê min digrin.

Dêngbêjê ku lê guhdarî dikim, Şakiro be, bi deng û awazên wî ra xwe li ser piştta bozî çaçanî kaprêşî rehwan dibînim û di nav Şûşar û Tekmanê ra, bi bayê bezê derbas dibim.

Bi strana Ferzê ra dibim ji teyran teyrê baz û li ser gazan û bêlanên bilind difirim. Bi bayê qulbê ra vedigerim û li ser mile qîz û bûkan datînim...

Bi dengê Reso ra dibim hevalê Emê Atmanî û bi karwanê wî ra di nav welatê Reşkotanîyan da rêwîtiyê dikim.

Bi dengê Huseyno rê dadikevim deşta Mûşê, li ber devê Çemê Muradê dikevim pêgermokê û ji kul û kesera dilê xwe yê birîndar ra dilorînim.

Bi dengê Tahiro ra berê xwe didim etegên Çîyayê Sîpanê Xelatê, di nav êl û eşîran da li kok û esaleta Perîxana Mihê digirim.

Bi kilam û strana Şêx Silê ra, di civatên mîr û hekiman da rûdinêmin û di nav heval û hogiran da pesnê bedewîya Seraya Mamed Axa didim...

Stran diqedin, dawî li xewn û xeyalên min tên û ez careke din di nav bêdengîya jîyanê da ji sêwîtîya welatê xwe hayîdar dibim.

Loma gotina Humboldt watedar dibînim û dibêjim, welatê rasteqîn ziman be, ew welatê me jî îro tenê di kilam û stranên dengbêjên berê da ma ye.

Jiber ku dengbêjên me yên îro jî ji welatê xwe dûr ketine û bûne stranbêj.

Bi kurmancî distirên, bi tirkmancî diaxifin...

Mîna kesên tat bi stranbêjîya xwe bilbil, bi axaftina xwe ya nîvco jî kerr û lal in.

Di salên 1980yê da ez rastî gelek dengbêjên bi nav û deng hatim û min ew naskirin.

Di kûçe û kolanên Erzurumê da Şakiro, Huseyno, Zilkoyê Çavirmê, Tahiro û Keremê Kor dît û min li kilam û stranên wan guhdarî kir.

Ew qasî deng û awazên xwe, di sohbet û axaftinên xwe da jî xwedî zimaneke paqij û zelal bûn.

Ew, ji sîyaset a Kurd a wê demê dûr bûn, lêbelê bi dengbêjîya xwe hîmê kurdayetîyê bi hêz dikirin û dixemilandin.

Di civatên mîr û began da, bi zimanê qedexekirî diaxifîn û distiran, bi stranên xwe ew diparastin û didan hezkirin.

Lê îro?

Hêjmara dengbêjan jî...

Derfet û îmkanên dengbêjîyê jî zêde ne.

Dengbêj xwedî kilam û stranek taybet nebe jî, bi kilam û stranên dengbêjên nemir va dengê wî wenda nabe û dijî.

Jiber ku her stranbêjê ku, ha li kûçe û kolanên bajaran, ha li gund û zozanên serê çîyan bijî, ger ku bixwaze, dikare dengê xwe qeyd û dûra jî li seranserê dinyayê belav bike.

Lê yekî mîna Evdalê Zeynikê ku pîrê dengbêjan bû, xwedî derfetek wusa nebû. Loma em îro herçiqas ji kilamên wî hayîdar bin û ji devê stranbêjan bibihîzin jî, ji deng û awazên wî bêpar man.

Bi pêşvçûna teknolojîyê ra derfet zêde bûn, qasî zêdebûna derfetan jî çerxa pişaftinê bi hêz bû. Ger ku stranbêj li ziman û hunera xwe, em jî li wan xwedî dernekevin, ne kilam û stranên dengbêjan ne jî dengê stranbêjan dimînin.

Çima dengbêj û stranbêj?

Gor raya min, her dengbêj di heman demê da stranbêj, lêbelê her stranbêj ne dengbêj e.

Ji Huseyno tarîfa dengbêjîyê pirsîne. Huseyno bi mînakeke balkêş, bersivek kin daye û wuha gotîye:

„Dengbêjî, tewna Reso, lihevanîna Şakiro û dengê min e...“

Di bingeha taybetîya her sê dengbêjan da jî xeml û zelalîya ziman cîh dîgre.

Ji bo her kesek ziman berdevkê hiş e.

Lê ji bo dengbêj, ziman di heman demê da bingeş û amûra hunera dengbêj e. Zimanê dengbêj çiqas xurt û dewlemend be, xebata hişê wî jî ewqas zelal û kêrhatî dibe.

Dengbêj, bi dewlemendî û zelalîya zimanê xwe ancax dikare biafirîne, dikare bistirê û bi hest û helwesta xwe stranê bixmilîne.

Lê ziman qels û lawaz be, hiş tevlihev, deng jî şêlû dibê.

Stran jî bi xwendina ezber va ji xemla hest û helwesta xwedîyê xwe bêpar dimîne.

Loma wek gotina dawîyê dikarim bibêjim, stranbêjên ku xwe wek dengbêj bi nav dikin, ger ku dixwazin mîna dengbêjên berê di dilê kurdan da cîhekê mayînde bigrin, divê ya rûmetê bidin zimanê xwe, fêr bibin û bi kurdîyek zelal û paqij biaxfin, ya jî di bernemeyên xwe da tenê bistirên û dû ra weke kerr û lal bê deng bimînin.

Jiber ku bi axatîna xwe ya bi peyvên tirkmancî va ew xwe piçûk dixînin û ji welat, guhdarvan jî piştî xwe didin wan û ji wan dûr dikevin...

23.06.2021

Kilam û stran ya jî gotina bi huner...

Gotina bi hest û helwesta bê huner axaftin, ya bi huner jî kilam û stran e.

Heman gotina ku di axaftinê da bi sivikatîya xwe cîh digre, di kilam û stranê da bi deng û hunera dengbêj va dikemile, giran û mezin dibe...

Jiber ku dengbêj bi peyvan ra dilîze...

Bi hest û helwesta xwe, bi deng û hunera xwe rih û can dide peyvan û wan dixemilîne.

Mînak:

Strana “Ez Xeyîdîm” û Stranbêjîya Dengbêj Heqê...

“Lawko dîno ez xeyîdîm, te ra xeber nadim...”

Stran bi gilû gazin dest pê dike û bi pesnên bê hempa didome...

Ev hevoka ku ji çend peyvan pêk tê, ji devê keçikeke xama derbikeve, weke gilî û gazineke ji rêzê û gotineke di navbera du kesan da derbasûye, tê hesibandin û tesîrek li merîya nake.

Lê gava ku ev gotin ji devê dengbêjekî mîna Heqê û bi huner derbikeve, bi bihîstina hevokê ra mirov di nav xemla gotinê da xwe dibîne, dibe evîndara/ê bê nav a di kilamê da û gilî û gazinan ji evîndara/ê dilê xwe dike.

Ev çend roj e, ez li Dengbêj Heqê guhdarî dikim.

Li ser YouTube nave wî dinivîsim û kilamên ku wî strane, li pey hev rêz dibin.

Ji alîkî va bi karê xwe yê rojane ra mijûl dibim, ji alîyek din va jî li dengê Heqê, dengê wî yê efsûnkirî guhdarî dikim.

Kilamek diqede û yeka din dest pê dike...

Lê kîngê strana wî ya ku ez herî zêde jê hez dikim û ji guhdarîkirina wê tê nabim, "Ez xeyîdîm", dest pê bike û biqede, careke din vedigerînim serî û weke dubare lê guhdarî dikim.

Jiber ku Dengbêj Heqê di nav vê stranê da dijî û bi dengê xwe yê efsûnkirî va guhdarvanê xwe jî dike hevparê xwe û di nav kilamê da bi xwe ra digerîne...

Bi dengê xwe yê bilind û bi tewna xwe ya taybet, bi peyvan ra dilîze...

Bi deng û hunera xwe rih û can dide peyvan, bi hest û helwesta xwe dikeve nav stranê û tê da dijî û stranê jîndar dike.

Bi peyvan ra direqise û di nav gotinê da dihûnîne...

Weke evîndara bê nav, bi gilî û gazin ji evîndarê dilê xwe dixeyîde...

Dûra vedigere, pesnê çav û birî, bejn û bal, simêla reş û palik a evîndarê dilê xwe dide û ji derî û cînarên xwe ra jî evîna xwe ya ji dil tîne ziman.

Herwiha ev kilam ji alî gelek dengbêjan va hatiye stran, lêbelê kesê ku mîna Heqê ji kûrahîya dil va stra be, nîne.

Min ev kilam ji dengbêjên mîna Salihê Qubînî, Zahiro, Mihemedê Xato û Zekîyê Hecîbeyremê jî guhdarî kir. Ew jî gor deng û sewta xwe û bi hinek gotinên cuda vê kilamê distirên. Lêbelê tahma ku mirov ji strandina Dengbêj Heqê digre, mixabin ji wan nagre.

Lêbelê ev yek nayê wê wateyê, ku dengbêjîya wan ji ya Heqê kêmtir e.

Bêguman her dengbêj bi hunera xwe, bi deng û sewta xwe, xwedî taybetmendîyek cuda ye.

Lê hinek kilam hene, ku tenê bi deng û sewta dengbêjek va dixemilin û bi guhdarîkirinê va jî guhdarvan mest dikin.

Kilama „Ez xeyîdim“ ya Heqê nîne û ji alî ki/ê va hatiye çêkirin, nayê zanîn.

Lêbele kî/ê ku çêkiribe, mirov dibêje qey wî ev kilam ji bo ku tenê Dengbêj Heqê bistirê, çêkirîye û dîyarî wî kirîye.

Taybetmendîya dengbêjîyê yek jî ev e, ku divê di navbera gotinên kilamê û dengê dengbêj da ahengek hebe...

Deng û gotin li hev bixemile...

Kilam bi naveroka xwe va jîndar bibe û li ber çav û di dilê guhdarvan da jî biteyîse...

Mirov dema ku baş guh bide dengbêjan di her kilamê da nebe jî, vê taybetmendîyê di hemû dengbêjan da dibîne.

Wek mînak, çawa ku tu dengbêjek qasî Heqê nikaribe kilama „Ez xeyîdîm“ bistirê û di kilamê da bijî, tu dengbêjek jî nikare qasî Şakiro kilama „Seraya Mamed Axa“, qasî Tahiro jî nikare kilama „Perîxana Mihê“ xweş û di cîh da bistirê...

Loma hinek dengbêj qasî deng û hunera xwe, carcaran tenê bi kila-meka ku bi hostayê strane va tî naskirin, ku ew kilam ya wan nebe û ji alî wan va nehatibe çêkirinê jî...

Çawa ku navê Fatma Îsayê bi kilama „Lolo Miho“ va girêdayî be, gor min navê Dengbêj Heqê jî bi kilama „Ez xeyîdim“ ra girêdayî ye.

Beyî vê kilamê asta dengbêjîya Heqê kêr dimîne...

Beyî dengê Heqê jî kilama „Ez xeyîdim“ jîndar nabe û guhdarvan jî xwe di nav kilamê da nabîne.

Ger ku hûn jî bixwazin, bikevin nav kilamê û li xeml û reqsa peyvan temaşe bikin, bi dengê Heqê ra gotinên wê dubare bikin...

Ez Xeyîdîm

*Lawko dîno ez xeyîdîm te ra xeber nadim, hay lo dilo hay li min ê
Malxirabo min ê heyrana çav û birîyên reş û beleg, bejna bilind
Simêla reş a palik bikî, inyayê bêbext nebû hay lo dilo, hay li min ê
mala min ê*

*Malxirabo çend hev xirabîyê te hebin hezarhefsed xortê mala bavê
min hebin*

dîsa ez pê nadim sev xatirê birawo lê kewna jinê hay lo dilo ax ay

*Eger derî û cînar min ra bê kesî lawo gede lawikê te mirî ye, ez ê bêjim
Ez ê eşîra mala bavê xwe tev qurbankim sev xatirê birawo xwe kevn
jinê wî û wî...*

*Lawko dîno min ji te ra negot were mala bavê min rebênê kuro lê taşû-
jinê hay lo dilo hay li min ê*

*Malmîrato sawke gava tu di hundar derdikevî, îjar herdu jinê te bi hev
ra kuro lê şik nedinê hay lo dilo, hay li min ê*

*Malmîrato hela rabe bişîne xwezgînîyê min gulîbirê, dê û bavê min da
xwe da,*

*Wele gava neda ez ê bi te ra bikim, kar û bi karê kuro lê revandinê hay
lo dilo, hay li min ê*

*Eger der û cînar û malî ji min ra bêjin qîzê lawo ne gede lawkê te heb
ye du hev jinê wî hene,*

*Ez ê bêjim bila çarê din jî hebin, min dilketîyê hawax birawo lê çaxê
xwe ra*

Eman eman eman eman min xêr nedî birawo xwe vî dilî...

*Lawko dîno were mala bavê min bi sêr bike, li odek lo misafira hay lo
dilo, hay li min ê...*

*Malmîrato netirse birakê min tucar e, wele niha xwe ra çûye kuro lê
nav kavira hay lo dilo, hay li min ê*

*Herçî kesê orta dilê min da xeber bide, belkî xwe ra here ser dînê kafira
hay lo dilo, hay li min ê...*

*Eger der û cînar û malî ji min ra bêjin qîze lawo ne gede lawikê te
hebûye,*

Ez ê bêmê, wele min dilketîyê hax birawo lê çaxê xwe ra

Ean eman eman eman birawo min vî dilî qet xêr nedî...

07.01.2022

Dewlemendîya Kurdî û Seraya Mamed Axa...

Şevêk ji şevên zivistanê.

Şevên sar û dirêj...

Civata gund li oda mêran û li dora sobê saz bibû.

Di sobê da kermeyên ji gomên pez û gunîyên ji Çîyayê Şawelat dişewitîn û bi tîna xwe ode germ dikirin.

Di pêxrika sobê ra dûman hildikişîya û ber bi ezmanên çîksayî bilind dibû, di kuleka odê ra jî dengê Şakiro derdiket û li seranserê gund belav dibû.

Mêr û kalemêrên gund jî guh dabûn hoparloya teyîbê û bi dil û can li deng û avazên Şakiro guhdarî dikirin.

Şakiro kilama „Seraya Mamed Axa“ distira, pesn û senaya Serayê dida û digot:

*„Lê Serayê lê lê muhibê li me hatîyê sura sibê mîna bayê gulo,
Ez ji te ra sond bixwim di ser me da dike guregur e...
Xizêma pozê Seraya Mamed Axa zîvê zelal e û bi zêr kil dane
Tu bala xe bidê bayê gur û bayê şerqo, bayê xerbo, bayê çep û rast bayê
Bolugbaşîyê lêdixînê, di poz da tere tê û vedigere wa dizivire...
Geli gundî û cîarno gilî û gazin û loma ji min nekin
Bira yekî fenanî Seraya Mamed Axa dosta merîya be
Hespa merîya beza be, şûrê meriv birra be
Tu dêna xwe bide vê sibêngê malxirabo,
Kum û kolozê merîya li ser çav û birîya da xwar be
Dosta merîya sertacê dosta hemû dostan be
Yekî fenanî Seraya Mamed Axa dosta merîya be
Di nav civatê mîran û hekiman da herkes meth û senayê dosta xwe*

*Meriv ji xwe ra meth û senayê Seraya Mamed Axa bide
Nav heval û hogiran da qanadê merîya vebe ji xwe ra pê bifire
Serayê, Serayê û Serayê, Serayê û Serayê...*

*Wele rabe qolê zêra bikute vê sibengê pêşîya enîya kever vê kofîyê
Malxirabê cote elbê toqatî girtibû bi zendê zerbadayî ji kêfê ra di-
meşîya ser kanîyê*

*Ez evdalê Xwedê ji eşqa dilê rezîl ra rabûme minê qasekî xwe berdabû
pêşîyê...*

*Minê destê xwe bida desta, devê xwe bikira xal û xeta gerdenê xebxeb-
kê ber guhara*

*Dev û lêvên şekirî yanaxên ehmedî şê û sê biskên bişê bigota te xanimê
te xatûnê te zerîyê...*

Tu dêna xwe bide gelo ji gavê dil da kê dîtî kê nedayê

Yekê fenanî Seraya Mamed Axa dosta merîya be

Di ser derd û kulan ra bi dest bigrî û bibî ser hêwîyê

Serayê û Serayê, Serayê û Serayê..."

Stran diqedîya, bêdengîyek diket nav civatê...

Dû ra kalmêrên ku di dilê xwe da jinên xwe weke Seraya Mamed Axa bedew didîtin, bi dilken û rûken li derdora xwe dinihêrîn û digotin, "ya Xwedê yên me jî ji Seraya Mamed Axa kêm nînin..."

Bi qilf û henek dem derbas dibû...

Ken diqedîyan, hemû çav vedigerîyan ser Galoyê çil salîyê ku di mal-
da mayî...

Galo têdigihîşt ku, civat li benda axaftina wî ye...

Di cîhê xwe da hinek dilivîya, dû ra çep û rast li civatê dinihêrî û digot: „Heyran, we çî çavên xwe cot vekirine û li min dinihêrin. He-
ger hûn dosta min dipirsin, Seraya Mamed Axa nikare av li destê wê
bike..."

Pirqîn diket nav civatê û hemû bi hev ra û bi deng dikenîyan...

Kalemêrek dengê xwe bilind dikir û ji Galo ra digot:

"Yê me hemûyan li ber çavan e, lê dost a te ya ku Seraya Mamêd Axa
nikare av li destê wê bike, kê û li ku ye?"

Galo di ber xwe da dikenîya û dibersivand:

“Ji we ra çî, her kê ku be, hê di mala bavê xwe da ye...”

Mesela Kurdên me yên zimanTirk jî wek mesela Galo ye.

Dibe ku bala we jî kişandibe...

Di medya civakî da Kurdên zimanTirk pesnê zimanê Kurdî didin...

Ewqas ji zimanê xwe hez dikin û rûmetê didinê, jibo ku zirarê nedinê naxwazin bikar bînin.

Loma bi Tirkî dibêjin:

“Kurdî zimanê herî dewlemend e...”

Zimanekî xwezayî û melodîk e...”

Pesindayîna wan ne şaş e, bi rastî jî zimanê me, zimaneke dewlemend û xwezayî ye.

Hêjayî pesindayînê ye...

Lê dema ku meth û sena bi zimanê Tirkî be, wê gavê ew jî dibe mesela Galo û dosta wî ya hê di mala bavê xwe da...

Dewlemendî û bedewîya ku mirov jê bêpar be û ji dûr va pesnê wê bide...

Ew jî bi gotina pêşîyên me, sosretî ye...

Gava ku vê sosretîyê dibînim, bixwe jixwe ra dibêjim:

Bila Xwedê aqil bide...

Madem ku nedaye çima kerr û lal nekirîye!...

01.10.2019

Kurd Îdol

Demeke dûr û dirêje, her roja şemîyê bi bend dikişînim. Dema ku saet dibe heystê êvarê, li cîhê rûdinê, piştta xwe didim palkursîyê xwe, berê xwe didim ekranê televîzyona Kurdsatê û li bernama Kurd Îdol temaşe dikim.

Na, ne tenê temaşe dikim.

Derdikevim rêwîtîyê... rêwitîyeke dûr û dirêj...

Di nav bîranînên xwe da wenda dibim...

Diçim dema zarokatîya xwe...

Li gund, her rojên pêncsemê, ew rojên ku jin û mêr li ber derê malên ku radyo tê da kom dibûn û guhê xwe didan bernama radyoya rewanê...

Bavê min û kasetên dengbêjên wî, ew kasetên ku herdem di berîka xwe da, li ser dilê xwe û bi xwe ra digerland û kîngê eciz biba, diavêt ser teyîbê û guhdarî dikir...

Şevên zivistanê, ew şevên ku mêr li odayên mêran rûdiniştin, jin jî li paş derî û di tarîyê da disekinîn û bi saetan li dengbêjên ku di odê da kilam û stran digotin, guhdarî dikirin...

Hemû wek li ser ekraneke duyemîn di ber çavên min da derbas dibin...

Çaveki min li ekrana Kurdsatê, yê din jî li wê ekranê...

Bi stranên Wedat, bi dengên wî yê zelal ji şabûna digirîm...

Bi stranên Cengîz ra xwe di nav salên heystêyî da û li Stenbolê dibinîm.

Kasêta Koma Wetan çawa ketibû destê min... Komek heval li ku hatibûn ba hev û me di bin kîjan şert û mercan da lê guhdarî kiribû û ji xwe çûbûn, dibînim û xemgîn dibim...

Bi gotinên Ronî û tevgera wî ra dikenim, kêfxweş dibim û bîr û bawerîyên min xurt dibin...

Bi deng û stranên Bane Şîrwana şazdeh salî va, ji bo pêşeroja ziman û muzîka Kurdî dilşa û serbilind dibim.

Bi dengê Jinda Qenco ra xwe li Kobanê, li bin xetê, li Rojavayê Kurdistanê dibînim...

Bi dengê Xezal Mistefa ra derbasî Rohilatê li Kurdistanê dibim...

Bi dengê; Aştî Ezîz, Tanya Aso, Ferzad Mehdînya, Rawan Îbrahîm, Zêrevan Casim ra xwe di nav Gulîstana Kurdistanê da, ew baxçeyê ku bi reng û dengên cûda û bi aheng xemilandî da dibînim û nêzikî xewn û xeyalên xwe yên li ser Kurdistaneke azad dibim...

Difikirim û dibêjim; çawa ku bi saya dengbêj û medreseyên Kurd zimanê me jîya û heta roja îro hat, ji vir şûnda jî bi saya keçû xortên ku di rîya dengbêjan da diçîn û ji îmkanên zanyarî û teknolojîyê îstifade dikin va, îro roj bi roj dewlemend dibe û pêşda diçe.

Di vê pêşveçûyînê da, barekî giran dikeve ser milê hemû dezgeyên Kurd û Kurdistanî ku ji wan dezgeyan yek jî KurdSat e...

Bêşik, KurdSat bi bernama Kurd Îdol va, hem barê xwe, hem jî barê me hemûyan sivik kir û dike...

Di navbera paşeroj û pêşeroja me da, di navbera herçar parçeyên Kurdistanê û di navbera herçar zaravayên Kurdi da pireyeke zêrin çêkir ku, ew beşdarvanên ku ji destpêkê da heta roja îro, bi kilam û stranên xwe û bi hûnerên xwe cîh girtin û digrin, ew jî ev pire xemilandin û dixemilînin...

Duh êvarê ji neh kesên mayîn, şeş kes derbasî qonaxeke nû bûn û derketin asta fînalê.

Bane Şîrwan, Wedat Akarsu, Jînda Kanco, Cengiz Yazgi, Xezal Mistefa, Ferzad Mehdînya...

Heftaye pêşîya me jî, ji van şeş kesan yek wê bibe yekemîn.

Mixabin gor raya min û ez bawerim gor raya hemû temaşevanên bernama Kurd Îdol, ev kesên ku min navê wan daye û nedaye, hemû di asta yekemîn da ne...

Bi sedan keç û xort, bi destpêka bernama Kurd Îdol va gavekî hunermendî avêtin û ewê ji vir şûnda jî di rîya hunermendîyê da b avêjin û bi serkeftî bimeşin.

Di dawîya bernameyê da ji wan yek dê dibe yekemîn...

Ew ê xelata xwe bigre û şa û dilşa be...

Lêbelê Kurd Îdol bi xwe bernameyeke yekemîn e û hemû beşdarvanên wê jî di dilê gelê Kurd da yekemîn in.

Jiber ku bi beşdarbûna vê bernameyê va hemû bi dil û can, bi bîr bawerîyeke xurt bareke giran avêtibûnn ser milên xwe. Ez bawerim ew ê di bin barê xwe da bi serkeftî derkevin û bi hunerên xwe, ziman û muzîka Kurd pêş ve bibin...

Qala her çar hunermendên ku di bernamê da rê û rêbazên hunermendîyê dan û didin ber beşdarvanan û bi rexne û pêşniyarên xwe, astêngên li ser pêşîya rîya wan ji holê radikin, neyê kirin, ev nivîs kêr dimîne...

Her çar hunermendên hêja û bi rûmet...

Xatûn Kanî, Nîzameddîn Ariç, Ednan Kerim, Bijar Kamkar...

Di rexne û şiroveyên xwe da, gor şert û mercên hunermendîyê û bi hestên Kurd û Kurdistanî tevgerîyan û kareke qedirbilind û giranbuha anîn û tînin cîh ku, ez bi dil û can wan pîroz dikim.

Bernama Kurd Îdol hefteyek şûnda li ser ekrana KurdSatê bi zindî diqede, lê bi hunerên keç û xortên ku beşdarî vê bernamê bûn, ji niha da di dilê hemû kurdan da xwedî ciheke bilind û mayînde ne...

08.07.2017

Dengbêj Ferzê

“Teyrê ser milê qîz û bûkan!..”

Hinek pesin hene, ku mirov bixwaze jî nikare bi wan pesnê herkesî bide.

Kesê ku pesnê wî tê dayîn, divê pesnê xwe heq bike. Ger ku heq neke gotin tu car cîhê xwe nagre û erzan dibe.

Wek mînak: Teyrê ser mile qîz û bûkan!

Gelo kî naxwaze bibe teyr û li ser mile qîz û bûkan cîhê xwe bigre, bi wan ra bibe heval, bibe hevparê ken û henekên wan û bi wan ra şa dilşa be...

Ya jî dengbêjek mîna Şakiro li ser merîya kilamek derbixwe, pesnê merîya bide û herwiha wek Kewê Gozel û Şahê Dengbêjan bi nav bike.

Qasî ku mirov pesnan heq bike, ew pesin ji alî kî û kê va hatibe kirin jî, ewqas tişteki maqûl û girîng e.

Di civaka Kurd da qasî ku tê zanîn, “Teyrê ser milê qîz û bûkan” tenê ji bo Dengbêj Ferzê hatîye bi kar anîn.

Ew kesê ku pesnê Ferzê daye û wî li ser milê qîz û bûkan bicîh kirîye, ew jî, şagirtek ji şagirtên Ferzê, Dengbêj Şakiro bixwe ye.

Herçiqas di civatên ku Ferzê tê da rûniştîye û straye da cîh negirtibe jî, Şakiro xwe şagirtek ji şagirtên Ferzê bi nav kirîye.

Qasî ku tê zanîn Ferzê di sala 1952yan da hatîye kuştin, Şakiro jî di sala 1936an da hatîye dinyayê. Di dema kuştina Ferzê da Şakiro hê xortekî 16 salî ye.

Çawa ku Reso xwe wek şagirtê Ferzê bi nav kiribe, Şakiro jî xwe wek şagirtê Reso dibîne. Ji alî Reso va sewt û dengbêjîya Ferzê nas dike û di rêçê wî da diçe.

Mirin ya jî kuştina Dengbêj Ferzê, bûyerek trajedîk e. Jiber ku ew bi dengbêjîya xwe beşdarî dawetek Şewêşîyan dibe û di dawetê da distirê. Mixabin di şahîya dawetê da bi guleyek tê kuştin.

Min di gelek nivîsên xwe da gotîye û ez dixwazim divê nivîsê da jî careke din dubare bikim û bibêjim.

Qedere hemû dengbêjên kurdan yek e.

Di jîyana wan da feqîrî û koçberî kêr nebûye.

Kilam û stranên wan wenda nebûne û nehatine jibîrkirin.

Lêbelê jînenîgarîya wan, hetta dema jidayîkbûn û mirina wan jî nayê zanîn.

Jîyana Ferzê jî zêde nayê zanîn...

Ahagîyên ku tên zanîn jî, ya kêr ya jî ji binî va çewt û bêbingeh in.

Wek mînak:

Mansur Ekmekçi di pirtûka xwe ya bi navê Çanda Gelêrî ya Mûşê (Muş Halk Kültürü) da dinivîse, ku Ferzê di sala 1850yî da ji dayîk bûye, di sala 1930yî da jî hatîye kuştin⁽¹⁾.

Lêkolîner Ahmet Aras jî dibêje, Ferzê di sala 1952an da hatîye kuştin, wê demê kêr zêde 50 salî bûye⁽²⁾. Ev yek jî tê wê wateyê, ku Ferzê di destpêka 1900î da ji dayîk bûye.

Di van herdu çavkanîyan da dema jidayîkbûn û mirina Ferzê bi dehan salan ji hev cûda ye, lêbelê çîh û bi çî awayî hatîye kuştinê yek û wek hev e.

Lêkolîner Îbrahîm Şahîn û Ömer Güneş jî stranek Miheme Salih, ku lawê Fezê ye, di Youtubê da parvekirine û di binê stranê de nivîsîne, Ferzê di sala 1950yî da hatîye kuştin û lawê wî Miheme Salih di wê demê de hê 6-7 salî bûye⁽³⁾.

Herçiqas dema jidayîkbûn û kuştina wî sedîsed nayê zanîn jî, tê pêşbînîkirin, ku Ferzê di destpêka salên 1900î da ji dayîk bûye û

di destpêka salên 1950yî da jî hatîye kuştin. Dema ku hatîye kuştin, kê m zêde 50 salî bûye.

Di jîyana Ferzê da jî xizanî û koçberî kê m nebûye.

Ferzê li gundekî Milazgirê tê dinê, di zarokatîya xwe da malbata wî koçber, zarokatîya wî jî di nav kuçe û kolanên Amedê da derbas dibe. Di 10-12 salîya xwe da vedigere û tê li Gundê Xellê, ku girêdayî navçe ya Kopê ye, bi cîh dibe. Di xortanîya xwe da dest bi stranbêjîyê dike û di herê mê da bi nav û dengê xwe tê naskirin.

Ferzê, qasî ku şagirt û dengbêjek ji ekola Evdalê Zeynikê, ewqas jî hostayê Dengbêj Reso tê zanîn. Di nav dengbêjên ji ekola Evdalê Zeynikê cîh digrn, ji wan yê n herî bi nav û deng Ferzê, Reso û Şakiro ne.

Ferzê di dengbêjîya xwe da bi pirranî stranên Evdalê Zeynikê straye, lê gelk kilam û stran jî jiber xwe derxistine...

Di çavkanîyan da dem ji hev cûda cîh bigre jî, mirin ya jî kuştina wî ya trajîk, wekhev e. Tê gotin, ku ew li gundê Kevir/Milazgir beşdarî dawetek Şewêşîyan dibe û distirê. Di dawetê da guleyek li sere wî dikeve û di heman deme da can dide.

Tê îddia kirin, ku ew bi destê firarekî bi nave Zekîyê Lawê Mîralî hatîye kuştin. Lê di derbarê kuştina wî da tu zelalîyek cîh nagre.

Mirina wî bi du awahî hatîye şirovekirin.

Ji wan yek, wek parçeyek ji şahîya dawetê, gulle hatine avêtin û ji gulleyan yek wek bi qeza li serê wî ketîye.

Ya din jî, di kuştina wî da destê dewletê hebûye. Jiber ku, piştî bûyerê Zekîyê Lawê Mîralî wek kujer tê girtin, mixabin di demek kin da ji alî dewletê va tê efûkirin.

Li ser kuştina Ferzê ya trajîk, gelek dengbêjan kilam û stran derxistine, ku ji wan dengbêjan yek jî Şakiro ye.

Şakiro di wê strana xwe da Ferzê wek Kewê Gozel, Şahê Dengbêjan, bavê Miheme Salih û Teyrê li ser milê qîz û bûkan bi nav dike.

Strana bi pesn û gotinên Şakiro hatîye xemilandin, straneke dirêj û hêjayî guhdarîkirinê ye...

Ferzê...

Gulnazê hê hê hê, digo lê lê lê Beyazê

Lê dayê rebenê sibe bû ezê li diwarê Gundê Kevir diketim

ji dilê min û te ra marûmê hêlîna kewê

De rabe dawetekî li Gundê Kevir çêbûye şandine dû Kekê Miheme Salih

Şahê Dengbêja ji malê siwar bû,

Kêlekê ketîye Silhedînê birazî, Mihemedê Elîkê, ez nemînim

ji kêfê ra bi donzdeh terza dixemilî berê xwe dabû kêfê bi dawetê

Lê lê dayê Zekîyê Mêralî xêrê neke wayê qet nebîne

derbekî bi dest berda bedena kekê min gulîbirê

birîna wî kûr e, pir xedar e,

Birîna bêxwedîya manhêrê doxtor û sertebîb qomîsyonê ejnebî civîyan

li şevîtîya Enqerê

Agirê kulê bikeve mala qaymeqamê Milazgirê, Mudur Karê têl li ser

têl didanê şewitîya Enqerê

Gerîyan ji birîna kekê Miheme Salih Kewê Gozel ra nabînin vê sibengê

tu milê reben ez im tu kewê...

*Ca Gulnazê go lê lê Beyazê kurrkirîbe kezîya serê me herdûyan bi te-
vahî*

*tu rabe emê fena cara bi bangê bawesîn kin bira kekê Miheme Salih
dîsa ji kêfê ra bikeve xewê birîndaro...*

*Gulnazê hê hê hê, digo lê lê lê Beyazê lê dayê rebenê sibe bû ezê li
diwarê Gundê Kevir diketim şewitîyo bişewite ji dilê min û te ra wa bi
kereng e*

*Ca tu ra be şal û şapikê li Kekê Miheme Salih, Kewê Gozel, Şahê Deng-
bêja qumaşê qehwereng e*

*Tu sêr bike vê sibengê Xaliqê Alemê dûrkê hazira bi reş bigerîne, da-
wetekî li gundê Kevir çêbû şandine du*

*Kekê Miheme Salih Şahê Dengbêja ji malê siwar bû kêlekê ketîye
Silghedînê birazî,*

Mihemedê Elîkê mirîdê Şêx Evdila bû fenanî cara îjar min nedi

dabû serê xwe terablûsa donzdeh reng e

*Zekîyê Mêralî xêrê neke wayê qet nebîne tu sêr bike vê sibengê belkî
yûva wî tim û tim car bêxwedî bimîne*

*Derbekî bi dest berda bedena kekê Miheme Salih, Kewê Gozel, Şahê
dengbêja bêxwedîya bêxwedî maye*

*Tu sêr bike manhêrê li pişt kekê min gulîbirê dabû deng e
Feleka malxirab bi me ra pir xayîn bû çawa li me xirab kirîye
rewşa şewitîyê Milazgirê gelo herçar gundê dor Heftreng e*

*Gulnazê hê hê hê, digo lê lê lê Beyazê,
lê dayê rebenê sibe bû ezê li diwarê Gundê Kevir diketim
ji dilê min û te ra şewitîyo bişewite Kara spî wa li yan e
li binîyê da tê girregirrê Ereban e
giregirê Hesenan li Gundê Kevir rûniştine li hev civîyan e
şandine dû kekê Miheme Salih, Kewê Gozel, Şahê dengbêjan e
Ji malê sîwar bû, kêlekê ketîye Silhedînê birazî,
Mihemedê Elîkê mirîdê Şêx Evdila bû fenanî cara îjar min nedi xwe
girêdabû bi donzdeh terzan*

*Lê lê dayê rebenê tu sêr bikê vê sibengê Zekîyê Mêralî xêrê neke wayê
qet nebîne bêxediya bêxwedî bimîne
Ji kêleka xwe dikişîne derbekî bi dest berda bedena Kekê Miheme Salih
Şahê Dengbêja tu sêr bike derba wî pir kûr e xedar e derba bêxwedîya
manhêran e
Doxtor û sertebîbê ejnebî civîyan li şewitîya Enqerê li hev civîyane
Qaymeqamê Milazgirê, Mudurê di Karê têt li ser têt didanê şewitîya
Enqerê
Gerîyan negerîyan ji birîna kekê Miheme Salih ra nedîtin gidîno lo tu
derd û lo tu dermane*

*Ca Gulnazê go lê lê Beyazê kurrkirî be kezîya serê me herdûyan e,
tu sêr bikê vê sibengê tava sibê dabû serê çilan û çîyan e
herkesî malxirabo şixulê xwe dîtine berê xwe dane kar û îşan e
minê bala xwe berdayê dawetekî li Gundê Xelê ra derbas dibû tê qêrînê
şæra sewtê dengbêjan e
meqam û meqamê Kekê Miheme Salih, teyrê ser milê qîzan û bûkan e
çavê xwe digêrînim nagerînim, gula govendê, mirîdê Şêx Evdila ne di
nav da ne*

*Ê de rabe,
Kewê Gozelo de rabe
Şairê rû dinyayê de rabe
Birayê Şêx Silê û Evdalê Zeynikê de rabe*

*Teyrê ser milê qîz û bûkan de rabe
Mirîdê Şêx Evdila de rabe
Îsal û çend salê me tamam e, di civatê mîran û hakima
li her çar gundê dor Heftreng da dîsa bê wezîrê min nabe...⁽⁴⁾*

21.07.2021

Têbinî:

1- Mansur Ekmekçi, *Çanda Gelêrî ya Muşê (Muş Halk Kültürü), Weşana Mûduriyeta Çand û Tûrîzmê ya Parêzgeha Muşê, 2014, r. 267 (Muş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Muş 2014, s.267.) Nevzat Eminoğlu – Gulistan Coban Eminoğlu, Li Bulanxê Wêjeya Dengbêjîyê û Nûnerên wê, Kovara Lêkolina Kurd, 15.11.2020*

2- Ahmet Aras, *di derbarê hevpeyvîna xwe ya ku 30 sal berê bi pismamê Ferzê ra çêkirîye di tu derekê da neweşandîye, bi min ra axifî û agahî da min.*

3- Ömer Şahin û İbrahim Şahin, *Kanala Youtubê*

4- Ömer Güneş & İbrahim Şahin, *Antolojiya Dengbêjan I Dengbêj Şakiro, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2018, s. 464*

Dengbêj Reso

Qedera hemû dengbêjan yek e...

Dengbêjîya wan jî, qeder û jîyana wan jî bi qedera miletê wan va girêdayî ye.

Milet bindest be, dengbêj û hunermendîya dengbêjên wî miletî jî di şert û mercên bindestîyê da derbas dibe.

Jiber ku hunerê dengbêj deng, amûrê hunerê wi/wê jî peyv e, hevok e, ziman e...

Ziman di jîyaneke azad da ne jî û li ber mirinê be, dengbêj û dengbêjî jî roj bi roj kêr dibe û ber bi mirinê diçe...

Ziman azad û serbest nebe, dengbêj sêwî û bêxwedî, bê mal û milk, tî û birçî ye.

Sedem vê yekê ye ku jîyana hemû dengbêjên Kurd wekhev e.

Di jîyana hemû dengbêjên Kurd da kesayetî û feqîrî, tîbûn û birçîbûn, koçberî û penaberî cîhekî girîng digre...

Ji Evdalê Zeynikê heta Resoyê Gopala, ji Şakiroyê Bedîh heta Zilkoyê Çawirmê, ji Meyrem Xanê heta Eyşe Şanê, hemû dengbêj penaber û koçber in...

Yek dengbêjek Kurd bi hunera xwe zikê xwe têr nekirîye û hemû jîyana xwe li ser axa xwe ya qedîm derbas nekirî ye û di dawîya emrê xwe da jî bi axa xwe nehatîye nixamtin...

Yek li welatek xerîb, yek li bajarek xerib dinya xwe guhartîye û çav-vekirî çûne.

Ji dengbêjên navdar ên Kurd yek jî Resoyê Gopala ye.

Reso şagirtê dengbêj Ferzê ye ku, Ferzê di dema xwe da, „*Têyre ser mile qîz û bûkan*“ dihat binavkirin. Dengbêj Ferzê jî ji Milazgirê û şagirtê Evdalê Zeynikê ye.

Reso di sala 1890an da li gundê Gopalan ku nuha girêdayî Qereçobanê ye, ji dayîk bûye.

Malbata Reso ji eşîreta Retkan û ji mihacirên Êrîvanê ne. Malbata wî ji Êrîvanê berê tê li Îdirê bi cîh dibe, bi salan şûnda jî ji wir koçberî Mûşê dibin.

Zaroktîya Reso jî wek hemû dengbêjên Kurd, di kesayetîyê da derbas dibe.

Loma da zarokatîya xwe da li gundan berxivan, di xortanîya da jî şivan e.

Reso di xortanîya xwe da bi şagirtîya Dengbêj Sîno dest bi dengbêjîyê dikê û stranan dibêje.

Di destpêka dengbêjîya xwe da ji Gopalan koçber dibe û tere li gundê Xêrgisê ya li ser Kopê bi cîh dibe, ku Kop navçe ya Mûşê ye û îro jê ra Bulanix tê gotin.

Piştî bicîhbûna li Kopê, Reso ji dengbêjên hêla Serhedê Dengbêj Ferzê nas dike û di bin tesîra wî da dimîne, stranên wî û Evdalê Zeynikê distirê.

Ew jî weke dengbêj Ferzê, di hemû stranên xwe da motîfên gelêrî yên di jîyana kurdan da cîh digrin, bi hostayî bi kar tîne.

Li ser mêrxasîya lehengên ku di destan û çîrokên gelerî da cîh girtine, ji ber xwe stranan derdixe û distirê.

Ev yek jî taybetmendiya Reso ye ku weke dengbêjê destanên dîrokî wî ji dengbêjên din vediqetîne.

Reso di heman demê da destana Memê Alan, Cebelîkê Lawê Mîrê Hekkarîyan, Kerr û Kulik, Sîyabend û Xecê û gelek destanên dinên ku di nav kurdan da tên zanîn, bi sîtileke taybet strîya ye.

Reso di 40 salîya xwe da, di 1930yê da têkilî Serhildana Agirî dibe, piştî têkçûyîna serhildanê ew jî bi hinek hevalên xwe ra derbasî bin Xetê (Rojavayê Kurdistanê) dibe û bi salan li wir dimîne.

Piştî vegerê êdî Reso dengbêjeke bi nav û deng e. Kilam û stranên wî û nav û dengê wî li seranserê Kurdistanê belav dibe.

Reso di jîyana xwe da sê caran dizewice. Jîyana wî bi pirranî li herêma Serhedê, li derdora Xinûs û Kopê derbas dibe.

Mixabin koçberî qedera dengbêjan e û Reso jî di dawîya emrê xwe da careke din ji axa qedîm diqete û koçber dibe. Di salên 1970yî da mala xwe bar dike û berê xwe dide bajarê Adabazêrê. Li wir jî ji xwe ra starîyek nabîne û tere li bajareke din, li Denizlîyê bi cîh dibe. Heft heyşt salan, li welatên xerîb û di desttengîyê da jîyana xwe didomîne. Di sala 1977an da careke din dîsa li ser axa xwe ya vik û vala vedigere...

Di ser vegera wî ya dawîyê da tenê sê sal derbas dibe. Ew di sala 1980ê da, li gundê xwe jîyana xwe ji dest dide û koçe xwe ya dawîyê dike...

Ji hinek stranên Reso yên ku di nav gel da hê jî tînen zanîn ev in:

Sincale Talo

Xalid Begê Hesênî û Keremê Qolaxasî

Gula Serhedê

Lo Miro

Qulingo,

Şerê Mala Bişar û Seydo.

Ji dengê Reso lînk û gotinên Şerê Mala Bişarê Seydo:

<https://www.youtube.com/watch?v=PESTzUC8o5s>

*Wey lo wey lo wey lo wey lo wey lo
Ez nema me ji mêran ra
De lêxin bavê bavê mino de lêxin
Can fidayê mala Bişar û Seydo hûn lêxin
Qûndaxê modolîya li erdê xin
Şefeqa sibêra li Qolordîya Qerekilîsê xin*

*Dûrbîna bavêjin şemlana vêxin
Eskerê Kemal girane lêxin...*

(...)

*Ebdulhemîd şêrê bi gulî girtîye dewsa Elîcan e
Fesîhê Mihê Mîrze fenanê pelekî ewrê li rûyê asîman e
Şêx Baran ji ocaxa Mala Bûpê ye ji me dixwaze qimê topan e
Feyzulla birayê piçûk ji me ra dibîne dawa Dewleta Ali Osman e
Ebdulbaqî fenanê tomatîka li ser milan e
Îro ji Bostankendê ji Seyîdan dudu man e
Yek Tewfîq e, yek jî Seyîdxan e...*

Elî û Hillo du bira ne

Her yek xwedanê donzde bûkan e

*Elîyê Feqî Silê ji dîya xwe da bûye nebûye karê wî nîşan e
Car heye li meydanê çok vedide û dikuje pêncî can e
Heyfa kuştîyê çiyayê Mûşê şêrê bi gulî ka bavê Silêman e
Wey lo wey lo wey lo wey lo wey lo*

Ax wey lo wey lo wey lo ez nema me ji mêran ra

(...)

Dîdarê bang dikir, digo Besê, Têlo rebenê

Qazgolê diketim mîla şefeqê li min lêda

Şerekî çêbûye li korta Milazgirê li Melemistefê da

Esker nemaye li wilayetên Romê da

Temam hilşîyan ser bexê mala Îsivê Seydo

Torinê mala Heci Axa saet di duduyê nîvê şevê da

*Dengê tekbîr û selawatê mala Bişar û Seydo tê ji Melemistefê di herbê
da*

Ji agirê devê tîfingên van xweş mêran gule derdikevin ji êvar da

Li Melemistefê birq vedidin fena masiyê di behrê da...

10.01.2018

Dengbêj Şakiro

Dengbêj, kanîya zimanê Kurdî...

Afirînerê vegotina bi peyv û hevokên xemilandî...

Deng û awazên evîna ji kûrahîya dil...

Pesindarê mêranî û mêrxasîya li qada şer...

Gotarvanê destanên li ser serhiladanên azadîyê...

Vebêjerê êş û jana xizanîyê û koçberîyê ye.

Di civata Surmeli Memed Paşa da Şahê Dengbêjan, Bavê Temo û Suwarî Kuvî Evdalê Zeynikê...

Li deşta Kela Xinûsê Mîrê Dengbêjan Resoyê Gopalan...

Li seranserê Serhedê Kewê Ribat Şakiro bixwe ye.

Dengbêj, di jîyana xwe da koçber, bi deng û awazên xwe va jî xemla jîyana civakê yê.

Koçberî û xizanî qedera dengbêj e.

Jîyana Kewê Ribat Şakiro jî bi xizanî û koçberîyê derbas dibe. Koçberîya wî ji dema zarokatîya wî da û di nav gundên herêma Serhedê da dest pê dike, di dawîya emrê wî da li bajarên dûr û li xerîbîyê didome.

Dengbêj Şakiro lawê Bedîhê Mihê Zilî ye. Kalikê Şakiro, Mihê Zilî, di destpêka sedsala bîstan da li Gundê Qerqa ya li herêma Rewanê dijî. Qerqa gundek ji gundên li etega Çîyayê Elegezê û di nav sînorê Ermenîstanê da ye. Mihê Milê piştî şoreşa Sovyetê di sala 1918an da mala xwe bar dike û bi heft zarên xwe ra berê xwe dide Kela

Elaşkirê, tê li gundê Topraqqalê bi cîh dibe, mixabin malbat li welatê xwe jî wek mihacir tê binavkirin.

Mihê Zilf bavê heft zarokan e û ji wan yek, navê wî Xalit e û ew jî di dema xwe da dengbêjek navdar e.

Şakiro gor qeydkirina wî ya fermî di sala 1936an da, gor gotina birayê wî Teyfîq jî di sala 1931an da li Kela Elaşgirê, li gundê Topraqqalayê ji dayîk bûye.

Şakiro hê pênc salî ye, koçberîya wî dest pê dike. Bavê wî Bedih, ji malbatê diqete, mala xwe bar dike û dibe li Gundê Cemalwêrdîyê bi cîh dibe.

Cemalwêrdî li deşta İntabê (Dutax) li etega çîyayê Qertewînê ye. Gundek ji gundên eşîreta Sipkî ye. Zarokatî û xortanîya Şakiro di nav eşîreta Sipîkan da derbas dibe û di dema zarokatîya xwe da bala xwe dide ser dengbêjîyê û Cemalwêrdî dibe warê destpêka dengbêjîya wî. Tê gotin ku serokê eşîreta Sipîkan Xalis Beg (Öztürk) jî wê demê li dengê Şakiro guhdarî kirîye û ji bo dengbêjîyê ew teşfîq kirîye.

Cemalwêrdî di warê dengbêjîyê da, qasî dengbêjan bi nav û deng e. Cîhê jidayîkbûna Pîrê Dengbêjan Evdalê Zeynikê û Bedîhê Çavşûşe ye. Ev herdu dengbêjên bi nav û deng li Cemalwêrdîyê çavên xwe li dinê vekirinê û li wir mezin bûne. Şakiro jî di 7 salîya xwe da dibe şagirtê Bedîhê Çavşûşe û qasî deh salan bi wî ra di nav civata mîr û began da rûdinê, ji wî fêrî esasên dengbêjîyê dibe. Ji Bedîhê Çavşûşe stranan jiber dike û di bin tesîra terza wî da dimîne. Bedîhê Çavşûşe bixwe dengbêjek ji ekola Evdalê Zeynikê ye, ku ew hem hîmdarê dengbêjîya Şakiro, di heman demê da ekola Evdalê Zeynikê jî bi saya wî dibe bingeha dengbêjîya Şakiro.

Şakiro jî mîna hemû dengbêjan, qasî ku deng û awazên evînê tîne ziman, di jîyana xwe da jî herdem evîndar e. Di xortanîya xwe da evîndarê Esmerê ye. Tê gotin, ku strana xwe ya bi navê „Esmera Şukrî“ li ser dilketîya xwe derxistîye û di beşek stranê da wiha pesnê evîndara xwe dide:

*„... Geli gundî û cînarî hunê ji min bipirsîn û bibêjin
Esmer yeka bi çi rengî bû, ku tu ji bo wê kûr dinalî
Esmer yeka bejnzirav e, çavbikil e, biskbitêl e
Cepildirêj e, porkej e, navqendîl e*

*Xwîşêrîn e, reben ez im gerdenzer e
Gidîno gerdenzer û reng esmer e...*

Evîna Şakiro di dilê wî da dimîne, Esmer bi yekî din ra dizewice, Şakiro jî demek şûnda, di 17 salîya xwe da ji Dîlberê hez dike û wê direvîne.

Piştî zewaca xwe, du sal şûnda bi malbata xwe ra ji Cemalwêrdîyê koç dike û tere li gundê Gazbêla Qereyazîyê bicîh dibe. Mixabin koçberî qedera wî ye û pêşîra wî bernade. Çend şal şûnda, ji wir jî mala xwe bar dike û tere Çixirxana Jor, ku ew jî gundek girêdayî Qereyazîyê ye. Li Çixirxanê jî zêde nasekine û ji wir jî diçe Milazgirê, li gundê Toraqa bicîh dibe. Mala wî li Toraqa, lêbelê ew bixwe di rojên payîz û zivistanê da rêwî, di wan şevên dirêj da jî li civatên gundan da mavênkî bi rûmet e. Li gundê Dignûgê mêvanê Dengbêj Siloyê Gulê, li Xalê mêvanê Dengbêj Ferzê ye. Êdî evîna wî ya herî mezin dengbêjî ye û loma di nav herêma Serhedê da li dengbêjan digere, bi wan ra distirê û li kilamên wan guhdarî dike.

Dema ku Dengbêj Ferzê li dengê Şakiro guhdarî dike, pesnê dengê wî dide û jê ra dibêje; „*Wê dengbêjek baş ji te derkeve...*“

Li Çirikê, ku Çirik gundeke girêdayî Tatosê ye, Dengbêj Mihemedê Xilxile nas dike. Ew û Mihemedê Xilxile bi caran di şevberkên dengbêjîyê da cîh digrin û bi hev ra distirên. Di dengbêjîya Şakiro da Mihemedê Xilxile xwedî cîhekî girîng e. Jiber ku Mihemedê Xilxile hevalbendê Dengbêj Mistefa Xelê Heyran bûye û ji wî kilamên serhildanan jiber kirîye û stra ye. Şakiro jî gelek kilamên ku li ser serhildanan hatine derxistin, ji Mihemedê Xilxile fêr dibe û distirê. Loma tê gotin, ku piştî Bedîhê Çavşûşe, di dengbêjîya Şakiro da Mihemedê Xilxile, merhaleya dengbêjîya wî ya duyemîn e.

Di salên 1950yî da Şakiro êdî dengbêjek bi nav û deng e û dengê wî li seranserê Serhedê belav dibe. Di civatên gundan da bi gelek dengbêjan ra dikeve lecê û bi şev û rojan distirê.

Di sala 1960î da careke din rîya koçberîyê derdikeve pêşîya wî. Warê wî ye nû bajarek ji axa bav û kalên wî dûr, Edene ye. Li Edenê li taxa Mirzaçelebî ya ku wê demê wek „Taxa Kurdan“ tê zanîn, bicîh dibe.

Li wir careke din dizewice, lê debara xwe nake û piştî 6 salan, di sala 1966an da li ser axa xwe ra vedigerê û tê li Mûşê bi cîh dibe. Li Mûşê, Dengbêj Huseyno, Zahiro, Sidîqoyê Zorava nas dike û di heman demê da bi Dengbêj Reso ra dikeve têkilîyê. Herçiqaş salên wan ji hev cuda be jî, bi Reso ra dibe heval û hevaltîya wan roj bi roj pêş da diçe û xurt dibe. Ew gelek caran di civatên gundan da cîh digrin û bihev ra distirên.

Şakiro di sala 1968an da ji Mûşê jî koçber dibe û careke din berê xwe dide Qereyazîyê û di navenda Qereyazîyê da bicîh dibe. Lê hetanî mirina Reso, hevaltî û dilsozîya wan kêr nabe û didome.

Şakiro di bin tesîra deng û terza dengbêjîya Reso da jî dimîne, dîsa tê gotin ku Dengbêj Reso jî di dengbêjîya Şakiro da merhaleya sêyemîn e. Mirov dikare bibêje, dengbêjîya Şakiro, bi tesîra sê dengbêjên bi nav û deng û bi derbasbûna sê merhaleyan va kemilîye.

Şakiro jî mîna Reso duwajoyek ji ekola Evdalê Zeynikê, Mistefa Xelê Heyran û Ferzê ye. Bi taybetmendîya deng û terza xwe, wî şitavek nû daye van her sê ekolan û bi şiroveya xwe jî ruhek nû daye dengbêjîyê û bixwe jî bûye xwedi ekolek.

Dengbêj Reso di derbarê dengbêjîya wî da wiha dibêje; „*Em sêpîyê çê dikin, Şakiro gul û guldankan datîne ser.*“

Dengbêj Huseyno jî dibêje; „*Di dengbêjîyê da terz û meqamên Reso, lihevanîna Şakiro û dengê min...*“

Di jîyana Şakiro da dengbêjî û koçberî herdem di berebazîyê da ne. Li alîkî nav û dengê wî di nav gel da olan dide, li alîyê din jî pêsîra xwe ji xizanîyê xilas nake û jibo debara xwe li rê û dirban digere. Di dawîya emrê xwe da careke din berê xwe dide xerîbîyê û ji welatê bav û kalên xwe dîsa dûr dikeve. Li paytextê Tirkîyê, li Enqera xopan ji xwe ra li stargeheke aram digere, li wir jî starîyê nabîne. Piştî du salan berê xwe dide bajarê Îzmirê û sê salan jî li wir dijî. Mixabin jîyana wî ya li Îzmirê jî di nav xizanîyê da derbas dibe, di sala 1996an da koça xwe ya dawîyê dike û li Gorîstana Altindaxê tê binaxkirin.

Gelo sedemên xizanî û koçberîya Şakiro çi bûn?

Gor raya min ji sedeman yek, bindestî û qedexebûna ziman û dengbêjîya wî be, yek jî hest û helwesta kurdan bû.

Kurdên ku wê demê daw û doza zimanê xwe dikirin, li kanîya zimanê xwe, li dengbêj û çîrokvanên xwe xwedî derneketin. Ew piçûk didîtin û bi gunehên bêbingeh tawanbar dikirin.

Di sala 1977an da min cara yekem li bajarê Erzîrûmê Şakiro dît û ew ji nêzîk va nas kir.

Ez xortekî 15 salî, xwendekarê lisê û xebatkarê Palas'a Bajêr bûm.

Şakiro jî dengbejek bi nav û deng û mişterîyê hotêlê bû.

Ez bi kurdên şorşerger û sosyalîst ra heval û hogir bûm...

Şakiro, bi şaredarê Qereyazîyê Mehmet Karaduman û kesên derdora wî ra hevaltî dikir, ku Karaduman endamê partîya Demirel bû.

Di wan salan da, bi xwendina Alfabeya Sozyalîzmê, min jî mîna hevalên xwe yên giregir, xwe şoreşger û pêşverû dihesiband, kesên derdora xwe; dê û bav, ap û xal, şêx û mele, axa û beg, çîrokvan û dengbêjên mîna Şakiro jî wek kesên nezan û paşverû didît û bi nav dikir.

Ez û hevalên xwe yên giregir, ew hevalên ku di salên 60î da di bin tesîra bayê sosyalîzmê da erd dihecandin û fizilduman ji erdê radikirin, me daw û doza perwerdeyîya bi zimanê xwe yê zikmakî dikir, mixabin di jîyan û tevgera xwe ew ziman bikar nedanî û jibîr dikir.

Şakiro, xwedî daw û dozeke netewî neba jî, di bin şert û mercên xeternak da bi dengbêjîya xwe ruh dida zimanê me û ew jîndar dikir.

Jiber ku, sedema xizanîya Şakiro jî, zanebûna me ya bi nezanî jî yek bû.

Ew jî bindestî û bêdewletî bû.

Di ser wan salan ra 40-45 sal derbas bû.

Şakiro bi koça xwe ya dawîyê ra ji xizanîya xwe xilas bû.

Bayê sosyalîzmê hate birrîn, fizildûmana ku qirna 68 û 78an ji erdê radikir, dawî lê hat.

Bi derengî be jî ew li xwe û li zimanê xwe vegeşîyan.

Îro jî bayeke din rabûye û qirna mîlenyumê jî di bin tesîra bayê nû da
erd û ezmanan dihecîne.

Mixabin ji para xelkê ra serfîrazî, ji para me ra jî dîsa belengazî û
pêxasî...

Loma îro jî koçberî li çokê, nezanî li navê, xizanî jî dîsa li qirikê ye...

Ji dengê Şakiro lînk gotinên strana Helîmcanê:

<https://www.youtube.com/watch?v=gX6bjJft-pl>

Helîmcanê

Ax mal cînar, mal cînar, lê lê lê lê lê lê û lê Helîmcanê way...

*Weyla lê palê lê pûlê serê min bi heyran ter û canê genciya lê min bi
qurbanê*

Helîmcanê xwezila mala me cînarê hev û lê, lê mala we bû ya

Orta dîwarê me û we da cam û camekan, şûşe û lê pencere ba

Xwezî ji xêrê xwezîyê ji Xwedê ra ulmê munecîm lê'l ba min heba

Minê bixwesta bila cam û camekan lê lê'l ber min veba

*Evarê heya mila ber sibekê destê min li bin serî, devê min li xal û xetê
gerdena memikê te ba*

Gidîyê xwezi ji xêrê xwezîyê ji Xwedê ra,

*Di dêrisê gundan da mirin heba dilê rezîl lê gidyano kalbûn lê qet
tuneba....*

Lê mal cînar lê lê lê lê lê lê û lê Helîmcaaaanê way...

*Weyla piçûkê lê pale lê pûlê serê min bi heyran ter û canê genciya lê
min bi qurbanê*

*Helîmcanê sibê bû pezê mala bavê Helîmcana he û lê lê lê min hindike
Xwezî li ser xatirê dilê rezîl buma Şivan tu bîne li gera binya mala lê
tevî bike*

Gidîyê pêşa delme bilinke ca min di binke

*Der û cînar û gundiyan û malîyan ji te pirsîye gotiye ew şevê mika me
zaye ew berxike*

*Egere bawer kirin jixwe bawerkirin, gava bawer nekirin min derxe lê
eşkere bike...*

*Zalimê bavê te bira şikyat û gilîyê min bike, lingê min qeydêxe, destê min kelepçê histûyê min lelê xe
Sedûyekdarî binê lingê min bixîne sed zêrê findiqî ceza ji min bistîne
sedûyek sal ceza û îdama min be
Berê min bidine Sînopê, Zonguldaxê nav qandar û qatilê mapusxana
Siwêrekê, lo nav girtîya*

*Hevalê hogirên min ji pirsîne, cirma te çî ye, ezê bibêjim mala we xirab
be
Minê ramûsenek li xal û xetê gerdena Helimcana xwe kerem kirîye,
Şikyat û gilîye min kirine, lingê min bi qeydê, destê min kelepçê histûyê
min lelê ye
Sedûyekdarî li binê lingê min xistî, sed zêrê findiqî ceza ji min histandi
Ser xatirê ramûsana Helîmcana min sed û yek sal ceza û îdama bin
birrî...
Bo xatirê ramûsana Helimcana cirma min tune cezakê he û lê lê min
hindik e*

*Lê mal cînar, mal cînar, lê lê lê lê lê lê û lê Helîmcaaaanê way...
Weyla piçûkê lê pale lê pûlê serê min bi heyran ter û canê genciya lê
min bi qurbanê...*

12.06.2020

Çavkanî:

1. Antolojîya Dengbêjan: Ömer Güneş-İbrahim Şahin, Weşanên Nûbihar-Îstanbul
2. Wikipedia Kurdî

Dengbêj Huseyno

Dengbêj dimire, deng û awazên wî dimîne!

Dengbêj Huseyno 20 sal berê, roja 8ê Nîsanê di koça xwe ya dawîyê da, bi termê xwe ji vê dinê çû, lê deng û awazên wî mayînde ma.

Gotineka pêşîyan e, dibêjin; „*Gotin difire, nivîs dimîne!*..“

Lêbelê, ger ku gotin bi deng û awazên dengbêjan va xemilandî be, bifire jî tu car wenda nabe.

Dengê ku bi awazên dengbêj va dikemile û di civata mîr û hekiman da dibe stran û ji nav civakê derdikeve, li çol û çîyan olan dide û ji xwe ra li xwedîyeke nû digere. Zû ya jî dereng, ji xwe ra xwedîyek dibîne jî. Ew xwedîyê nû jî, ya xortek ji xortên li ber lingên dengbêj rûniştî, ya jî zarokek ji zarokên ku li paş derîyê odê sekinî û guhdarîya dengbêj dike, ye.

Deng û awaz bi guhê kê va bizeliqe, ew êdî şagirtê dengbêj e û gotin û awaz di hişê wî da cîh digre, ji nû va dikemile, bi xeml û rengê nû va careke din jîndar dibe...

Jiber ku cîh û warê gotina dengbêj civat e. Heta ku civat hebûna xwe bidomîne, dengbêj û gotina dengbêj di wê civatê da ji xwe ra li starîyek digere û dibîne.

Dengbêj ne tenê xwedîyê gotina xemilandî, ew, çavkanîya hiş û hişmendîya civakê, parêzvan û pêşvebirên zimanê Kurdî û herweha hilgirên dîrok û wêje ya devkî ye.

Ji dengbêjên ku deng û awazên wî/wê wenda nebûyê û nabe, yek jî Huseyno ye, Huseynoyê Mûşê ya jî Huseynoyê Orgînosê...

Huseyno jî li ber çoka dengbêjekî mezin bûye, ku ew jî bavê wî Şakirê

Namet e. Mirov Kurd û dengbêj be û di çîroka wî da koç û koçberî cîh negre, nabe. Li enîya Şakirê Namet jî koçberî hatîye nivîsandin. Ew di destpêka sedsala 20an da ji herêma Motkan mala xwe bar dike û tere li gundê Orgînosê bicîh dibe. Orgînos ji navê wê jî tê xûya kirin, gundekî Ermenîyan e di qeyd û bendên Osmanîyan da “Urganots” ya jî “Horganots” cîh digre. Di sala 1928an da bûye Orgînos, dû ra jî bi navekî tirkî û ji bi nîva hatîye gûhartin û bûye Çukurbax. Orgînos îro jî wek gundek ji gundên girêdayî bajarê Muşê ye û durahîya wê ya ji navenda bajêr jî 16 km ye.

Dengbêj Huseyno, di sala 1936an da li Orgînosê çavên xwe li dine vedike. Bavê wî dengbêj Şakirê Namet, dîya wî jî Husna ye. Huseyno li ber çoka bavê xwe mezin dibe û dengbêjîya xwe jî di dema zarokatiya xwe da ji bavê xwe werdigre. Bi awayeka din, ew şagirtê bavê xwe ye.

Huseyno di dema xortanîya xwe da Dengbêj Reso nas dike. Ew jî mîna hemsalê xwe Dengbêj Şakiro dibin tesîra Reso da dimîne, ku her sê dengbêjên bi nav û deng, her yek bi taybetmendîyek xwe ji ekola Evdalê Zeynikê ne.

Huseyno di axaftîneke xwe da di derbarê vê yekê da wuha dibêje: „*Di dengbêjîyê da terz û meqamên Reso, lihevanîna Şakiro û dengê min hev du temam dikin.*“

Ew dengê wî yê pesindayînê heq dike, hê di xortanîya wî da li warê dengbêjan, li seranserê Serhedê belav dibe. Di sala 1956an da hê 20 salî ye, rêvebirên Radyo ya Erzurumê ji deng û hunera wî hayîdar dibin. Bi wî ra dikevin têkilîyê û jê ra pêşnîyarek dikin. Ger ku ew bi tirkî bistirê, ew dê dengê wî di radyoyê da qeyd û arşîv bikin. Huseyno wê pêşnîyarê red dike û stranbêjîya bi zimanê tirkî qebûl nake.

Huseyno herçiqas li Orgînosê bijî û bi karê çotkarî û ajalavanîyê ra mijûl bibe jî, mîna hemû dengbêjan ew jî mirovek gerok e û gund bi gund digere. Di dawet û şahîyên gundan da cîh digre û bi dengê xwe yê zirav û bilind distirê, dibe çavkanîya dengbêjan û rê li ber wan vedike.

Tê gotin ku îro di malbatê da kesê ku karê dengbêjîyê neke, nîne. Ji bilî Delîl Dîlaner, Xalidê bira, Şemsedîn û Behçedê birazî û Cahîdê lawê wî dengbêjên naskirî yê ji malbatê ne.

Huseyno bavê sê qîz û şeş lawan e.

Qîza wî Çîçek, di derheqê bavê xwe û dengbêjîya wî da wuha dibêje: *“Me di zarokatîya xwe da bavê xwe zêde nedidît. Jiber ku ew li ser pişta hespê, li tevayî Kurdistanê digeriya û ji şîn û şahîyek şûnda nedima. Carcaran diçû, mehekî nedihat. Em bi hesret li benda vegera wî diman û şev û roj me li rêya wî dipa.*

Ew di jîyana xwe da mirovek bi kêf û henek, bu. Li gund ba jî, me ew têr nedidît. Jiber ku derdora wî vala nedibû. Carcaran hinek kes ji dûr va dihatin, ji bavê min ra qala bûyereka ku li wan qewimîye dikirin û digotin, divê tu li ser vê bûyerê stranek derbixî. Qala dem û cîhê bûyerê dikirin, çend nav didan bavê min û diçûn. Bi çûyîna wan ra bavê min xwe diavêt kuncikê odê, li ser piştê vedizelîya. Çavê xwe digirt, destê xwe jî dida ser enîya xwe, di ber xwe da dilorand û li ser wê bûyerê strana xwe çê dikir...

Bavê min ne tenê dengbêj, ew gula civatan bû. Gundî dicivîyan û bê hîlbijartin mohra muxtarîya teslîmî bavê min dikirin. Bi vî awayî bavê min bi salan muxtarîya gund jî kir.”

Huseyno di destpêka salên 1970yî da jibo xebatê berê xwe dide Almanya yê. Lêbelê ew li wir zêde nasekine, li welatek xerîb, ji dengbêjî û ji ware dengbêjîyê dûr nikare bijî û loma şûnda vedigere.

Huseyno yê ku min dengê wî di dema zarokatîya xwe da bihîstibû, di sala 1991î li Stenbolê rû bi rû dît û ji nêzîk va nas kir.

Partîya Keda Gel (HEP) di havîna sala 1990î da hatibû damezrandin û ez jî rêvebirê şaxê navçeya Fatîhê bûm.

Di destpêka sala 1991î da HEPê bi biryarek navendî xwe amade dikir, ku cara yekem li bajarên Kurdistanê û metropolên Tirkîyê bi fermi û girseyek mezin Newrozê pîroz bike. Li Stenbolê Salona Werzişê ya Abdî Îpekçi hatibû amade kirin û roja Newrozê jî bi deh hezaran Kurd bi kelecana hatibûn, di salonê da cîhê xwe girtibûn. Ji bo şahîya Newrozê, ji çar parçeyên Kurdistanê hunermend hatibûn û ji wan yek jî dengbêjê bi nav û deng Huseyno yê Mûşê bû. Huseyno yê ku heta wê rojê di civat û şahîyên gundan da kilam gotibû, cara yekem li pêşberî hezaran û bi mîkrofonê distira. Di destê wî yê çepê da mîkrofon, destê xwe yê rastê jî avêtibû guhê xwe, li qada salonê digeriya û distira. Dengê wî yê tîz û bilind li seranserê Stenbolê olan

dida. Bi deh hezaran Kurd bi guhdarîkirina kilam û stranên wî kêfxweşîya xwe bi çepikên xwe nîşan didan, ew jî bi dengê çepikên wan va çoš dibû û ji dil va distira...

Dengbêj Huseyno qasî bihêzîya dengê xwe, bi awaz û sewta xwe jî xwedî tabetek cûda ye.

Dengê wî yê tîz û bilindê ku mîna zengil ji qirika wî derdikeve û bi sewta wî ra dikemile merîya dorpeç dike, digre û di nav deşt û zozanên Serhedê da bi xwe ra digerine.

Di kilam û stranên wî da qasî evîn û evîndarîyê, mêr û mêrxasî, şer û pevçûn jî cîh digre.

Loma, mirov bi kilam û stranên wî yên li ser mêranî û merxasîya kurdan xemgîn dibe û di kurahîya dilê xwe da digrî. Bi kilam û stranên wî yên li ser evîn û evînadîrîyê jî rûyê merîya dikene, meriv dilşa û bextewar dibe...

Huseyno li ser gelek serok û rêberên kurdan jî kilam û stran derxistine û mirov di kilam stranên wî da welatperwerîyek bihêz jî dibîne. Ji wan stranên yek „Mîrê Min” e, ku ev stran li ser serhildana Şêx Seîd derxistîye û di beşek stranê da wuha dibêje:

Mîrê Min

Mîrê Min Mîrê min, mîrê min, mîrê min....

Mîrê min heyran sibe ye ez diçûme Dîyarbekira şewitî, kela welîyan e...

Ezê diçûme Dîyarbekira şewitî bala xwe didimê cotê qanûna digere, ji êvar da tevî polêsan bi dewrîyan e

Çûme derê mahkema Dîyarbekira şewitî bala xwe didimê, distînin îfadeya bavê Şêx Elî Riza,

Qutbê zemanê çîyayê Bingolê distînin ji îdama kurdan ra qîrar dane

Kesekî xwedanê xêran tune, xwe berde Kerkûk û Silêmanyê,

ji wê ra xwe berde mîrata Erebaştanê...

Bila bibêje mala we mîrat be çîyayê Bîngola şewitî, reben ez im gelo bi dûman e.

Perîşanê bi sê dangan fikir gazî, digo heyfa min nayê bi mirina bi kurdan e

Heyfa min ew e, golikên li ber çêlikan rabûne, ji xwe ra dibêjin, em ga ne

Tolazên van salan çakêtên xwe avêtine ser milan, li ser xanîya şêwir û mişêwre dikin

Li dû Xalitbegê Cibilî, Keremê Qolaxasî, Şêx Seôd Efendî li dinyayê, dîsa dibêjin em axa ne

Mîrê Min Mîrê min, mîrê min, mîrê min...

Mîrê min heyran sibeye diçûme Varto û Gimgima şewitî gelo wê bi ce ye

Min dît taqîba bavê Şêx Elî Riza rabû ji Erzîrumê ji Qerekilîsê,

ji Wanê ji Bitlîsa şewitî deste bi deste ye

Kesekî xwedanê xêran tune kaxizekî bişîne cem Silêmanê Ehmed bavê Ferzende ye

Bibêje mala te xirab be hukumeta Cumhuriyetê li me hatîye xezebê ye...

Huseyno li ser tekoşîna Mele Mistefa Barzanî û serokê Kurdên Rojhilatê Simkoyê Şikakî jî kilam derxistîye û straye...

Kilama wî ya li ser Silhedînê Mala Seydo, kilamek ji kilamên wî yê sereke ye.

Ji dengê Huseyno lînk û beşek ji gotinên wê kilamê:

https://www.youtube.com/watch?v=hV9Xq_Kls-8

Axa o

Axa o axa o

Ji berê da camêrê mêra o

Bav û kale te rabûne nerabûne palbendê eşîrano

Sibeye, yûzbaşîyê cendirman yûzbaşîkî delodin e

Yûzbaşî ji Bismilê derketîye tê û dilezîne

Qerebaxçê ji ber gîzmê xwe dikişîne

Bi ser serê Silêman û Ebdulqadir, Usiv û Îbrahîm da dihecîne

Dibê lawo ca were ji min ra bibêjîn fîrarên binya xetê hatine kî û kî ne

Îbrahîm dibêje, yûzbaşîyo lo lawo

Qey tu nizanî fîrarên binîya xetê kî û kî ne

Yekî wî Îsmailê kurê Şêx Şemsedîn e

Yekî wî Ūsê Evdurehîm e

*Yekî wî Cemîlê Seyda ye, ku peyayê Şêx Nûredîn e
Eger tu qala mahkûmên binya xetê dikî,
Jê ra dibêjin berxê Mala Seydo Silhedînê delodîn e
Li deşta bişêrîyê di nava zevîya genim da cîbicî rûniştîne...”*

Husêyno, di 1998an da jin û hevala xwe ya bi salan, Dîlbera ku jîyana xwe pê ra parvekiribû, wenda dike. Piştî mirina Dîlberê tenê dimîne û xemgîn dibe, dikewice û berxwe dikeve. Di heman salê da krîza dil derbas dike û girêdayî cîh û nivînan dibe. Piştî nexwaşîya çend salan, di roja 8ê Nîsana sala 2001ê da koça xwe ya dawîyê dike û termê wî bi merasikmeke mezin, li gundê wî, li Orgînosê tê binaxkirin.

Dengbêj Huseyno 20 sal berê ji civatên mîr û hakimanan xatirê xwe xwest û çû, lêbelê deng û awazên wî yên bi hev ra xemilandî, ji me ra wek mîrateke bêhempa ma...

08.04.2021

Çavkanî:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=NYIV9rf3Zio>
2. <https://ku.wikipedia.org>
3. <https://www.hicrethaber.com/meshur-dengb-j-hus-yno-kimdir/3601/>

Dengbêj Tahiro

Dengbêjek ji dengbêjên bavê min yek jî Tahiro ye.

Dem destpêka salên 70yî bû...

Em bi malbatî ji gund koçberî bajêr bibûn.

Bavê min ê 60 salî hemû jîyana xwe li gund, di nav mêrg û zevîyan da, bi cotkarî û ajaldarîyê derbas kiribû. Loma bajarê mezin û fire lê teng dihat. Ji jîyana xwe ya di nav bajêr da hatibû sînordarkirin eciz û xemgîn dibû.

Kîngê firsendek bidîta, berê xwe dida gund, diçû bi rojan li gund dima. Ji bo çûyîn û hatina xwe ya gund carcaran şîn û şahîyek, carcaran jî tişteke din nişan bidaba jî, sedema ecizî û xemgînîya wî ya ji bajêr bû. Jibo ku, eciz û xemgînîya wî bêtir zêde nebe, ji xwe ra dermanê xemrevandinê jî dîtibû.

Her roj piştî şîva êvarê, teyîba li dîwar dardakirî digirt, li ser mînderê rûdinişt û teyîp jî dida ber xwe. Kasetek diavêt teyibê, piştî xwe dida balîfê, çavên xwe digirt û bi dengê dengbêjên xwe ra di nav bîranînên xwe da digerîya. Piştî guhdarîkirina her stranekê, ji me ra qala bîranîneke xwe ya li gund derbas bûye, dikir. Dû ra rûyê wî dikenîya û xemgînîya wî direvîya.

Kasêtên dengbêjan, wê demê tenê di civatên gundan da, bi dizî dihatin qeydkirin û bi rêya nas û dostan va, di nav civakê da belav dibûn. Ew kasêtên ji ber hev qeydkirî di bêrika bavê min da kêm nedibûn û di heftê da carek jî dihatin guhartin. Serê rojê, bi danê nivroyê ra ji mal derdiket û diçû sûka Serê Taxê, di çayxanekê da nas û dostekî xwe didît, kasêtên xwe bi yê nû ra trampe dikir û bi danê êvarê ra jî bi kêf û kelecane vedigerîya malê.

Dengbêjen ku ew li kasêtên wan digerîya gelek bûn û ji wan dengbêjan yek jî Dengbêj Tahiro bû.

Dengbêj Tahiro kî ye?

Gor vegotina Şerîfê lawê wî, bi navê xwe yê fermî Tahir Karahan, bi eslê xwe ji Rojhilatê Kurdistanê, ji bajarê Xoyê ye. Navê kalikê wî Telo, navê pîrika wî jî Xezal e. Sê lawên Telo û Xezalê hebûne û ji wan yê navê wî Osman, di sala 1896an da hatîye dinyayê. Osman li gundê xwe yê li ser bajarê Xoyê mezin dibe û li wir dizewice. Malbat ji Aşîreta Celalîyan e û Celalî jî li ser herdu aliyên sînorê ku di navbera Îran û Tirkîyê da derbas dibe, dijîn. Osman û jina xwe Xatûn, di destpêka salên 1920an da, ji malbatê diqetin û bi komek Celalîyan ra berê xwe didin Bakurê Kurdistanê.

Piştî derbasbûna ji sînor, Osman û Xatûn terin li Entabê (Tutax) li gundê Xirbesor bi cîh dibin. Di dawîya salên bîstan da ji wan ra zarokek lawîn dibe û ew jî navê wî Tahir lê dikin.

Di nasnameya Tahiro da, bûyîna wî ya fermî, wek ya pirranîya kurdan 01.01.1935 hatîye qeydkirin. Lêbelê gor gotina ku wî ji lawê xwe ra gotîye, ew piştî têkçûna serhildana Agirîyê ji Xirbêsor koçberî Qeraxlîya Milazgirê bûne. Ew jî di wê demê da 4-5 salî bûye û rêwîtiya wan a li ser piştê ereba ga çend roj kudandîye.

Tahiro li Qeraxlîyê bi du xweng û birayek xwe ra mezin dibe. Di 15-16 salîya xwe da xewnek dibîne û di xewna xwe da wek dengbêjekî distirê. Sibetirê radibe xewna xwe ji xwengeka xwe ra vedibêje, piştî wê rojê jî dest bi dengbêjîyê dike û heta dawîya jîyana xwe, distirê.

Tahiro, cara yekem bi keçikeka navê wê Sultan ra dizewice, di sala 1955an da dema wî ya leşkerîyê tê û tere du salan li ser sînorê Tirkîyê û Ermenîstanê, li navçeya Aralikê leşkerîyê dike.

Leşkerîya wî diqede û vedigere Qeraxlîyê. Herçiqaas kare ku li gund bike, cotkarî û ajaldarî be jî, ew ji kar û barên malbatê dûr disekine. Di nav gundên herêmê da digere û dengbêjîyê dike.

Hewparîyên dengbêjan

Bêguman hemû dengbêj, xwedî huner û afirînê in. Xwedîyê deng û avazên taybet û kesên curetkâr in.

Ne tene di warê huner û hunermedîyê da, dengbêj di hemû xalên jîyana xwe da jî, xwedî hevparîyên taybet in.

Wek mînak:

Dengbêj kesên gerok û kêfdar in. Tu car xwe girêdayî derekê nabînin û gund bi gund, bajar bi jar digerin. Di şîn û şahîyan da cîh digrin, bi tahmgirtina ji reng û dengên jîyanê distirên û li kêfa xwe mêze dikin.

Dengbêj evîndar in. Qasî ku di kilam û stranên xwe da evin û evîndarîyê şayeser dikin û tînin ziman, di jîyana xwe da jî ewqas li evîn û evîndarîyê digerin. Loma pirranîya dengbêjan, kesên pirzewacî ne.

Dengbêj diltenik û hestîyar in. Ji xwezayê, deng û rengînîya ji jîyanê hez dikin, dixwezin ew jî ji alî kesên derdora xwe va werin hezkirin û rûmetê bibînin.

Ev her sê taybetmendîyên dengbêjan di kesayetî û jîyana Tahiro da jî tên dîtin.

Wek mînak, ew di xortanîya xwe da bi Sultanê ra zewicîye û bavê çend zarokan e. Mixabin dîsa jî çavê wî li dere û mîna evîna ku di strana wî ya Perîxana Mihê da derbas dibe, her gav li evînek nû digere. Di sala 1973an da li herêma Bazîdê ye û her roj li gundek, di maleka xwedî qonax da dibe mêvan û di civatên şevên dirêj da cîhekî sereke digre, kilam û stranên diştirê û kêf dike. Di nav civatê da guhdarvanên wî mêr û kalemêr, li paş derîyên odeyan da jî jin û pîrejin, bûk û qîzên ezeb cîh digrin. Di mêvanîya xwe ya li gundekî Bazîdê da, çavê wî li Helîmê dikeve. Ew mirovekî çilûçend salî û zewicî, bavê qîz û lawan, Helîma bejnzirav û narîn jî hê keçikeka hîjde salî ye.

Tahiro, dengbêj e û di hestên xwe da jî evîndar û diltenik e. Bixwe dibe xwezgînîyê Helîmê û wê ji xwe ra dixwaze. Bi Helîmê ra zwaca xwe ya duyem dike û wê wek hêwî di ser Sultanê ra tîne.

Ji herdu jinên wî, ji Sultan û Helîmê 26 zarok jê çê dibin. Ji wan 14 heb di zarokatîya xwe da dimirin, 12 zarok diminîn û hê jî dijîn. Ji zarokên wî yê jîyayî, 2 law û 4 qîz ji jina wî ya ewil ji Sultanê, 4 law û 2 qîz jî ji jina dawîyê, ji Helîmê ne. Zarên wî yê ji jina ewil, nuha li Aydin, Îzmir, Balikesîr û Burdurê, her 4 lawên ji Helîmê jî li Milazgirê dijîn.

Tahiro, heta sala 1994an li gundê Qeraxlîyê dijî, dûra ji gund mala xwe bar dike û li nav Milazgirê bi cîh dibe. Mal li Milazgirê, lêbelê ew dîsa gera xwe ya dengbêjîyê didomîne.

Di sala 2014an da felc lê dixê, çar salan di nav cîh û nivînan da dimîne û di 22yê Tîrmeha sala 2018an da xatir ji guhdarvan û hezkirîyên xwe dixwaze û bêdeng koça xwe ya dawîyê dike.

Dengbêj Tahiro, di warê dengbêjîyê da xwedî tewneke taybet e. Ew di kilam û stranên xwe da, bi kesên derdora xwe ra diaxife, axaftina xwe dixemilîne û bi wan ra parve dike. Peyvên ku ji kurahîya dilê xwe hildibijêre, di qirika xwe da dixulxulîne, bi deng û awazek taybet der tine û bi guhên guhdarvanên xwe va dizeliqîne.

Evîn û evîndarîya xwe ya ji jîyanê digre, di kilam û stranên xwe da tîne ziman. Loma pirranîya stranên wî li ser jîyanê ne. Dîrok û serhildanên kurdan bala wî dikişîne, gelek kilamên wî li ser dîroka kurdan, bi taybetî li ser serhildana Agirîyê ne. Serhildan, mêranî û mêrxasî, xizanî û koçberî mijarên wî yê sereke, ew bi xwe jî di zarokatîya xwe da koçberêk ji koçberên şer e...

Tahiro, di jîyana xwe da gav bi gav li seranserê Serhedê digere, di civatên gundan da cîh digre û distirê. Loma li herêma Serhedê, ji zarokên heft salî heta kalemêrên heftê salî kesê ku Tahiro nas neke, tûne.

Hevalekî wî yê ji derdora Sîpanê Xelatê di derbarê dengbêjî û jîyana wî ya dawîyê da wuha dibêje:

„Dengbêj Tahiro, dengbêjekî xwedî dengêkî zîz û avazeke taybet bû. Kilam û stranên xwe bi tewn û ahengek cuda distira. Ew jî mîna hemû dengbêjên me, di dawîya jîyana xwe da êş û jan dît û koça xwe ya dawîyê kir. Em bi çûyîna wî ra jî carek din dîsa feqîr ketin û ji reng û dengê xwe yê çandî bêpar man.

Ew dengbêjên me yê mîna Tahiro, bi stran û klamên xwe, bi deng û hûnerê xwe zimanê me jîndar kirin û heta roja îro anîn, ji miletek din bana, nuha li kûçe û kolanên bajarana da peykeren wan hatibû tîk kirin.

Lêbelê ew hemû bêxwedî bûn. Bi êş û jan jîyana xwe derbas kirin û li

ser axa xwe nesitirîn, koçber bûn, zilm û zordarî dîtîn û hatin jibîrkirin.

Di sala 2004an da, min jê ra telefon vekiribû, di telefonê da bi dilek xemgîn ji min ra gotibû, „Kî yê me he ye, ku em ji wan gilî û gazinek xwe bikin, derd û kulên xwe ji wan ra bêjin. Berê xisletek kurdan hebû, îro ew jî nema ye...”

Dûra axînek kûr kişand, strana xwe ya bi navê, „Derîyê Dîyarbekirê dîyarê zilmê ye, bêhna xwînê jê tê...” sitira.

Dema ku mir, mirina wî di tu ajans û rojnameyek kurdan da wek nûçeyek piçûk jî cîh negirt...”

Dengbêj Tahiro, bi sedan stran ji ber xwe derxistine û gotinê. Lê di nav stranên wî da ya herî bi nav û deng û pê tê naskirin, strana wî ya li ser Perîxana Mihê ye... Dema ku yek qala Tahiro bike, ev stran, qala Perîxana Mihê bike jî, Tahiro tê bîrîya merîyan.

Mixabin îro herçiqaş gelek dengbêj stranên wî bistirên jî, ji wan yê ku bi tewn û avaza wî kilam û stranên wî ji nû va jîndar dike û distirê, şagirtê wî yê xort Dengbêj Yavuz e, ku ew ekola Tahiro bi serkeftî didomîne.

Dengbêj Tahiro jî mîna hemû dengbêjên me yê nemir, di saxîya xwe da rûmetek mezin nedît û ji vê dine çav vekirî çû. Divê em bi guhdarîkirina kilam û stranên wan, hemû dengbêjên xwe bibîr bînin û deynê xwe bînin cîh. Jiber ku ew çavkanîyên wêjeya devkî bûn, ku em îro jî bi wan çavkanîyan jîyana xwe dixemilînin û dijîn...

Lînk û parçeyek ji gotinên strana Perîxana Mihê:

<https://www.youtube.com/watch?v=ojZwiufbcvw>

Perîxana Mihê

Bê hoy yoy li min, hoy yoy li min, hoy yoy li min hey yey hey yey

Koçera min hey yey, gula ber bêhna min hey yey hey hey

Kewa min gozela min hoy yoy, hoy yoy gidî

De gundo bejna Perîxana Mihê, eger sual dikî takrihana yekta ye

Keko min go takrihana yekta ye hoy yoy, hoy yoy li min hey yey

*Ezê bêjim gelî derî cînar, bira û pismamno guhê bide
De dibên etegê sîpanê xelatê, keko cîkî ber bi ba ye
Ê de dibên etegê sîpanê xelatê, bêlome be cîki ber bi ba ye
Îsal teze kulîlk da ye, gelî brano gazin û loma ji min nekin îsal teze gûlî
day e*

*Koçera min hay yey kubara min hoy yoy gidî
Min gote şalûl temîya min li tebe, daneyne ser baxê bê gul
Baxê bê gul mîna mirazê bê dil, minanî kirasekî bê mil,
Mînanî zevikek hemûceh bê simbil, mînanî guzeke pûçe bê kakil
Cila şil e, ketiye bin hoy yoy yoy...
Xwazil ezê bûmya kolyek zêr biketama bejna xwe ya kewa gozel,
Minê xwe berda xala serê dil hoy yoy, hoy yoy li min hoy yoy
Koçera min hay lêy, kubara min hey lêy
Lo birano eger hûn suwal dikin, dibê îsal teze kulîlk daye hoy yoy
Gelî cimaata hazir eger suala xwe ji min dikin, haya min jê tune,
Îsal sê sal e, destê min jê qetîyaye hey dil de hay dil gidî hay dil
Gustîla di desta da, guharê di guha da, xizêma poz safî zer e, heqî kuta
ye hey yey*

*Mi di digo xwedê dê û bavê min ra qebûl neke qe hilnede
Çawa ez negirtim nedame lawikê Mihacir,
Ez girtim dame Remoyê qeregêçî
Çiftê berikê min mînanî şemamokê bostana binê cûra da
Qirawa payîzê xwe avêtîyê teze xwîda ye hoy yoy, hoy yoy li min hoy
yoy*

*Ê de dibêjin melê muxribê heya kurahîya sibê jê ra destûr daye hay
yey hay yey*

*Ezê bêjim, tu gulî ez rihanim, hay yey hay yey
Min go tu sosinî ez pîltanim, îsal sê sal e, ez li pey te me
Ez çawa ziman û ez navê te nizanim, hoy yoy
Hey dil gidî hey dil hey yey, koçera min hey dil, kubara min hoy yoy...*

30.03.2021

Çavkanî:

1. Gotubêja min a bi Şerîf Karahanê lawê Tahiro ra...
2. Kanala Dengbêj Tahiro ya li ser Youtubê...

Dengbêj Mihemedê Canşah

Zargotina Kurdî zargotinek dewlemend e.

Lêbelê ew dewlemendî, rê li ber neyê girtin, bi demê ra dihele û wenda dibe.

Jiber ku ziman sêwî, zargotina zimanê sêwî jî bêxwedî ma ye, pirranîya wê nehatîye nivîsandin û qeydkirin.

Gelek kilam û stran, çîrok û destan hatine jibîrkirin, yê heta roja îro hatine, ew jî kin û kurt bûne û hatine guhartin.

Xêncî nav û berhemên wan ên ku hê wenda nebûne, di derbarê dengbêj û çîrokvanan da jî zêde tişt nayên zanîn. Ji ber ku jîyana wan, kar û xebata ku wan bi kedeke mezin kirîye, nehatîye nivîsandin.

Ew kîngê û li kû jîyane?

Gelo berhemên xwe çawa afirandine û di bin tesîra kî û kê da mane?

Rû bi rû astengîyên çawa bûne?

Bersiva van pirsan nayê zanîn û loma ew kesên ku bi berhemên xwe can dane zimanê bindest û ew jîndar kirine, ji alî pirranîya nîfşên îroyîn va nayên naskirin.

Ji wan kesan yek jî xwedîyê deng û sewta taybet Dengbêj Mihamedê Canşah e.

Mihemedê Canşah, gor nasnameya wî ya fermî, di roja 11ê Sibata sala 1933an da li gundê Delikî hatîye dinyayê. Delikî gundek ji gundên girêdayî navçe ya Qereyazîyê, Qereyazî jî navçeyek ji herêma Serhedê û warê dengbêjan e.

Mihemedê Canşah jî li wê herêmê û bi stranên dengbêjan mezin

dibe. Di heftsalîya xwe da diçe dibistana seretayî û dû ra jî ya navîn diqedîne. Di dema xortanîya xwe da mêla xwe dide ser dengbêjîyê û di şahîyan da distirê. Di wan salan da dengbêj Mistefayê Xeloyê Heyran nas dike. Mistefayê Xeloyê Heyran, ku ji navçe ya Xursitanê, ji gundê Qazîcelal e. Di wê demê da Mistefayê Xeloyê Heyran di herêmê da wek dengbêjek bi nav û deng tê naskirin.

Mihemedê Canşah jî mîna gelek dengbêjên ji wê herêmê şagirtîya Dengbêj Mistefayê Xeloyê Heyran dike û di civata ku ew tê da cîh digre, distirê.

Di hevparîya qedera hemû dengbêjan da koçberî cîhekî herî girîng digre, ku Mihemedê Canşah jî qasî tê ra xwe ji wê koçberîyê para xwe digre.

Salên 1970'yi, ji bo Kurdên Bakur salên dijwar bûn.

Hebûna kurdan dihat înkâr kirin û di resmîyetê da wek tirkên çîyayî dihatin bi nav kirin.

Ziman qedexe, jîyan astengkirî, zilm û zordarîya dewletê bêsinor û bê pîvan bû.

Qumando, hêzên taybet ên dewletê, ketibû nav axa Kurdistanê û bi taybetî li nav gundan da fizildûman ji erdê ra dikir.

Di rewşeke wusa da, Mihemedê Canşah berê xwe dide welatên xerîb û ji axa bav û kalên xwe dûr dikeve. Piştî rêwîtiyêke dûr û dirêj, xwe li Almanyayê dibîne, di nav civakeke cuda da û wek kesekî kerr û lal...

Koçberîya wî ya li Almanyayê 17 salan dikudîne. Roj û şevên wî bi hesreta welat derbas dibin.

Piştî koçberîya xwe ya 17 salan, li ser axa xwe vedigere, careke din tê li herêmê bi cîh dibe û jîyana xwe li wir didomîne. Di şîn û şahîyên civakê da, bi gelek dengbêjên herêmê va cîh digre û bi wan ra distirê, ku ji wan dengbêjan yek jî Dengbêj Şakiro ye.

Mihemedê Canşah li welat û di nav civaka xwe da ye. Bi derbasbûna demê ra, di gelek xalan da rewş guherî ye. Li gel zilm û zordarîyê qedexebûna ziman di pratîkê da rabûye, dengê dengbêj û stranbêjan ne tenê li odayên gundan, li di nav avahî û sûkên bajaran da jî bilind dibe.

Sal, 1999 ye.

Mihemedê Canşah li bajêr û di nav civata bajêr da rûnîştîye. Ji civatê daxwaz jê tê kirin, ku ew dest bavêje ber guhê xwe û çend kilaman bistirê.

Berî ku bistirê, berê xwe dide civatê û diaxife... Di axaftina xwe da dixwaze qala jîyana xwe, qala koçberîya xwe ya ku bi hesreta welat derbas bûye, bike... Kul û keserên ku di dilê wî da cîh girtine û mezin bûne, bîne ziman.

Bi dengê melûl dest bi axaftinê dike û dibêje; *“Salên min bûn 67, zeman teze ji me ra fireh bû. Lanet li wê dinyayê be, ez çûm û 17 salan li Almanyayê mam. Eger ku min bizanibîya di dawiyê da ewqas serbestî çê dibe, wellehî mecbûr bibama û min zarokên xwe bifrotaba jî, ez li wir nedisekinîm û dihatim. Ez piştî salan şûnda vegeyîyam, lêbelê îro jî êdî di min da tu xêr nema ye...”*

Hê dawî li gotina xwe neanîye û mirov ji gotinên wî yên ji dil têdighîje, ku kul û keserên wî zêde, êşa wî jî giran e. Loma dixwaze dût û dirêj biaxife û kul û keserên xwe careke din bîne ziman û bi kesên derdora xwe ra parve bike. Mixabin xêrnexwazek nezan dengê xwe bilind dike û jê ra dibêje, *“... ewqas jî bese, dîsa têra me he ye, de ji me ra kilamek bibêje...”*

Mihemedê Canşah axaftina xwe dibire, dest davêje ber guhê xwe û strana li ser mala Ûsivê Seydo distirê û dibêje:

“Were hey la lê dayê, hey la lê dayê

Texsîmayê dikire gazî go lê lê Rihîmayê da dayê dayê, dayê

Le bila ocaxê Romê li ocaxa nîgor be, acara mala bavê min qelandin pê da li dinyayê

Le bihar e, di konê Ûsivê Seydo da dengê kulfeta lawîn nayê ku nayê

Were hey la lê dayê, hey la lê dayê

Texsîmayê dikire gazî go lê lê Rihîmayê da dayê dayê, dayê

Bila ji xêra Xwedê ra vê sibengê bavê min neçûya parêzî wêrana lodberê qawilka tendûr ma yê

Le minê salix û sulixê bavê xwe hildabû li kavilka vê egayê

Berjêr xwe berdaye çemê lêr e, jorê qireqirê bajarê eksiçayê

Şerekî çêkiribû li dalorê li dalora Emerê Mihê rebenê ji kula dilê min ra li banê dîka

*Kulê tê bi kul bî bikevî konê axayê xiyardêlekê dabû ser rima Dîyar-
bekrê*

Esker rakiribû ji bajarê Siwêregê

*Ji siba Xwedê da hicûm anî solyê dîne, gizme erdê nayê, hildikişe pê da
nav çardeh bûkan*

*Le serê bist û pênc mêrên mala bavê min çûne ber kêrê ji mezinan
heyanî piçûkan*

Le serê bavê Texsîmayê jêkirin da dayê gerandin li bajaran û sûkan

Ji şefeqa sibê ra xeber dane deşta Muşê mala Ûsivê Seydo...

Li piş perdê da rebenê, reş girêdan danzdeh bûkan”

Di dawîya emrê xwe da li Stenbolê, nexweş û di mal da ye. Li dora wî civat kom bûye û dîsa daxwaz jê tê kirin, ku kilam û stranan bibêje.

Mihemdê Canşah, daxwazek li kesên derdora xwe û li guhdarvanên xwe dike û wiha dibêje:

*„Ya cimaata hazir, yanê cimaata ku li kûderê dibe bila bibe, ez we
temaman silav dikim, destê mezinan û çavê piçûkan radimûsim...*

*Ez ji gundê Delikê, Mihemedê lawê Canşah me. Em xelkê welatekî ne û
hem gişt hevdu nas dikin. Niha li vê derê çend teyîban dibînim, welehî
û bilehî ez nexwaş im. Seba dostan ezê mecbûrî çend kilaman bêjim.
Qasî ku çavê min dibîne niha li vir heft, heşt teyîp hene...*

*Hinek dengbêj bi peran van bandan tijî dikin, heqê wan e, tabî nefesê
xerc dikin. Ez jî tijî dikim, lê ne bi peran. Hemû kesên ku vî dengê min
guhdarî dikin, bila ji Mistefayê Xeloyê Heyran û dê û bavê wî ra, ji min
û dê û bavê min râ yek fatîheyek bixwînin. Daxwaza min jî, tenê ev e...”*

Divê daxwaza xwe ya dawîyê da jî hostayê xwe Mistefayê Xeloyê Heyran ji bîr nake. Ji guhdarvanên xwe daxwaz dike, ku ew berê ji hostayê wî, dû ra ji wî ra fatîheyek bixwînin...

Mihemdê Canşah herçiqas li seranserê Kurdistanê zêde neyê naskirin jî, ew li herêma Serhedê bi nav û dengê xwe dengbêjek naskirî û navdar e.

Wek hemû dengbêjan Mihemedê Canşah jî di warê dengbêjîyê da xwedî sewt û tewneke taybet e. Bi dengê xwe yê melûl, peyv û hevokan li hev dihûne û bi tewnek hûnerî tîne ziman û distirê.

Kilam û stranên ku stra ye, pirranîya wan ji ber xwe derxistîye, ew jî

bi pirranî kilam û stranên li ser mêranî û mêrxasîya kurdan in.

Herwiha wî gelek kilam û stranên dengbêjên berî wî jîyane jî stra ye, lêbelê gor sewta xwe û bi tewneke cuda...

Dengbêj be û li ser evîn û evîndarîya bêderman kilam û stranan dernexe û nestirê, nabe.

Di nav stranên Mihemedê Canşah da jî gelek stranên evînî cîh digrin, ku ji wan stranan yek, bi navê “Lawikê min nezan e” ye.

Di wê stranê da lawik pesnê evîndara xwe dide û wê wek “dîn”, keçik jî pesnê evîndarê dilê xwe dide û wî wek “nezan” bi nav dike.

Bi dengê Mihemedê Canşah pesnên evîndaran lîn û gotinên stranê:

<https://www.youtube.com/watch?v=rOv2DqutIDo>

Lawikê min nezan e

Bêje delalîyê hela rabe îro dîsa kavilîyê gundê me bişewite li tepe ye...

Wele heyran di pê tê ra Qazgol e, di binyê da Qirûce ye...

Heyran wele ramûsaneke li taxima deqa sing û bera li xala gerdênê, li xwîdana berçenê, cotê zermemikan li min kerem ke

Heval û hogirên min çûne ezê bimrim dinyake boş û bê fayde ye,

Dilber tu dînî, he yî yî dîn, Dilberê tu dîn î (...)

Wele çi bikim ji xizanîyê, ji tunebûna malê dinyaligê,

Lawikê dilê min kavilyê gundan da nezan e, hey lo nezan e...

De bêje wî delalyo sibeye bi dîwarê Hefrengê malikşewitî diketim, li min barî berfa qir e

Hewar Xwedê min dî ji sibê da dîsa nêçîrvana şopa lawikê dilê lo min li ser e

Heyran wezê vê sibêngê palekî vekim ji mirazê xwe û lawikê dilê xwe ra

Hewara Xwedê ji cuzîya emayê, ji sûretê wezbeqerefê,

Delalîyê, delalîyê, hêy nezano, nezano (...)

Lolo bibêje delalyo bila ji xêra Xwedê ra îro malê me bi cînara malê we kirîba

Hewar Xwedê bejna lawikê dilê min zirav e, fenanî takrihana...

Vê sibêngê lawikê dilê min ji malê siwar bû berê wî kete welatê Silîva

Ezê duakî bikim ji Xaliqê Alemê, ji mîrê mîran ji kara keremê

Belkî Xwedê hafza lawikê dilê min bike ji bayê gulê ji ketina hespê,

Hewara Xwedê ji qurûbuxtanê qiz û bûkên Koçeran û Silîvan...

Dilber tu dînî, he yî yî dîn, Dîlberê tu dîn î (...)
Lêlê bibêje, wî de lêlê îro bi dîwarê Hefrengê diketim, bila bişewite bê
bi cotkanî ne
Hewar Xwedê ji sibê da birek malê me maciran lê danîne
Erê heyran îro min bihîstîye hatye nava êla we kula welatê jêrîn e
Ezê duakî bikim ji Xaliqê Alemê, ji mîrê mîran ji kana keremê
Belkî di konê bavê te bikeve êdî kesek jê nemîne
Hewar Xwedê bi destê Dîlbera min bigre ji nav derxin
Agir bi mala kê bikeve êdî xema min nîne...
Dilber tu dînî, he yî yî dîn, Dîlberê tu dîn î (...)
Lêlê bibêje, wî lêlê delalîyê îro bila kavilyê gundê me bişewite bê gelo
berf bi ba ye
Ez nizanîm min îro dîsa ji lawikê dilê xwe ra çi gotibû, dilê lawikê dilê
lo min ji ma ye
Hewar Xwedê eger hûnê bi esl cîsnê lawikê min dipirsîn, bixwe miha-
cir e, navê wî Mahmûd e
Hewar Xwedê çû Parsîna jêrîn bûyê serkarê Telî Reşo ye...
Dilber tu dînî, he yî yî, Dîlberê tu dîn î (...)

Di sala 1999an da Mihemedê Canşah careke din û bi malbatî dibe koçber û berê xwe dide xerîbîyê. Tere li bajarê Stenbol a xopan bi cîh dibe. Mixabin çar sal şûnda, roja 5ê Nîsana sala 2003an û di 70 salîya xwe da, li Stenbolê koça dawî dike. Termê wî li Goristana Sul-tangazî ya Stenbolê tê binaxkirin.

Mihemedê Canşah jî mîna hemû dengbêjên kurd, gor dilê xwe tahm ji jîyana rû dinê negirt û koça xwe ya dawîyê kir. Lêbelê deng û awazên wî, kilam û stranên wî payîdar man.

Jiber ku îro gelek dengbêjên ji herêma Qereyazîyê, ku xwe wek şa-girtên wî dihesibînin, di şopa wî da terin. Bi tewn û kilam û stranên wî distirên, dengbêjîyê dikin û wî bibîrtînin.

Orhan Erdal jî pirranîya kilam û stranên wî daye berhevkirin û ji alî fîrma xwe ya bi navê Ozyildizê va daye qeydkirin.

Orhan Erdal di hevpeyvînek xwe da, qala karê xwe yê ku ji bo ber-hevkirin û qeydkirina kilam û stranên Mihemedê Canşah da kirine, dike û wiha dibêje: “*Em ne wek fîrmaya Ozyildizê, wek neviyên Êsibê Seydo em Mihemedê Canşah bi hurmet bi bîr tînin. Xwedê wî bi bihûş-*

ta xwe şad bike. Bêguman kurê wî Remzî û neviyê wî Kenan Aslan jî di aliyê berhevkirina berhemên wî da gelekî bûn alîkar..”

Wek tê zanîn, ku Êsibê Seydo di serhildana Agiriyê da bi şervanên ji malbata xwe va cîh girtiye û ji malbateke bi nav û deng e.

Dengbêj Mihemedê Canşah jî ji wan dengbêjan yek e, ku li ser mêranî û mêrxasiya Mala Êsivê Seydo kilam derxistiye û stra ye.

Qasî ku Mihmedê Canşah bi kilam û stranên xwe va ji mêr û mêrxasên kurdan ra deynê xwe anîye cîh, torinê Mala Êsivê Seydo jî bi berhevkirin û qeydkirina dengê wî va ewqas karekî baş kirine...

09.09.2021

Çavkanî:

1. Wikipedia
2. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=DebpsbaXhs8&t=25s>
3. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=te4JQkkqTA>
4. ANF: *Denîz Îke - Dengbêj Canşah û jiyaneke di tehma kilaman da, 16.09.2019*

Eyşe Şan

Muzikologê Alman ê bi nav û deng, Prof. Dieter Christensen, ku ji salên 1950yî pê va li ser muzîka Kurdî jî karê lêkolînê kirîye, di derbarê taybetmendîya muzîka Kurdî da wiha dibêje:

„Li ser hemû axa li rû dinê tenê hêjmarek kêma muzîkê he ye. Lêbelê li her dera ku Kurd lê dijîn muzîk he ye û ew jî bi Kurdî ye. Taybetmendîya cudabûna muzîka Kurdî ya herî girîng ew e, ku dengbej di dawîya hevokê da bi giranîyek zêde gotinê temam dikin. Ev taybetmendî heta nuha, di muzîka etnîkî de nehatiye dîtin...“

Wek gotina Christensen di muzîka Kurdî da, bi taybetî jî di dengbêjîyê da amûrên muzîkê zêde cîh nagrin.

Tenê deng he ye.

Ew deng jî bi hunera xwedîyê xwe va dixemile, bi sewtek hunerî û ji kurahîya dil derdikeye.

Loma tê gotin, ku her Kurd, bi taybetî jî her jina Kurd dengbêjeke xwezayî ye.

Sînore dengbêjîyê ji bo hinekan nava çar dîwarên malê ye û ew tenê di nav malê da û ji dergûşa xwe ra dilorînîn...

Ji bo hinekan jî ew sînora rêya bêrîyê ya jî çûyîn û hatina nav mêrg û zevîyan e û ew di wê rêwîtiyê da bi heval û hogirên xwe ra kilam û stranên dilan distirên û dilê xwe dihewînin...

Lê hinek jin jî he ne, ku bi deng û sewta xwe, bi huner û cesareta xwe, hemû sînoren ku ji bo wan hatine danîn, ji binî va hildiweşînin û ji wan sînoran derbasî odeyên mêran dibin. Di civatên mîr û hekiman da cîhekê sereke digrin, distirên û civatê dixemilînin.

Ji wan jinên ku bi deng û sewta xwe civaka Kurd xemilandine, yek jî Eyşe Şan e.

Eyşe Şan kî ye?

Eyşe Şan a ku di nav civaka Kurd da wek Eyşe Xan, Eyşana Osman û Eyşana Eli jî tê naskirin, di sala 1938an da li bajarê Amedê çavê xwe li dinyayê vedike. Navê dîya wê Heciye Xanim, navê bavê wê jî Osman e. Heciye Xanim ji malbata Mistefa Begê Erzurumê ye û Osman jî ji eşîreta Cibran e.

Tê gotin ku Osman jî di dema xwe da dengbêjek ji dengbêjên navdar bûye. Loma zarokatîya Eyşe Şanê di mala dengbêjekî û bi deng û stranên dengbêjan va derbas dibe.

Di derbarê dema zarokatîya xwe da Eyşe Şan wiha dibêje:

“... Erê ez hertim bi hesret dibêjim xweziya zimanê dîwarê mala me ya li Diyarbakirê hebûya û ji me re qala wan şevbêrkên dengbêjan bikirra. Min di kuncikan da li dengbêjan guhdarî dikir. Min wisa guhdarî dikir ku yekî gazî min bikira, ezê veciniqiyama. Dengê bavê min ê zîz û xemgîn teisîrek mezin li min dikir. Di ser wan rojan ra sal û demsal derbasbûn lê dengê bavê min ji guhê min dernakeve û hê di cîhê xwe da ye...”

Mixabin di sala 1947an da, Eyşe Şan di 9 salîya xwe da bavê xwe wenda dike û ji alî bav da sêwî dimîne. Piştî mirina bavê wê jîyana malbatê jî tê guhartin. Ji mala ku tê da dengê dengbêjan kêm nedibû, êdî tê birrîn. Piştî mirina bavê xwe Eyşe Şan bi salan şûnda cara yekemîn di civata jinan da distirê. Dengê wê li dorhêlê belav dibe û tê hezkirin. Ew kilamên ji bavê xwe û dengbêjên mîna wî bihîstine û berhevkirine, distirê. Lê sedem nerazîbûna nas û dostên malbatê, birayê wê jî li dijberî stranbêjîya wê dedikeve û rê li ber digre.

Ayşe Şan hê 15 salî ye, bi Şewket Turan ra tê mahrkirin. Şewket Turan mirovekî zweicî ye û xwedî jin û zarok e. Ayşe Şan jî wek jina wî ya duyemîn berê xwe dide Dêrika Çîyayê Mazî û tere ser hêwîyê. Di salên xwe yên piçûk ta dibe jin, bi bûyîna keça xwe ra jî dibe dayîk, dayîka ku bixwe jî zarok...

Straneke wê ya li ser “Hêwîyê” he ye ku, mirov dikare bibêje ew stran jî hema li ser xwe derxistîye.

Beşek ji strana “Derdê Hewiyê” wiha ye:
*“Wele te nagirim, bîlle te nastînim
Wele te nagirim lo bîlle te nastînim
Derdê hewiyê welle nakişînim
Dayê ez nagirim bavo nastînim
Derdê hewiyê welle nakişînim*”

*Jinê wî diduye çavê wî birçîye
Li malê pevçûye wele nastînim
Dayê nastînim lo, bavo nastînim
Welle te nastînim, bîlle te nastînim
Derdê hewiyê welle nakişînim...”*

Bi derbasbûna demê ra ew û mêrê xwe bi hev nakin. Şer û pevçûn, xemgînî û hêsirên çavan li hev zêde dibin. Di rewşek wisa da Eysel Şan keça xwe dide hembêza xwe, berê xwe dide Amedê û vedigere ser mala bavê xwe. Qasî demekê li Amedê dijî, dû ra bi saya hin nas û dostan berê xwe dide Entabê. Li wir bi karê dirûnkarîyê debara xwe û qîza xwe dike.

Tê gotin ku bi saya kesekî bi navê Naîl Baysu rêvebirên Radyo ya Entabê ji dengê wê hayîdar dibin. Bi pêşnîyara wan Eysel Şan qasî du salan di radyoyê da bi tirkî distirê. Di nav stranên tirkî da carcaran hinek peyvên diguherîne û peyvên Kurdî bî cih dike. Sedem wê yekê jî ji radyoyê tê dûrxistin û xewn û xeyalên wê yên li ser stranbêjîyê careke din nîvco dimînin. Lê ew histûyê xwe li ber qedera xwe xar nake û li pey xewn û xeyalên xwe yên nîvco mane, dikeve û berê xwe dide Stenbolê.

Li Stenbolê, di rewşa ku hebûna gelê Kurd redkirî û zimanê qedexekirî da Eysel Şan li derê plakvanan dixwe, dengê xwe bi wan dide guhdarîkirin û di encamê da cara yekemîn bi tomarkirina hinek stranên bi Kurdî û Tirkî plakek derdixwe. Bi wê plakê dengê wê li seranserê Tirkîyê belav dibe.

Plak tîn firotin, plakvan bi saya dengên wê pere qezenç dikin, lêbelê ji para wê ra zêde tişt nakeve. Jîyana wê ya li Stenbolê jî di nav xizanîyê da û bi belengazî derbas dibe. Careke din dizewice, lê di zewaca xwe ya duyemîn da jî bextewarîyê nabîne. Di sala 1972an da ji mêrê xwe diqete.

Di wan salan da Tirkîyê bi rêvebirîyek awarte tê îdarekirin. Li seranserê Tirkîyê xizanî û belengazî zêde ye. Zilm û zordarîya ku li kurdan tê kirin jî zilm û zordarîyek bê pîvan e.

Di rewşek wisa da Eyşe Şan ji bo xebatkarîya li Almanyayê serlêdana xwe dike û di heman salê da diçe Almanyayê. Li bajarê Munîxê di kargehekê da dest bi kar dike û dixebite. Li xerîbîyê, kul û keserên wê zêde dibin, lê ew dermanê xwe dizane, distirê di nav stranan da li dermanê êş û kelemên xwe digere. Şev û roj bixwe ji xwe ra distirê û dilorîne. Dengê wê di nav heval û hogirên wê da belav dibe. Bi alîkarîya wan li hinek bajarên Almanyayê, Awusturyayê û Hollandayê konseran li dar dixê û ji karkerên Kurd ên ji Tirkîyê hatine ra distirê.

Dem tê, ji bo ku stranbêjîya xwe li welat bidomîne careke din berê xwe dide Stenbolê û vedigere. Çend plakên din jî derdixê, lê bextrêşîya wê careke din derdikeve pêş û pêşîra wê bernade. Jiber ku welatê wê bindest, zimanê wê jî qedexe ye. Ji zilm û zordarîya dewleta dagirker bêzar dibe û li stragehek nû digere.

Di heman demê da vexwendinnameyek ji Radyo ya Dengê Bexdayê digihîje hewara wê.

Sal 1979 ye û Eyşe Şan berê xwe dide Bexdayê...

Li bexdayê gelek hunermenden Kurd ên bi nav û deng, Mihemed Arîfê Cizrawî, Îsa Berwarî, Gulbihar, Tehsîn Taha û Nesrîn Şêrwan nas dike û bi wan ra distirê.

Ne tene li Bexdayê, li hinek bajarên başûrê Kurdistanê, li Dihok, Kerkûk û Hewlêrê jî konsran li dar dixê û distirê. Her wiha bi gelek kesayetîyên Kurd ên navdar ra rûdinê û hevdiştinan pêk tîne. Sedem kinbûna dema paseporta xwe mecbûr dibe û careke din berê xwe dide Tirkîyê.

Kîngê ku qala Eyşe Şanê were kirin, ya jî ez li straneke wê guhdarî bikim, Erzîrum, Welat Konfeksîyon û Elî Beykoylu tê bîra min.

Li cîhê ku çûye jî ji deng û stranên Eyşe Şanê bêpar nemîne, Kek Elî di sala 1979an da û li bajarek mîna bajarê Erzîrumê, li sûka Cumhuriyetê bi navê Welat Konfeksîyon mexazeyek mezin vekiribû. Lêbelê tê da ji kincan zêdetir kasêtên Eyşe Şanê dihatin firotin.

Di demek kin da Welat Konfeksîyon bibû wargeh û navenda kurdan. Bi taybetî mamoste û xwendekarên Kurd ên ku rêya wan biketa Erzurumê, bê guman berê xwe dida Welat konfeksîyonê. Li wir ji xwe ra şal û şapîkek nekirîyabana jî, kasetek Eyşe Şanê digirtin û di bêrîka xwe da bi cîh dikirin. Dû ra xatir ji Kek Elî dixwestin, bi rûken û bi kelecana ji mexazê derdiketin û ber bi mal, gund ya jî bajarê xwe vedigerîyan.

Piştî vegera xwe ya ji Bexdayê Eyşe Şan stranbêjîyê nake. Jiber ku li Tirkîya wê demê da şert û mercên stranbêjîya bi Kurdî nîne. Di sala 1980yî da careke din derbeya leşkerî hatiye kirin, xizanî û belengazî li navê, zilm û zordarî jî li qirikê ye. Ne ku ziman û stranên Kurdî, kevir û darên bi Kurdî jî qedexa ne.

Loma ji piştî wegera xwe ya ji Bexdayê heta salên 90Î Eyşa Şan bêdeng e. Di sala 1991î da piştî reva kurdên başûrê Kurdistanê ku ji destê Baasîyên xwînmêj revîyabûn, kasêtek nû derdixê û pêşkêşî guhdarvanên mûzîka Kurdî dike û careke din dawî li bêdengîya xwe ya dûr û dirêj tîne. Di wê kasête da stranek a bi navê „Werin werin pêşmerge“ cîh digre. Mirov di wê strana ku li ser bextreşî û qedera gelê Kurd derxistîye û bi dengê xwe yê melûl distirê, guhdarî dike, tê da qasî dengê wê kûranîya evin û dilsoziya Eyşe Şanê ya ji bo gelê Kurd jî bi zelalî dibîne.

Beşek ji wê stranê wiha ye:

*“Werin werin Pêşmerge ne
Derd giranin bêçare ne
Ew xerib Kurmancê me ne...ax
Ev Dihok e, ev Musil e
Zalim Seddam li me hu kir
Zar û zêçên me bela kir
Ew qatil fermanê ra kir ...ax”*

Eyşe Şan bi gotinên vê stranê bang li Kurdên bakurê Kurdistanê jî dike ku ew li birayên xwe yê derbider û bêçare xwedî derbikevin û alîkarîya wan bikin.

Eyşe Şan di wan salên xwe yê bêdeng da, bi awayek di postaxaneyê da weke karker dest bi xebatê dike. Piştî destpêkirina xebata xwe

salan şûnda rojek li Îzmirê derdikeve ser dîkê û distirê. Ew ji alî rêvebirîya postexanê va tê bihîstin û sedem wê yekê jî tê sirgunkirin. Demek li bajarê Kutahyayê wek karkereka sirgunkirî dixebite û bi tena serê xwe dijî. Li wir bi nexweşîyek giran dikeve, sedem nexweşîya xwe hewl dide ku tayîna xwe rake Îzmirê. Lê li Îzmirê jî nexweşîya wê bêtir giran dibe. Roja 18ê Kanûna sala 1996an li nexweşxaneyê Îzmirê xatir dixwaze û dinya ya ku xêr jê nedît li paş xwe dihêle...

Mîna hemû dengbêjan mixabin Eyşe Şan jî di dawîya emrê xwe da bêxwedî ye û loma termê wê, ji alî çend kesan tenê va tê binaxkirin.

Eyşe Şan ne tenê kilam straye, di stranbejîya xwe da ketîye şopa destan û stranên kilasîk ên mîna strana Cembeliyê Mirê Hekariyê, Mem û Zin, Lê lê Bêmal, Zerî Heyran, Cemîle, Bêrîvanê, Kocerê, Lawikê Metînî, Meyro, Hesênko û bi deng û sewta xwe can daye wan û ew jîndar kirine.

Di naveroka stranên wê yên bixwe derxistine da jî, mirov jîyana wê, êş û kelemên wê yên bi rewşa gelê Kurd va girêdayî dibîne.

Wek mînak: Di strana xwê ya bi navê “Derdê Hêwîyê” da kevneşopîya civaka Kurd, zordariya mêran û rewşa jinan li ber çavan radixîne.

Strana xwe ya bi navê “Xerîb im Dayê”, li ser dîya xwe derxistîye. Tê gotin ku dîya wê Hecîye Xanim, berî mirina xwe ji kurên xwe daxwaza dîtina Eyşe Şanê dike, lê ew daxwaz nayê cîh û Eyşe Şan ji dîtina dîya xwe ya li ber mirinê bêpar dimîne...

Strana xwe ya bi navê “Yar Qederê”, îsyana wê ya li dijberî bextreşîyê ye. Lînk û beşek ji gotinên stranê:

<https://www.youtube.com/watch?v=aM66Iki68KA>

“Were yar... Qederê yar

Qederê çer bikem mîna qederê xelkê tu ji min ra nebû yar

Te ez kirim peyakê rêdûrê westiyayî peyayê piyadar

Tu pey min ra bûyî siwarekî bi rim û bi mizreqê li ser pista sewî xelqê bûye siwar

Yar yar yar, lê qederê yar yar...

Ay lê qederê, malikşewitîyê...

Te ezê ji xwe ra kirim şivanekî yaxe bi qulavê (qirêj) ling bi gemar

*Te dawiyê ji xwe kirim axakî xwe yî heqsizê heqvêrmezê bêbextê sex-
tekar*

Yar yar yar, lê qederê yar, yar...

Ay lê qederê te ezê ji xwe kirim tucar, tu ji min re bûyî bazar

Te ezê kirime tucarekî bilmezê, bi bazarê xwe nizamî kirime zirar

Yar yar yar, lê qederê yar yar...

Ay lê qederê te darê çogûrê daye ser piyê min sêwiya Xwedê

*Min ji welêt derxistîye malxerabê te ez gerandime war bi war yar, yar,
yar...*

*Ay lê qederê ezê nifirekê li te bikim bila gunehê min bibe marekî resê
tîremar*

Bila li stûyê te bişide qederê bi te ra bigere

Mêrge bi mêrge yayle bi yayle ji te nemîne war bi war

Yar yar yar, lê qederê yar yar...

12.11.2021

Çavkanî:

1. Konferansa Muzîka Kurd li Amedê /Rojnama Evrensel 01.01.2007

2. https://ku.wikipedia.org/wiki/Ey%C5%9Fe_%C5%9Ean

3. Prensesa Bê Tac û Text Eyşe Şan / Kakşar Oremar

4. <https://prezi.com/2rz0bbe2qwrđ/jiyana-eyse-san/>

5. https://www.dengeamerika.com/a/ayse_san/4705623.html

6. <https://www.bernamegeh.com/baskilara-boyun-egmemis-bir-dengbej-ayse-san/>

Dengbêj Seyîdxan

Dengbêjê Kurd ê bi nav deng, Bilbilê Amedê Seyîdxanê Boyaxçî îro di 87 salîya xwe da koça xwe ya dawî kir. Ez jî wek hemû guhdarvanên wî, bi mirina wî xemgîn bûm.

Seyîdxan kî ye û çawa bûye dengbêj?

Mîna hemû dengbêjen Kurd ên ku bi stran û deng û awazên xwe rih û can dane zimanê Kurdî û heta roja îro jîndar hîştine, di derbarê Seyîdxan da jî çavkanîyên nivîskî kê m in. Ev jî trajedîyek jî trajedîyên kurdan e. Dema ku mirov li serpêhatîyên dengbajan, ew serpêhatîyên kê m û kin mêze dike, bêhemdi bixwe jixwe dipirse:

Gelo çima hemû dengbêj bêxwedî û bêxwedan in. Ev ji feqîri û belengazîya wan tê, ya jî feqîri û belengazî qedera wan e?

Lê dema ku mirov li deng û awazên wan guhdarî dike, şika merîya ya yekemîn pûç dibe, ya duyemîn derdikeve pêş, ku ew jî qedera wan e û bi bindestîya welatê wan va girêdayî ye... Loma hunerên wan jî bi awayekî dibe bela serê wan.

Jîyana Seyîdxan jî mîna hemû dengbêjên heta roja îro dinya xwe guhartine, bi feqîri û xizanîyê derbas bû.

Seyîdxan di sala 1933an da li gundê Lêxerîyê, ku girêdayî Erxenîya Amêdê ye, çavê xwe li dinê vedike.

Di zarokatîya xwe da sêwî ye. Hê du salî ye dîya xwe, du sal şûnda jî bavê xwe wenda dike û li ber destê apê xwe mezin dibe.

Di xortanîya xwe da mîna Karapêtê Xaço şivan û gavan e, di nav mêrg û zevîyên axa û began da pale ye...

Koçber e. Ji gund koçberî Amedê dibe û êdî karê wî yê nû boyax-

kirina sol û pêlanan e. Sedem karê xwe yê boyaxkirinê ji giregirên bajêr û ji xortên tebere qîlf û hinekan dibihîse. Xemgîn bibe jî, ji qîlf û henekên wan naqahire. Jiber ku kar û xebata ku ew dike, ne dizî ne jî talan û şêlandin e. Bi keda enîya xwe li alîkî debara jîyana xwe dike, li alîkî derd û kulên xwe, bi kilam û stranên tîne ziman û bi wan stranên dilê xwe disotîne.

Seyîdxanê ku rûyê dibistanê nedîtiye û nexwendîye, li zimanê xwe, li çand û hunera gelê xwe xwedî derdikeve û jîndar dike.

Di dema şaredarîya Mehdî Zana da, di şaredarîya Amedê da wek gêzikvan dest bi kar dike û heta sala 1980yî qîr û qirêjîya bajêr paqij dike. Di sala 1980yî da ji şaredarîyê teqawut dibe, lêbelê karê boyaxkirina sol û pêlavan didomîne, ku ev navnûçika wî ya Boyaxçî jî ji wê demê tê.

Biroj bi rûnê badem û pînê qedîfe sol û pêlavên bajarîyan dibiriqîne, êvaran jî bi deng û awazên xwe, bi stranên li ser mêrxasî û evîne jenga guhê kurdan jê dibe û wan şad û dilşa dike.

Dizewice, li pey hev 7 zarên wî dibin û barê li ser milê wî bêtir giran dibe. Jiber ku dengbêj e, dengbêjê gele bîndest û jîndarvanê zimanê li ber mirinê ye. Loma feqîrî û xizanî, mîna hemû dengbêjan pêsîra wî jî digre û bernade.

Di sala 2007an da bi alîkarîya şaredarîya Amêdê Mala Dengbêjan ava dibe, Seyîdxan din av wê malê da jî cîhê xwe digre û bi dengbêjîya xwe wê malê dixemilîne.

Bilbilê Amedê Dengbêj Seyîdxan bi salan û bê westan kilam û stranên li ser mêranî û mêrxasîya kurdan û li ser evîna evîndaran, bi deng û tewna xwe ya taybet strîya, bi kilam û stranên xwe va guhdarvanên xwe li deşt û çîya û zozanên Kurdistanê gerand.

Ji kilam û stranên ku wî distira û bêtir pê dihat nasîn Strana Têlî ye. Gelek dengbêjên din jî ev stran gotine, lêbelê versiyona ku Seyîdxan distirê, dirêj û bêtir xemilandî ye.

Ev stran herçiqas li ser evin û bedewîya Têlîyê hatibe derxistin jî, têda pesnê mêranî û mêrxasîyê jî cîh digre û bi wê stranê Seyîdxan merîya digre, li Çîyayê Şerefdînê, li Qereyazî û Bîngolê, li deşt û zozanên serhedê digerîne.

Lînk û beşek ji gotinên strana Têlîyê:

<https://www.youtube.com/watch?v=Ou7oeeqbCoA>

Telî

"Were Telî, were Têlî, were Têlî, Têlî..."

Lêlê zalime, hey, ezê ji xewa şêrîn radibim dibêjim Têlî, nava rojê dibêjim Têlî

Êvarê dibêjim Têlî, bi saetê, bi deqê, bi lawcê, bi çarikê, axîn û kedera dile xwe ra dibêjim Têlî

Lêlê Têlîyê, zalime ez bala xwe didimê nizanim tu qîzî, nizanim tu bûkî, nizanim tu jinebîyî,

Ser dev û lêvê te bi xêlî...

Îsal heft sal e dile min ketîye te, malxirabê çima xwe davêjî paş qapî û derîyan xwe vedişêrî

Lêlê Têlîyê, hey hey...

Heft birayê te hene, heft xwişkên min hene, jibona xatirê çavê belek ezê bikim bikim berdêlî

Şeva nîvê şevê tîm tewafa taxima sing û beran, cotê zer memikan, xal û xetên gerdenê...

Devê xwe davêm ber qulpê giharên heyderî, hey merhametsize çima tu nahêlî, Têlî...

Lêlê lê Têlîyê, hey hey...

Têlîyê bihar e, bihara me ya rengîn e, zalime bihar e, bihara me ya rengîn e

De serê dile min bi kul e, bi êş û bi elem e, bi xem e, bi xeyal e, bi derd e, bi birin e

Qapaxên birînên min vebûne, jê te nêm û xwîn e, nexwaşim halê min tunîne

Feqî û melekî tune, li ber sere min rûnê dewrê Yasînê bixwîne

Birek malê bavê Têlîya minî barkirî danîye, li zozanên jorîn e

Hespê bine min rewan e, çapxwûn û şopê werdigerîne

Min xwe berda zozanên Şerefdînê, textê Qereyazîyê, Bîngolê,

Welatê Serhedê zozanên me yên qelewîn e

Min bala xwe da sê kon vegirtîne, min ajotî pêşîya konê pêşîn e, di bin da rûniştine sê zerî ne

De belê bi kum û koloz û bi temezî ne

Ez bala xwe didimê Xwedê dizane a ortê Têlî ye, herduyên dine jê ra kole û xizmetçî ne

*Ayek jê ra qahwê dikeline, ya din desmal girtîye li ser dike ba û bawşînê Lêbelê ez bala xwe didimê mîna qaz û qulingên berîya jêrîn e,
Salê carê sere xwe di zozanê Şerefdînê, textê Qereyazîyê ra bi dertîne Lêbelê çavê xwe li mêrg û çîmen û çavkanîyan digerîne
Çav li seykvana dixê, per û bask û qanadê xwe diweşîne
Ezê rabim şahida cimaata canik û camêran rakim, daîma jina çê qismetê mêrê kotî ne Têlî..."*

Bilbilê Amedê Dengbêj Seyîdxanê Boyaxçî koça xwe ya dawî kir, mîna hemû stranên wî Têlî sêwî, Kurd jî wek hemû dengbêjan ji wî ra jî deyndar man.

Kurd di zindîtîya Seyîdxan da zede lê xwedî derneketin, divê ji îro pê va bi guhdarîkirina stranên wî, deynê xwe bînin cîh û herdem wî bibîrbînin...

05.07.2020

Dengbêj Huseynê Farê

Ji bo war û kanîya dengbêjan, her çiqas herêma Serhedê were bina-
vkirin jî, dengbêj Kurd, ware dengbêjîyê jî welatê kurdan, Kurdistan
e. Kurdên ku ji axa xwe dûrketine û berê xwe dane xerîbîyê, deng û
dengbêjîya xwe jî bi xwe ra birine.

Dengbêjîya li ser axa welat jî, gor rewş û jîyana her herêmê bi tewna
xwe ya taybet di civakê da cîheke girîng girtîye û pêşda çûye. Lê di
nav hemû herêman da dengbêjîya Serhede xwedî taybetmendîyeke
cuda ye. Jiber ku di dengbêjîya Serhedê da enstrûman cîh nagre û ev
yek jî wê ji yên din vediqetîne.

Loma dengbêjî gor tewn û awaza xwe bi ekola çend herêman va tê bi
nav kirin. Wek ekola Serhed, Xerzan, Amed û hwd...

Çawa ku dengbêjîya Serhedê îro bi dengbêjên mîna Reso, Şakiro,
Huseyno û peyrevên wan va were bi nav kirin, ekola Amedê jî bi
dengbêjên mîna Huseynê Farê, Seyîtxanê Boyaxçî, Mehmûd Qi-
zil, Salihê Beynatî û peyrevên wan va tê bi nav kirin. Di nava ekola
Amedê da jî Huseynê Farê bi tewn û dengê xwe cîhekî sereke digre.
Taybetmendîya wî, yek tewn û dengê wî be, yek jî helbestvanîya wî
ye. Kilamên ku Huseynê Farê straye, pirranîya wan ji ber xwe derx-
istîye û di dawîya kilaman da jî, wek mora xwe lêxistibe, nave xwe
bi cîh kirîye.

Taybetmendîyek wî ya din jî ew e, ku Huseynê Farê her çiqas bi reng
û rûyê ekola Amedê gihîştibe û di nav wê ekolê da xwedî cîheke
girîng be jî, xwe bi herêma xwe va sînordar nekirîye. Berê xwe daye
herêm û dengbêjên din û bi taybetî jî kilam û stranên Sehedê jî stra
ye. Loma ew qasî ku li herêma Amedê bi nav û deng e, li herêman din
jî ewqas bi nav û dengê xwe va tê naskirin û guhdarîkirin.

Huseynê Farê kî ye?

Di sala 1937an da li gundê Farê ji dayîk bûye û çavê xwe li dinyayê vekirîye. Gundê Farê îro li ser navçeya Yeşilyuert a Amedê ye û jê ra Guzelkoy tê gotin. Weke navê gundê ku lê bûye, paşnavê wî yê fermî jî cûda ye. Navê wî di qeyd û quydên dewletê da wek Huseyin Tatal cîh digre û kasêtên wî yên di salên 70'yî da hatine qeydkirin, ew jî bi vî navî hatine weşandin.

Di nivîsên xwe yê li ser dengbêjan da, jibo ku bala xwendevanan bikişînim, hinek hevparîyên dengbêjan derdixim pêş û wan dubare dikim. Ji wan hevparîyan yek, sêwîtîya dengbêjan, yek jî xizanî û koçberîya wan e.

Huseynê Farê jî di neh salîya xwe da dîya xwe wenda dike û ji alî dê va sêwî dimîne. Di jîyana xwe ya ku bi sêwîtî û bi xizanîyê derbasbûye da, rû bi rû eş û keleman dibe. Bi derbasbûna demê ra kul û keserên wî zêde, barê wî jî giran dibe.

Lê gundê Farê di warê çand û hunerê da gundeke dewlemend e û rewsa gund bextê wî yê reş diguherîne. Huseyn li ber destê dengbêjên gund mezin dibe, bi guhdarîkirina stran û kilamên wan va dile xwe yê birîndar disotîne.

Gundê Farê di dema zarokatîya Huseyn da jî bi hunermendên xwe va gundeke navdar e. Nisoyê Fileyê bilûrçêker, bilûrvan Şexmûs, dengbêj Hecî Sebrî û Hesenê Zorîn jî ji gundê Farê ne. Huseyn jî hê di dema zarokatîya xwe da nav guhdarvanê Hecî Sebrî da cîhê xwe digre, dibe şagirtê Hesenê Zorîn û li cem wî dest bi karê dengbêjîyê dike.

Dengbêj Hecî Sebrî, Hesenê Zorîn û Huseyn ji malbatek û pismamê hev in. Huseyn di 7-8 salîya xwe da guhdarvanek ji guhdarvanên Hecî Sebrîye. Bi saya dengê Hecî Sebrî ji dengbêjîyê hez dike û mêla wî ya li ser dengbêjîyê her diçe zêde dibe. Ew jî dixwaze mîna Hecî Sebrî bibe dengbêj û klaman bibêje.

Jibo ku daxwaza xwe bîne cîh, klamên ku ji Hecî Sebrî û Hesenê Zorîn dibihîze, jiber dike. Di dema xortanîya xwe da dibe şagirtê Hesenê Zorîn û bi wî ra digere, di civatên gundan da cîh digre û distirê.

Loma tê gotinê, ku Huseynê Farê her çiqas şagirtê Hesenê Zorîn be

jî, ew ji wî bêtir di bin tesîra Hecî Sebrî da ma ye û bi tewna wî stra ye.

Di sala 1970yî da Huseynê Farê jî ji gundê xwe koçber dibe û berê xwe dide bajarê Amedê. Li bajêr jî dest ji dengbîyê bernade, beşdarî şahîyên civakê dibe û di dawetan distirê.

Di wan salan da dengbêjekî bi navê Hesenê Şêx Xalid jî li Amedê dijî. Dengbêj Hesenê Şêx Xalid ji bajarokê Darahênê û dengbêjekî hezkirî yê ji wê demê ye. Huseynê Farê bi wî ra dikeve têkilîyê û ji nêzîk va wî nas dike. Di şahî û dawetan da gelek caran bi wî ra distirê û di bin tesîra tewna û dengbêjîya wî da jî dimîne.

Di heman salan da Mihemedê Salîhê Beynatî, ku ji hêla Ferqînê û hevdemê Huseynê Farê ye, Hozan Şîyarê Farqînî, Eyşe Şan û Mamûd Qizil jî li Amedê ne. Huseyn bi wan ra jî têkilîyê xwe xurt dike û bi wan ra jî distirê.

Ji bilî van dengbêjan, Huseyn li Amedê dengbêj Zulfîqarê Gulo, ku ji navçeya Erxeniyê ye, nas dike û di navbera herduyan da hevaltîyek baş çê dibe. Ew bi salan hevaltîya xwe didomînin, hev ra rêwîtiyê dikin, digerin û distirên. Loma Zulfîqarê Gulo ji nêzîk va Huseynê Farê nas dike û di derbarê dengbêjîya wî da wiha dibêje:

“Em bi hev ra pirr gerîyan û me ji hev pirr hez dikir. Dema em bi hev ra diçûn Stenbolê û me dengê xwe qeyd dikir, Huseyn bi kelecana ji min ra digot; ‘yahû Zulfîqar, tu rehet î. Kilamên ku tu di bandê da distrê, hemû yên te ne. Lêbelê ez kilamên dengbêjên din jî distirêm û loma band têr nakin ku ez kilamê bi temamî bixwinîm. Ji ber vê yekê jî guhdarên me gilî û gazincên xwe ji min dikin...”

Huseynê Farê jî mîna hemû dengbêjên Kurd di jîyana xwe da rû bi rû gelek astengîyan dibe. Jiber ku dengbêjê zimanê qedexê ye. Bi dengbêjîya zimanê xwe yê qedexê debara xwe nake, derdê ser derdan sedem karê xwe yê dengbêjîyê bare wî giran, astengiyên wî jî zede dibin.

Loma di salên dawîya emrê xwe da, ji qidûm da dikeve, êş û nexweşiyên wî zêde dibin û êdî ew nikare li ser lingên xwe jî bisekine. Di wan salan da dema ku heval û hogirên xwe dibîne, ji wan ra bi gilî û gazinek xwe yên ji jîyanê, daxwazên xwe yên dawîyê dike. Ji wan daxwazan yek jî ew e, ku dibêje; *“ez dixwazim li hemû kûçe û kolanên*

Amedê gav bi gav bigerim, lê çî heyf e ku çok û jinûyên min nagirin, ez nikarim gavek bavêjim..."

Sal 1998, Huseynê Farê li Amedê, li taxa Şehîdligê di mala xwe da ye. Rojekê bi danê êvarê ra êşa dilê wî careke din dest pê dike û her diçe zêde dibe. Zarokên wî hewl didin xwe û bi lez û bez wî dibin nexweşxaneyê, mixabin doxtor jî ji êşa wî ra çareyek nabînin. Li nexweşxaneyê êşa wî bêtir zêde dibe û xwîn vedirişe. Piştî çend saetan şûnda jî cara dawîyê çavê xwe digrê û dinya xwe diguhrîne.

Heval û hogirên wî, dost û hezkirîyên wî lê xwedî derdikevin, termê wî ji nexweşxanê digrin û dibin li goristana gundê Farê defin dikin.

Berhem û taybetmendîya Huseynê Farê

Huseynê Farê ne tenê dengbêj, di heman demê da helbestvan e. Helbestên wî bi pirranî li ser kuştina hin kesayetîyên Kurd hatine gotin. Ew di helbest û kilamên xwe da mêranî û mêrxasî, şer û koçberî, firarî û kuştina lehengên kurdan tine ziman. Ji helbest û kilamên wî yên herî zêde tên zanîn û naskirin, ew jî yên li ser Şêx Nûredîn û Silhedînê Mala Îsivê Seydo, Emînê Ehmed, Salihê Dengbêj, Ferzende Beg û Yado ne.

Huseynê Farê li ser şerê gelek eşîrên navdar ên wek Reşkotan, Etman, Reman, Xîyan û Şêxdodîyan jî kilam derxistîye û stra ye.

Hinek dengbêj hene, ku kilamên li ser mêranî û mêrxasîyê, kilamên li ser dilan ya jî kilamên govendê distirên. Lê Huseynê Farê di her xalê dengbêjîyê da dengbêjek xwedî berhem e. Qasî kilam û stranên li ser mêranî û mêrxasîyê, ewqas jî kilamên li ser dilan û yên govendê jî stra ye.

Huseynê Farê, bi denge xwe yê nerm û sewta xwe ya zîz xwedî taybetmendîyek cuda ye. Di nermahîya deng û awazên wî da xem û xeyalên kûr, êş û keserên bêderman cîh digrin. Jiber ku ew kurdekî dengbêj û dilbirîn, bi rewşa welatê xwe ra birîndar û xemgîn e. Ew xemgîni û dilzîzi ya xwe jî bi huner, di kilam û stranên xwe da dityêsiîne.

Bi taybetî jî kilam û stranên wî yên li ser şînê, dema ku mirov li wan kilamên wî guhdarî dike, bi hestên wî ra xwe jî di nav wê şînê da dibîne...

Di kilama xwe ya li ser Yado da wiha dibêje:

*“Nemînim nemînim nemînim ji te ra
 Wele tu yê derê dîwanê belê komê xulam û xizmetkara
 Cotê xanima qesr û qonaxê Gumguma kamil bêxwedî bihêlî ji kê ra
 Weyla waxa wo şereka li me çê dibû li Gonîka Jêrîn û Jorîn
 Li sêta Somerê hafa Qizilçubuxê ma bi kele ye
 Na na wele min ê bal û dêhna xwe berdayê
 Min dî ji êvara Xwedê da li ser serê peyayê mala Xelîl dîsa şer e qal û
 qewxe ye
 Na na wele li min porkurê min go giran e dengê mîratê bêşatêşan û
 gawursustema
 Ji êvar da ketiye Gonîka şewitî helfê çiyê ji pê re bûye law xelxele ye
 Bira kula Xwedê bi sê kul be têkeve berê Reşîtê lawê Serhed sebaba
 şeytanê dinyayê
 Derbekê bera bedena Bavê Silhedîn gula xorta dabû na na wele Xwe-
 dayê min pê zane
 Li erefa meydanê sekinî Yadoyê Dimilî Siwarê Nîgarê kilê çavê Têli-
 yê...”*

Qasî gotinên vê kilamê ew bi deng û awaza xwe jî dilê merîya dihelîne.

Kilam û stranên wî yên li ser dilan jî bi kul û keser in. Pirranîya wan li ser dilên bê miraz in û bi awayek trajîk diqedin.

Di kilam û sêwirandinên wî da gelek motîvên herêmî cîh digrin. Di kilamek xwe da, pesnê evîndara dilê xwe dide, bedewîya wê bi tewneke xazeyî û bi huner tarîf dike. Singê wê dişibîne helawa Entebê, dev û lêvên wê dişibîne tirîyên çiyayê Şengalê, tahma wan jî wek hingivê Sêrtê û dimsê Pisyane şirîn tarîf dike û dibêje:

*“Min ê devê birî taximê singan û bera
 Dev û lêvê cotilmîya hinarî rûya
 Singa vê teresbavê hişk bû
 Mîna helawa Entabê bi çakûç û tevşoyê
 Destê necar û merengoza nedişkîya
 Mîna hingivê Sêrtê dimsê Pisyane
 Wî tiriyê çiyayê Şengalê
 Bi ser dev û lêvê min lawikê xelkê da dihelîya
 Ji kerba ramûsanê vê teresbavê
 Sî û sê dranê min bi hev da diweşîya...”*

Taybetmendîya dengbêjîya Huseynê Farê yek jî ev e, ku ew di dawîya hemû kilamên xwe da weke mohra xwe li kilamê bixe, navê xwe bi kar tîne û dibêje:

“Li xêmê binê beriyê bi çît e bi perde ye

Bi misîn e bi gumgum e bi qawe ye

Sedema çavê qîza tim û daîm

Şêwr û mişêwrê hezar hev dengbêjê mîna Huseynê Farê lê heye...”

Huseynê Farê di kilam û stranên xwe da navê gelek cîh û warên Amedê bi kar tîne û bi devoka herêmê jî wan di vê kilamê da wiha dixemilîne:

“Berê xwe da sûra Dîyarbekira şewitî

Min ê digo ciyê şêxan û ewlîya

Serê Mêrgahmedê, Çarşîya şewitî

Nava elbikçiyê van Elîparîya

Serê ewilî qasekî ji xwe ra di nav da digerîyam

Bejn û temtêla qîzan û bûkan yadê van zerîya

Na na wele min ê xwe pê da pê da berdaye pişt

Mala Elîşêr û bala xwe dayê govenda qîzan û bûkan

Bi sêpîya bi sê qefla digerîya

Dilê Huseynê Farê lawikê dengbêj

Dilkî qure bû di nav temamê qîz û bûka da ji xwe ra ketibû ya sisîya...”

Dengbêj Huseynê Farê, ji kilam û stranên ku ji ber xwe derxistine zêdetir, bi kilamên mîna Were Têlî, Nusredîno, Emînê Ehmed û Xalê Cemîl va tê naskirin. Ji bilî wî gelek dengbêjan jî kilama Xalê Cemîl straye, lêbelê tu kesî mîna wî hestên xwe di wê kilamê da bi cîh nekirîye.

Bi dengê Huseynê Farê link û gotinên kilama Xalê Cemîl:

<https://www.youtube.com/watch?v=q5RMd54At-s&t=6s>

Xalê Cemîl

„Xalê Cemîl, Xalê Cemîl Xalê Cemîl wez gûne me

Lo lo xalê Cemîl min bi heyrano wele tu extîyar î dîno w'ez gede me

Lo lo Xalê Cemîl emrê teyê çûye çil û pênc a w'ez çarde me

Lo lo Xalê Cemîl mal şewityo tuyê ji min qera be w'ez ê wistûxwar im bê çare me

Xalê Cemîl mal şewityo w'ezê ne pariyê devê mirdarê fena te me

*Xalê Cemîl w'ez gûne me
 Xalê Cemîl digo lê lê Werdem xanimê sibe ye min û diyarê qerdîlekê
 Lê lê Werdem xanimê min bi heyranê qam kinikê lê meşwerdekê
 Wele tuyê gohê xwe mede qise û galegal û gotinê şeytan û fesada lo
 fesadiya xelkê
 Bila xwedê û Teala biqedîne miradê min û Werdem xanimê
 Şeveke ji şevê payîzê heta şefeqa sibê bila wê çaxê
 Li ser sîngê min peya be qasidê mîrata qolfelekê
 De gidî lê lê gidî lê lê, lê Werdemê dê gawirê bav ecemê
 Ezê qasekî runîştama li kêlekê li balê dîsa wa li cemê gidî lê lê lê Wer-
 demê yo yo yo
 Lo lo Xalê Cemîl mal xirabo wele tuyê ji min gera be tu mezin î li şûna
 xalê min î
 Lo lo Xalê Cemîl tu mezin î li şûna bavê min î
 Lo lo Xalê Cemîl ez gede me mal xirabo wele tu mezin î
 Lo lo Xalê Cemîl tuyê nebe sebaba lo lo qedera min î
 Xalê Cemîl w'ez gûne me yo yo yo
 Xalê Cemîl, Xalê Cemîl lo w'ez birîndar im w'ezê birîndarê destê kesê
 kal im..."*

25.12.2021

Çavkanî:

1. Ayhan Meretowar, Huseynê Farê: Jîyan û Kilam, Weşanên Wardoz, Îstanbul, 2017.
2. Ahmet Gemi: Di Nav Ekolên Dengbêjîyê da Cîyê Huseynê Farê
3. https://ku.wikipedia.org/wiki/Huseyn%C3%AA_Far%C3%AE

Cemîlê Horo

Dengek ji dengên ji Çîyayê Kurmênc...

Cemîlê Horo bi deng û stranên xwe, bi hest û helwesta xwe dengbêjekî ji kurdên binxetê ye. Jiyana Cemîlê Horo jî wek jîyana hemû dengbêjên Kurd, bi koçberî û di nav tengasîyê da derbas bûye. Jiber ku ew jî dengbêjê zimanê bê dewlet û bê xwedî ye. Loma di jîyana xwe da koçber e, xizan e, belengaz û birîndar e.

Cemîlê Horo herçiqas wek dengbêj û hunermêndê Çîyayê Kurmênc were naskirinê jî, deng û sewta wî gihîştîye çar nikalên Kurdistanê, kilam û stranên wî hatine qeydkirin û ew îro li seranserê Kurdistnê tê guhdarî kirin.

Cemîlê Horo çawa dest bi karê dengbêjîyê kirîye, çî astengî derketine pêşîya wî û jîyanek çawa derbas kirîye, bi hûrgulî nayê zanîn.

Agahîyên ku di derbarê çîroka jîyana wî da tên zanîn, ew jî ji vegotinên kesên ji malbata wî pêk tên.

Ne di derbarê jîyana wî da, ne jî li ser kilam û stranên wî û tewna dengbêjîya wî da lêkolînek berfireh nehatîye kirin.

Tiştên ku di derbarê huner û jîyana wî da hatine nivîsandin û wek belgefilm hatine kişandin jî ji bîranînen heval û hogirên wî pêk tên û ji wan hinek agahî jî hevdu nagrin.

Cemîlê Horo kî ye?

Cemîlê Horo di destpêka sala 1934an da li gundê Serincek a Efrînê ji dayîk bûye. Navê bavê wî Horo, navê dîya wî jî Siltan e. Gor kevneşopîya kurdan, zarok bi navê bavê xwe tên naskirin û navê bav weke paşnav tê bi kar anîn.

Loma Cemîl jî bi nave bavê xwe hatîye binavkirin û navê wî bûye Cemîlê Horo.

Cemîlê Horo di 10 salîya xwe da, li gundê Çolaqa û li medreseya Şêx Ehdê dest bi xwendinê dike. Tê gotin, ku dema ew Quran û mewlûdê bidengî dixwîne, taybetîya dengê wî ji alî hevalên wî û meleyê wî tê ferqkirin. Di dawet û şahîyên gund da stranên govendê dibêje û direqise. Dem tê, li Çolaga û gundên derdorê dawetek hebe, gazî wî dikin û ew jî ji meleyê xwe destûrê digre, beşdarî dawetan dibe û distirê. Loma roj bi roj mêla wî ya li ser dengbêjîyê zêde dibe û ji mele û medreseyê dûr dikeve.

Xemîs Kokanî ku hevalê wî yê ji dema zarokatîyê ye, di derbarê wê demê da wiha dibêje; *“Rojek şêx gazî wî dike û dibêje, ‘Cemîlê min dengê te xweş e, lêbelê dengbêjî û feqîtî bi hev ra nabe, divê tu ji wan yekî hilbijêrî’. Cemîl jî wê rojê biryara xwe ji bo dengbêjîyê dide û dest ji feqîtîyê berdide.”*

Ji wê rojê pê va, di dawet û şahîyan da bi dengê xwe yê xweş distirê, dengê wî li herêmê belev dibe û ew êdî bi dengbêjîya xwe tê naskirin.

Lê bi dengbêjîyê wî ra jîyana wî ya rojane jî mîna jîyana hemû dengbêjên li serxetê û binxetê tê guhartin. Di nav gund û bajarên da digere, derbasî ser xetê û binxetê dibe. Ji bo wî jî dijwarî û tengasîyên jîyanê dest pê dikin.

Di destpêka salên 1960î da hinek stran û dstanên wek Memê Alan, Xana Dinê, Cembelî, Xemê Zalim, Tosino, Wey Lawo, Fetah Beg, Eysa Îbê, Îsibê Şêr û Lo Bavo tên zanîn, tomar dike û distirê. Ji wan hinek kilam û stranên kasêtek amade dike û li bajarê Helebê dide qeydkirin.

Herwiha di wan salan da carcaran derbasî Tirkîyê jî dibe, dengbêja Kurd Eysê Şanê nas dike û ew bi hev ra derdikevin ser dîkê, distirên û bi hev ra kasêtek jî derdixin. Lê Cemîlê Horo ne tenê dengbêj, di heman demê da kurdekî welatperwer û bi sîyasetê ra jî têkildar e.

Di destpêka sala 1964an da dibe endamê Partiya Demokrat a Kurd li Sûryê. Sedem vê yekê ji alî rejimê va tê girtin û demeke dirêj di zindanê da dimîne.

Di wan salan da kurdên ku rêya wan nekeve zîndanên nînin. Piştî damezrandina partîyên Kurd jî pirranîya endamên wan, mîna Cemîlê Horo ji alî rejîma Sûrîyê va tên girtin û di zîndanên da û di bin zîlm û zordariyek bê pîvan da dimînin. Cemîlê Horo li ser rewşa wê demê stranek wiha derdixê û distirê:

*“Dora Çîyayê Kurmênc bi yayîle û zozan e
Sera bi mij e lo kekê bin ra bi dûman e
Lê diçêrin kerîk xezal e, awçîyan kirî guman e
Li pê rêça xezalan tajî û buçî berdan e
Li ser rêka xezalan kemen û feq vedan e
(...)
Lo hevalino rabin ser xwe
Lo birano rabin ser xwe
Xezalan ji hebsê derxin
Hevalan ji hebsê derxin...”*

Şoreşa Îlonê, ku di bin serokatîya Barzanî da û li başûrê Kurdistanê dest pê kiribû, li ser jîyana Cemîlê Horo jî tesîreke mezin dike. Ew bi hest û helwesta xwe dibe piştgirê şoreşê û li ser serokê şoreşê Mele Mistefa Barzanî stranek derdixê û distirê. Di wê strana xwe da pesnê mêranî û mêrxasîya Barzanî dide û wiha dibêje:

*“Hevalno kanî, kurdino kanî.
Wa şêrê Çiya, kanî Barzanî.
Feleka neyar, mala me danî.”*

Ji ber kurda va te pir êş (ek) dî, di va dinya fanî.

Cemîlê Horo, di stranên xwe da ne tenê pesnê serok û sîyasetmedaran dide, dema ku kêmasîyên wan dibîne, nerazîbûn û rexneyên xwe jî bi hunera xwe tîne ziman.

Weke mînak, dema ku di navbera tevgera kurdên Rojava da dubendîti çê dibe, ji wan alîyek xwe çep alîyê din jî xwe rast bi nav dike. Cemîlê Horo sedem parçebûna tevgerê xemgîn dibe û nerazîbûna xwe di nav stranek xwe da wiha eşkere dike û dibêje:

*„Rast û çep çî ye
Şerm û fedî ye
Bi hev ra bigrin
Ji me ra xêr e...”*

Di hinek stranên xwe yên din da jî parçebûna tevgera Kurd bi xemgînî nirxandîye û wiha gotîye:

„...Tirsa min ew e, ku ez bimrin û yekîtiya kurdan nebînim.“

Sultana Horo, ku qîza Cemîlê Horo ye û di belgefilma li ser bavê wê hatîye çêkirin da dibêje, bavê wê di sohbeteke xwe da dîsa qala yekîtiya kurdan kirîye û bendewarîya xwe ya ji bo azadîya welat wiha anîye ziman:

„Kî mizgînîya azadiya welêt bi min de, ezê Mizgînê bi wî dim...“

Di vê hevokê da Mizgîna ku ji bo mizgînîya azadîyê dide, qîza wî ya mezin e, ku ev yek jî bi tena serê xwe pîvana bilindîya hestên wî yên netewî nîşan dide.

Cemîlê Horo, di sala 1970yî da bêçare dimîne û ji Surîyê direve, derbasî Tirkîyê dibê û dîsa bi Eyşe Şanê ra derdikeve ser dîkê û distirê. Di destpêka sala 1971î da rewşa Tirkîyê ya sîyasî tê guhartin û zilm û zordarîya li ser gelê Kurd qat bi qat zêde dibe. Cemîlê Horo herçiqas ji binxetê be jî wê demê li Tirkîyê ye û loma ew jî ji wê zilm û zordarîyê para xwe digre û bi malbata xwe ra ji wir derbasî Başûrê Kurdistanê dibe. Li Zaxoyê, bi alîkarîya Îsa Suwarî qasî du salan dijî. Piştî ku di rejima Surîyê da guhartinek çê dibe; Elherkê Elteshîhiyê, li Sûriyê dibe desthilatdar, ji bo kesên ku hatine sirgûnkirin û li sirgûnîyê dijîn, efûyê derdixe. Li ser wê yekê Cemîlê Horo jî bi malbata xwe ra vedigere û li bajarê Helebê, li taxa Hulika jorin bi cîh dibe.

Di wan salan da hizra netewî ya ku di damarên wî da kemilîne, di nav stranên xwe yên wek Leyla Qasim, Şêx Seîd, Ebro Kevan, Keça Kurdan, Berzanî, Pêşmergê Kurd, Newroz, Delalê Milanî û Ay Felekê da bi hostayî dinexşîne. Ji wan çend stranên distirê û bi alîkarîya tembûrvan Menan Îbrahim û kemanjen Mihemed Xelîl Xazî wan di nav kasêtek da qeyd dike.

Bi hunermendên wek Seid Yusif, Seidko û Şêrînê ra li Bêyrûdê derdikeve ser dîkê û distirê. Dîsa bi Seid Yusif, Seidko ra beşdarî şahîya Newroz a li Qamişlo û Efrîne dibe.

Di sala 1975an da careke din, bi navê Cemîl Necar derbasî Tirkîyê dibe. Bêguman dîsa bi dengbêja Kurd Eye Şanê ra dixebite û gelek

stranên Ktomar dike. Wan stranan bi navên “Bedew Canê”, “Salih Beg”, “Lo Lawo”, “Mem û Zîn” û “Teyar Axa” di nav pênc kasetan da qeyd dike.

Rojek bi sedema ku wî strana Şêx Seîdê Pîran straye, tê girtin. Bi qasî 16 rojan di nezaretê da û li ser pelên rojnameyan radizê. Dû ra ji alî rêvebirên tirk va li ser sînor, teslimî dewleta Surîyê tê kirin.

Cemîlê Horo ne tenê dengbêj, di heman demê da helbestvan e û gelek helbest jî nivîsîne. Jî helbestên wî yek bi navê „Sê Gul“ e û bi ihtimaleke mzin ev helbest li ser Ala Kurd nivîsîye û beşek ji wê helbestê wiha ye:

*“Hêdî hêdî daketim nav baxçê gula
Dihat guhê min dengê kevok û bilbila
Qêrîn û hawaran agir berdand dila
Hin difirîn, hinekan mil dabûn mila*

*Ew çi baxçe ye wek bihuşt e
Ji gul, çiçekan û çiçekan tevde mite
Ji wan gulan sê gul tenê mabûn
Zer û sor û sipî di rêzekê de mabûn...”*

Cemîlê Horo, qasî hunermedî û kurdperwerîya xwe, di jîyana xwe da ewqas jî mirovekî evîndar e. Evîna wî welat e, huner e, jin û jîyane. Loma ew herdem li pey evîna dilê xwe dikeve û digere, di stranên xwe da eşqa dilê xwe tîne ziman. Bi deng û hunera xwe şerê xem û felekê dike û bi stranên xwe va agirê dilê xwe sar dike.

Mixabin di jîyana wî ya kin da rûyê wî tu car nakene û bi taybetî salên wî yên dawîyê di nav xizanî û bi belengazî derbas dibe. Demekê li bajarê Helebê, Çayxaneyek vedike, lê sedem qilûlikên ku, kesên derdora wî di drbarê wî da dikin, dibihîse, çayxaneya xwe difroşe û tere li gundê Tislorê bi cîh dibe. Li nêzîkî Cindirêsê baxçeyekî hinaran dikire, lê di wê karê xwe da jî bi ser nakeve û xwe di nav tengasîyek mezin da xwe dibîne. Ew karê xwe jî di cîh da dihêle û ji nû va, vedigere Cindirêsê û karê darteşiyê dike.

Sedem jîyana xwe ya ku bi êş û kelem derbas bûye, rû bi rû gelek nexweşîyan dibe. Dema ji nexweşîya xwe ya ku di kezeba wî ya reş

da rû da ye, hayîdar dibe, wê nexwaşîyê wek “kula leklekê” bi nav dike û dikeve nav nivînan.

Lê ji bo ku debara malbata xwe bîne cîh, bi rewşa xwe ya nexweş dîsa radibe, tere ser karê xwe û dixebite. Rojekê rewşa wî xirab dibe û wî radikin nexwaşxaneya bajarê Helêbê.

Mixabin nexwaşîya wî giran bûye û êdî pêsîra wî bernade. Di roja 19ê Îlona 1989an da cara dawîyê çavê xwe digre û dilê wî yê xemgîn disekine.

Berî koça wî ya dawîyê, mala wî li bajarokê Cindirêsê ye û loma termê wî ji Halebê tînin Cindirêsê.

Nivîskar û lêkolîner Pîr Rustem di derbarê wê demê da wiha dibêje:

“Dema ku termê wî anîn meleyê mizgefta Cindirêsê, jiber ku Cemîlê Horo dengbêj bûye û mey vexwarîye, termê wî neşûst. Di nav kesên amade da hevalêk wî yê ku demek meletî jî kiribû, xwe amade kir û gor bîr û bawerîyên olî, termê wî şûst...”

Bi alîkarîya heval û hogirên wî termê wî li Gorîstana Henên, li rexta tirba Nûrî Dersimî, di nav axa reş û sar da tê veşartin.

Nivîskar û lêkolîner Pîr Rustem di belge filma Cemîlê Horo da dibêje navê lawê wî yê mezin Ehmed bûye, lê Cemîl jî wî Piling gotîye û carcaran xwe wek Bavê Piling jî bi nav kirîye.

Gor gotina Pîr Rustem, Cemîlê Horo berî ku cara dawî çavên xwe bide hev, ji kurê xweyî mezin, Piling ra hosîyê xwe dike û jê ra wiha dibêje:

“Eger ku, rojekê Kurdistan ava bû; Kurdistanê azad û serbixwe, divê tu digel hunermend, şair û sema û lîliyan, werê ber seriyê min û bêjî min: Dê rabe.. rabe.. raa.. aabee...”

Hêvîdar im, rojek Kurdistanê azad û serbixwe ava bibe û Piling jî hosîyê bavê xwe bîne cîh...

Stranek ji stranên Cemîlê Horo, “Li min Xezalê” ye.

Di kilamê da Xezal Kurdistan, yê ku li ser Kurdistanê dinale jî Cemlê Horo ye. Werin em guh bidin deng û sewta Dengbêjê Çiyayê Kur-

mênc û li gotinên wî guhdarî bikin, ku ka jibo xezalên xwe çi gotîye...

Bi dengê Cemîlê Horo, lînk û gotinên stranê:

<https://www.youtube.com/watch?v=cWYTPXvKgSc>

Li min Xezalê

*“Ay lêlê xezalê bi qurban zozanê li welatê me ne
Çavreşa min sî û sisê ne cot memikên te keçikê,
Taximê sing û berê te yê gewr ji min ra bûne wekî belekî berfa sipî
dimane li etegê çîyê ne
Hey la malxirabê sala çûyî vê çaxê ber û pêsîrê te keçikê li ber destê
min lawikî xwedê bû,
Sala îsal tu xayîn bûyî te berê xwe da welatên dûr, welatên xerîbîyê
Ez nizanîm sala îsal cot memikên xezalan min li ber destê kê ne
Li min, li min, xezal li min li min, way xezalê lê hayê, çavreşê lê wayê,
De çavên te reş û belek in, kilê suphanê qet lê nayê...
Bimrim sala îsal xezala min xeyîdiye, terikandim li dinyayê, xezalê lê
wayê...”*

*Hey lê xezalê bi qurban zozanên li welatê me sala îsal baranek barî
berfê lê kir*

*Cin û cinawirên çolan meşîyane çilê zivistanê lê rê û çibir çêkir
Germa biharê teyr û tuya xwe berda bû li nav bax û baxçeyan da
hêlûn çêkir*

*Heyla malxirabê xezalê sala çûyî vê çaxê ber û pêsîrê te keçikê tiştûrî
li ber destê min lawikî xelkê bûn*

*De sala îsal tu xayîn bûyî te berê xwe da welatên dûr, welatekî xerîbîyê
Erebekî kotî û genî hat, got xezala min e, ez ji wê ra xwedî me, dawa
xwe lê kir*

*Li min, li min, xezal li min li min, way xezalê lê hayê, xweşikê lê wayê,
piçûkê lê wayê, derdgiranê lê wayê*

Erê çavên te reş û belek in, kilê suphanê qet lê nayê ...

Ez bimrim sala îsal xezala min xeyîdiye, terikandîm li dinyayê

Xezala min lê wayê, ax delalîya min wayê...

*Lêlê xezalê bi qurban xezalê xelkê yek û didune, yê sebîyê xwedê, em
xezalên min gelk in, çar in*

Jê du tene kul û histewr in, du tene jê bikarin hew jê stewra dikev-

in yanê elem û kelema sûxwiran, suwan û sekvanan digrin, wer kê bi guhdar im

Her sê bikarikakan in, bi ref in, bi ser karê xwe da rûreşin, histûxwar in, bendewar û berdûwar in

Li min, li min, xezal li min li min, way xezalê lê wayê

De çavên te reş û belek in, kilê suphanê qet lê nayê ...

Ez bimrim gundîno, sala îsal xezala min xeyîdiye, terikandîm li din-yayê

Xezala min lê wayê, ax delalîya min wayê..."

27.11.2021

Çavkanî:

1- Jîyana Cemîlê Horo, Kovara Pirs, Hêjmar; 49-50

2- Dokofilm, Cemilê Horo, Afrin1

3- Wikipedia.org

Meyrem Xan

Dîroka deng û dengbêjîyê dîrokek kûr û dûr e.

Deng û bêje...

Du peyv ya jî du gotinên bi hev ra girêdayî û li hev ra xemilandî...

Çawa ku di Încîla Yûhennayê da tê gotin, ku di destpêkê de gotin hebû ye, gotin bi Xwedê ra û gotin Xwedê bixwe bû ye.

Di destpêka dîroka kurdan da jî dengbêj hebû. Dengbêjî parçeyek ji jîyana kurdan, dengbêj jî Kurd bixwe bû.

Loma, bi guhartina demê ra dengbêjî wenda nebû. Heta ku Kurd hebin û deng ji wan derbikeve, dengbêjî jî bi wan ra dijî û didome.

Dengbêj bi xwe wenda bibe û neyê naskirin jî, deng û sewta ku jê derketibe û olan dabe, tu car wenda nabe.

Wek mînak, gelek dengbêjên Kurd hene, ku kîngê û li kû jîyane, nayê zanîn, lêbelê bi deng û sewta xwe, bi kilam û stranên xwe, di mala her kurdekî da dijîn.

Meyrem Xan jî ji wan dengbêjan yek e.

Di derbarê jîyana Meyrem Xanê da gelek agahî hene û hatine navîsandin. Lêbelê ji wan hinek agahî hevdu nagrin. Dema ku mirov wan agahîyan dibihîze û li çavkanîyên wan mêze dike, nizane kîjan agahî rast ya jî kîjan nerast e.

Agahîya ku di hemû çavkanîyan da wekhev cîh digre, ew jî dema jî-dayîkbûn û mirina wê ye.

Loma li kû hatîyê dinê û jîyanek çawa jîyaye, hê îro jî sedîsed nayê zanîn.

Lê rîwayeta herî xurt ew e, ku Meyrem Xan, di sala 1904'an da, li Dêrgola Botanê ya li ser Şirnexê ji dayîk bûye û qîza Mihemedê Ehemedê Botî ye.

Meyrem Xan, di destpêka Şerê Cîhanî yê Yekemîn da keçikeka 10 salî ye. Li ser axa ku ew lê dijî, şer he ye û xwîn diherike. Di tevlîhevîya şer da, ji alî dewleta Osmanî va koka Ermenî û Asûryan tê qelandin. Di heman demê da Kurd jî di nav berxwedanê da, herêm jî di bin zulm û zodariyek bê pîvan da ye.

Di rewşek wisa da Meyrem Xan, di nav şîn û şahîyên civakê da cîhê xwe digre û mezin dibe. Bi dengê xwe yê zîz, di rêya bêriyê da, di şahîya dawetan da distirê. Heta tê îdiakirin, ku di divana dengbêjan da jî cîh girtîye û straye.

Meyrem Xan di 20 salîya emrê xwe da ji herêma Botan koçber dibe.

Di derbarê çûyîna wê da du rîwayet hene.

Ji wan yek, tê gotin, ku Meyrem Xan bi ser Çemê Dicleyê ra derbasî Musilê dibe. Li wir bi pîlotekî Ereba ra dizewice û di nav jîyanek bextewar da dijî.

Xwedîyê vê rîwayetê Hurşit Baran Mendeş e, ku Mendeş di derbarê jîyana Meyrem Xanê da pirtûkek nivîsandîye û ew pirtûk bi navê "Meyrem Xan- Hayatî Sanatî ve Şarkîlarî – Meyrem Xan – Jîyan, Huner û Stranên wê" û di nav weşanên Avestayê da hatîye weşandin.

Mendeş di pirtûka xwe da îdia dike, ku ew demek dirêj li Tur Abdin û herêma Botan li şopa Meyrem Xanê gerîya ye. Bi gelek eqrebayên wê yê nêzîk ra axifîye û di derbarê jîyana wê da gelek agahî bi dest xistîye.

Mendeş wiha dibêje, „*Meyrem Xan di 20 salîya xwe da, ji herêma Botanê bi rê dikeve û di ser Çemê Dicle ra derbasî başûr dibe. Li Musilê bi pîlotekî Ereba ra dizewice û di nav jîyanek bextewar da dijî. Mixabin ew jîyana wê ya bextewar zêde nakudîne, mêrê wê yê pîlot di qezayek da dimire, Meyrem Xan jî bî dimîne. Piştî mirina mêrê xwe, ew berê xwe dide Bexdayê û diçe li wir bi cîh dibe...*”

Rîwayeta din jî ew e, ku Meyrem Xan ji herêma Botan derbasî Rojava û li Qamişloyê bi cîh dibe. Li wir hinek kesên ji malbata Mîr Bedirxan nas dike, ku ji wan yek jî Celadet Mîr Bedirxan e. Li mala Celadet

Bedirxan xortekî ji malbatê, ku navê wî Mihemed, nas dike û pê ra dizewice. Meyrem Xan jinikeka dengbêj, mêrê wê Mihemed jî mîr û ji malbata Bedirxanîyan e.

Piştî zewacê Mihemed li dijberî dengbêjîya Meyrem Xanê derdikeve û naxwaze ew wek jineka zewicî di dîwanan da bistirê û dengbêjîyê bike. Sedem vê yekê Meyrem Xan bêçare û di navbera dengbêjîya xwe û evîna xwe da dimîne. Lê di encamê da biryara xwe di alî dengbêjîyê da dide û ji Mihemed vediqete. Piştî salan jî li ser evîna xwe ya bi Mihemed ra derbas kirîye, kilama Mihemdo Ronî derdixe.

Dîsa gor vê rîwayetê, Meyrem Xan piştî veqetandina xwe ya ji Mihemed, di sala 1924an da bajarê Qamişloyê jî terk dike û derbasî Zaxoyê dibe. Qasî 10 salan li mala Ûsivê Şemseddîn Axa da dijî. Demek ewqas dirêj çima li Zaxoyê sekinîye û di mala Ûsivê Şemseddîn Axa da jîyaye, nayê zanîn.

Lê li Zaxoyê kilam û stranên li ser xem û xeyalên xwe derxistîye, distirê. Piştî deh salan ji Zaxoyê jî derbasî Musilê dibe û du salan li Musilê dimîne.

Di sala 1936an da jî ji Musulê bi rê dikeve û berê xwe dide Bexdayê...

Sedemê çûyîna wê ya ji Musilê, tê gotin, ku Meyrem Xan li wir dibihîze, Îngilîzî li Bexdayê kilam û stranên Farisî, Ermenî, Kurdî û Erebbî berhev û qeyd dikin. Loma ew jî ji Musulê derbasî Bexdayê dibe û tere li mala dotmama xwe ya Elams Xanê da bi cîh dibe. Gor heman çavkanîyan, Elmas Xan bi Îngilîzekî dewlemend ra zewicîye û mala wê jî wek wargeha siyasetmedar û hunermendên wê demê ye.

Meyrem Xan di wê malê da Mihemed Arif Cizirî, Hesên Cizirî, Nesrîn Şerwan, Elî Merdan, Tahir Tefîq, Seîd Axayê Cizirî û Fewzîyê Mihemed nas dike. Di civata wan da cîh digre û distirê. Demek şûnda bi şîrketên muzîkê ra dikeve têkilîye, dengê xwe dide qeydkirin û plaqa wê ya yekemîn derdikeve. Bi wî awayî Meyrem Xan di dîroka kurdan da wek hunermend a jin a yekemîn e ku dengê wê hatîye qeydkirin, cîh digre.

Di sala 1939an da Radyo ya Bexdayê tê damezrandin û di rojê da 15 xulek jî bi Kurdî weşanê dike. Ji bo hunermendên ku di radyoyê da bixbitin û bistirên, pêşbazîyek tê lidar xistin û di wê pêşbazîyê da Meyrem Xan bi dengê xwe yê zîz, wek hunermenda yekemîn di

radıyoyê da dest bi kar û xebatê dike. Heta dawîya emrê xwe jî di radyoyê da dixebite, qasî 200 kilaman berhev dike û distirê.

Mihemed Arif Cizrewî, di hevpeyvînek xwe da ji bo Meyrem Xanê wiha dibêje: *“Meyrem Xan bi cil û bergên xwe jinikeka modern, bi ruh û jîyan û hunera xwe va jî Kurd bû. Ji dil va distira û bi hestên xwe di nav kilamê da dijîya...”*

Mixabin, Meyrem Xan di sala 1949an da, di 45 salîya xwe da, hemû kul û keserên xwe li paş xwe dihele û koça xwe ya dawî dike.

Dotmama wê Elmas Xan di derbarê mirina wê da wiha dibêje; *“Gurçikên wê diêşîyan. Li Nexweşxaneyê Mîr Îlyasî da tedawî didit û emelîyat bibû. Lê ji nexwaşîya wê ra tu çare nedihat dîtîn û êşa wê kêm nedibû. Meyrem Xan di dawîya jîyana xwe da tenê û di nav xemgînîyeke giran da bû...”*

Jiyana wê ya ku di sala 1904an da li gundeke Botanê dest pê kiribû, di sala 1949an da li Bexdayê diqede. Termê wê bi merasimek mezin, di goristana Şêx Marûfî da tê defin kirin. Nas û dostên wê yên nêzîk, yên wek M. Arif Cizîrî, Nesrîn Şêrwan, Elmas Xan, Hesên Cizîrî, Elî Merdan, Mamosta Bakozî, Fewzîyê Mihemed, xebatkarên Radyo ya Bexdayê û hezkiriyên wê beşdarê merasimê dibin û di koça wê ya dawî da wê tenê nahêlin.

Meyrem Xan wek jin û hunermenda Kurd e, ku yekemcar bi zarava kurmançîya Bakur stran tomar dike. Di kar û xebata xwe ya hunerî da zehmeteke gelek mezin dikişîne.

Jiber ku Meyrem Xan, di demek wisa da dengbêjî kirîye, ku di wê demê da pirranîya dengbêjên Kurd mêr in û di civatê da dengbêjîya jinan jî wek şerm tê dîtîn.

Meyrem Xan, bi deng û sewta xwe ya taybet, ew şerma ku dengbêjîya jinan sînordar kirîye, diçirîne û rêya dengbêjîyê ji jinan ra vedike. Loma di dema xwe da ji alî kurdan va hat hezkirin û hê jî tê hezkirin.

Meyrem Xan, îro jî bi kilam û stranên xwe di dil û mala her kurdekî da dijî û nayê ji bîr kirin...

Lêbelê dema ku qala Meyrem Xanê were kirin, kilama wê ya bi navê “Girê sîra bi sîr e...” û “Mihemedo Ronî” tê bîra min...

Bi dengê Meyrem Xanê, lînk û parçeyek ji gotinên Mihemedo Ronî:

<https://www.youtube.com/watch?v=Tu1Ahs0YPyg>

Mihemedo Ronî

“De loy loy Mihemedo Ronî

Mi çi goto tu xeyîdî

De gîyayê mêrga li min û Mihemedê mi seridî

De heçî navbeyna min û Mihemedê min da fesadîkê bike

De heke mêr bê rebî nezewicî

De heke jin bê rebî newelidê

De heke keç bê rebî ciwanîka xweş ya nebî

Ax de loy loy loy loy loy loy loy loy loy de loy loy

Mihemedo Ronî loy loy ax...

De loy loy Mihemedo Ronî

Ciwanika Mihemedê min î çal e

Di her çar lingê wî bê nal û bê bizmar e

Wezê bazinê destê xwe bistînim

De wezê ciwanîka Mihemed derdûkê min nal û bizmar e

De wezê pora serê xwe biqurtînim

Wezê ciwanîka Mihemed derdûkê min sed sal e

De wekî lawikê min çûn hatin xerîbiyê

Da kesekî nebêje çi kalekî bê fersal e

Loy loy loy loy loy loy loy loy loy loy

Ax de loy loy Mihemedo Ronî loy loy...”

22.10.2021

Çavkanî:

1. Hursîd Mendeş, *Meyrem Xan - Jîyan, Huner û Stranên wê, Avesta*

2. Kenanê Nado, *Awaza Tenêtî, Xerîbî Huzn û Kederê Meyrem Xan.*

3. *Ûlkesini ruhunda, aşkını sesinde taşıdı (Welatê xwe di gîyanê xwe da, evîna xwe di dengê xwe da hilgirt) : Meyrem Xan, Gazete Karınca*

4. *Kakşar Orama, Meyrem Xan, Pêşenga karwanê stranbêjiya jina Kurd, Aza-dîya Welat*

5. *Hatice Özhan, Dengbêj Geleneğinin Mihenk Taşı (Kevirê Bingeha Kevneşopîya Dengbêjîyê), Gazete Duvar*

Mihemed Şêxo

Afirînerê strana „Ay lê Gulê“ Mihemed Şêxo, roja 9ê Adarê salvegera koça dawîyê ya hunermende Kurd Mihemed Şêxo bû.

Mihemed Şêxo 29 sal berê, li Qamişloyê jîyan xwe ji dest dabû û li gorîstana Hilêlîyê hatibû definkirin.

Hunermendê qedirbilind weke her sal, îsal jî ji alîyê hinek hem-welatîyên wî va hate bibîranîn.

Roja 9ê Adarê bi sedan rewşenbîr û hunermendên Kurd, herwiha welatîyên Kurd gora Mihemed Şêxo zîyaret kirin û bi axaftinên xwe fadakarîya wî ya ku ji bo huner û doza gele xwe kiribû anîn ziman.

Mixabin salvegera koça wî ya dawîyê û çalakîya ji bo bîranîna wî ya li Qamişloyê di medya Kurdî da zede cîh negirt.

Sedem vê yeke min xwest, dinav rûpelên NavKurdê da cîh bidim jîyan û hunera wî û bila ew weke dengê xwe neye jibîrkirin...

Mihemed Şêxo kî ye?

Hunermendê Kurd Mihemed Şêxo di sala 1948an da li Başûrê Rojavayê Kurdistanê, li gundê Girbanîna ku girêdayî Qamişloyê ye tê dinyayê. Navê wî yê rastî Mihemed Salih Şêxmûs e.

Mihemed Şêxo wek mezinê yazdeh birayan, di malbateke feqîr û koçber da çavê xwe li diyayê vedike. Di zarokatîya wî da malbata wî ji gundê Girbanîna koçberî gundê Xecokê û ew jî li wir mezin dibe.

Malbata wî li gundê Xecokê mirêbetîyê dike. Sedem wê yeke Mihemed Şêxo di sala 1959an û di yazdeh salîya xwe da dest bi xwendina dibistanê dike. Mixabin xwendina xwe nadomîne û sê sal şûnda dest jê berdide

Di dema xortanîya xwe da Şêxo gelek hunermendên Kurd nas dike û bi saya wan ew jî nêzikî karê muzîkê dibe. Di sala 1969an da êdî ew jî wek dengêbejeke Kurd stranan dibêje.

Dû ra diçe Lubnanê û di navbera salên 1969-72an da li Bêrûtê ji hunermendên pispor dersa mûzîkê digre û li ser mûzîkê dixebite.

Di sala 1972an da bi hinek hevalên xwe ra li wir bi navê Koma Serkeftin komek muzîkê saz dike. Salek şûnda, di sala 1973an da derbasî Başûrê Kurdistanê dibe û di nav gelê xwe da wek hozan û şervan karê xwe didomîne.

Dû ra ji Başûrê Kurdistanê derbasî paytextê Surîyê, Şamê dibe. Li Şamê bi navê "Ay Gewrê" kaseta xwe ya yekemin derdixe.

Mixabin piştî derketina kasêta wî, dewleta Surîyê rihetîyê nade Mihemed Şêxo. Ji zilm û zordarîya ku dewleta Surîyê li Gelê Kurd dike, ew para xwe jê digre bi caran tê binçavkirin.

Sedem zilm û zordarîya rejima Baas careke din berê xwe didê Başûrê Kurdistanê û tê di nav refên Peşmerge da cîhê xwe digre.

Bi têkçûna serhildana sala 1971an da ew jî ji Başûr derdikeve û derbasî Rojhilatê Kurdistanê dibe û li wir kaseta xwe ya duyemîn tomar dike.

Li Rojhilatê Kurdistanê yazdeh salan dimîne û ji bilî karên xwe yên li ser muzîkê, çend salan jî weke mamoste dixebite

Lê Mihemed Şêxo li wir jî rehetîyê nabîne. Îjar rejima Îranê rê li ber Mihemed Şêxo digre û wî wek dijberê rejimê dihesibîne û di derheqê wî da biryara binçavkirinê digre.

Sedem vê yekê Mihemed Şêxo careke din derdikeve serê rê û dirban. Berê xwe dide Surîyê û li wir ji alî Kurdên Rojava va bi hezkirineke mezin tê pêşwazîkirin. Tekilîyên wî bi Kurdên Rojava ra xurt, dewlet jî ji tekilîyên wî û ji kar û xebata wî eciz dibe, wî binçav dike û davêje zîndanê.

Mihemed Şêxo di zîndanê da jî bêdeng namîne û kilam û stranên xwe yên herî baş jî di heps û zîndanên da derdixwe distirê.

Mihemed Şêxo di wan kilam û stranên xwe da derd û kulên gelê xwe û daxwaz û bawerîyên wan bi hunermendîya xwe tîne ziman.

Deng û avazên wî li çar parçeyên Kurdistanê belav dibe, kilam û stranên wî ji alî Gelê Kurd va bi coş û hezkirin tên guhdarîkirin.

Mihemed Şêxo piştî berdana ji zîndanê vedigere Qamişloyê û heta sala 1988an li wir dijî û di warê muzîkê da jî gelek berhemên nû diafirîne.

Mixabin di roja 9ê Adarê sala 1989an da jîyana xwe ji dest dide û diçe ser dilovanîya xwe.

Mihemed Şêxo bi eslê xwe Mihelmî bû. Bi stran û stîl û awazên xwe rengêk nû da muzîka Kurdî û tesîreke gelek mezin lê kir. Bi kar û xebata wî muzîka Kurd rengîn û dewlemend bû, kilam û stranên wî yên granbuha ji alîyê gelek stranbêjên Kurd va hatin gotin û şirovekirin.

Wî di jîyana xwe ya kin da 14 kaset amade kirin û wan pêşkêşî gelê Kurd kir.

Hemû kasêtên wî li gund û bajaran, li her çar parçeyên Kurdistanê belav bûn. Di bin şert û mercên xeter da hatin zêdekirin û gihîştin nav malê kurdan.

Hemû stranên wî ji alî kurdên li seranserê dinê hatin naskirin, ku strana wî ya herî bi nav û deng, “Ay lê Gulê” ye û kurdên ku ev stran guhdarî nekiribe û negotibe, nejiya ye...

Di ser koça Mihemed Şêxo ya dawîyê ra 29 sal derbas bû. Ew îro jî bi kilam û stranên xwe, bi deng û awazên xwe, di mal û dile hemû kurdan da dijî û wê ji vir şûnda jî bijî...

Berhemên Mihemed Şêxo yên bijarte:

- *Ay Gewrê*
- *Cana min/Sînem*
- *Koçê Me Barkir*
- *Gulîzar*
- *Ey Felek/Kewê*
- *Ême*
- *Dil Perîşanım*
- *Nesrîn*
- *Ay Lê Gulê*
- *Nalinêk*

Bi dengê Mihemed Şêxo lînk û gotinên stran Ay Lê Gulê:

<https://www.youtube.com/watch?v=QLiN3C68rGM>

*"Rengê te yê pir delalî
Bilbil li ser te dinalî
Te nebînim bi vî halî
Armanc û kedera min î*

*Ay lê Gulê Gula minî
Şêrîna l'ber dilê minî
Ez Gul nadim malê dinê
Li ser gulê têm kuştinê*

*Gulê kesk û sor û zer e
Nîşana alê li ser e
Êdî reng sipî û gewher e
Şêrîn û peymana minê*

*Zordar dibê ez gul nadim
Ezê zend û benda badim
Ezê li gilhu sera dim
Azad dibê jorja min bê"*

(...)

10.10.2018

Seîd Gebarî

Mirin peyveka sar e.

Dema ku mirov agahîya heval û hohgirekî, ya jî nas û dostekî xwe bigre, gotina ku bike namîne.

Ger ku ew heval û hogir, nas û dost, hunermendek Kurd, pêşmergeyê zimanê xwe û mirovekî welatperwer be, wê gavê êş û jana di dilê merîya da cîh digre, bêtir zêde dibe.

Gotineka ku mirov bîne ziman, hebe, ew jî di qirika merîya da dibe gilok û jê dernakeve.

Mirov xemgîn dibe û di ser bîranînên xwe da vedigere.

Bi gera nav bîranên xwe va sebr û tahamûla xwe tîne û agirê dilê xwe sar dike.

Dilê min naxwaze peyva mirinê, ew peyva sar û bilerz jibo Seîd Gebarî bi kar bînim

Jiber ku ew koçberê welatê xwe bû.

Bi caran ji axa bav û kalên xwe koçber bû û ji welatê xwe dûrket.

Lê tu car serê xwe li ber neyarên xwe xar nekir, bi huner û stranên xwe berxwedana xwe domand û dinya xwe ya tarî ronî kir.

Mixabin îro jî bi koça xwe ya dawîyê ra, Gelê Kurd xemgîn, zimanê xwe yê şêrîn jî histuxar kir.

Seîd Gebarî ne tenê stranbêj û hunermend, ew di heman demê da pêşmerge û parêzerê zimanê Kurdî bû. Ziman jibo wî kilam û stran, ken û henek, nan û av, ax û welat, reng û dengê jîyanê bû.

Di sala 1992an da, cara yekem min li Stenbola xopan ew dît û ji nêzîk va nas kir.

Me, li Stenbolê Kovara Deng û Rojnama Azadî diweşand.

Ji bo danasîn û piştgirîya wan, li hinek bajarên Kurdistanê û li metropolên Tirkîyê şahîyên çandî lidarxistibûn. Ji bo wan şahîyan ji çar parçeyên Kurdistanê hunermendên Kurd vexwendibûn.

Ji wan hunermandan yek jî Seîd Gebarî bû.

Ew ji Başûrê Kurdistanê hat, bajar bi bajar gerîya û beşdarî hemû şahîyan bû.

Dema ku em vedigerîyan Stenbolê, serê rojê hevalek diket milê wî û dibir di mala xwe da dikir mêvan, wek mêvanekî birûmet û qedir-bilind.

Bi danê sibê ra dihat kargeha rojnamê û roja xwe bi me ra derbas dikir.

Bi zimanTirkî ya me va qîlf û henekên xwe dikir.

Ji halê me ra digirî û dikenîya.

Dûra destê xwe diavêt ber guhê xwe, li ser jîyana me bi Tirkî kilam lihev dikir û distira.

Şahî qedîyan...

Karê Seîd Gebarî jî xilas bû.

Qasî ku ji şahîyan kêfxweş bibû, ewqas jî ji jîyana me ya bi Tirkî eciz bibû.

Dema veogerê hatibû, vedigerîya Başûr...

Em di avahîya rojnameyê da li ser pîyan sekinîbûn, Seîd Gebarî jî yekoyek em hembêz dikirin û xatir ji me dixwest.

Berîya ku ji derî va derkeve, careke din li me veogerîya got:

“Ez bi hevnasîna we, pîrr û pîrr kêfxweş bûm. Hûn karekî birûmet dikin û ez we hemûyan careke din pîroz dikim. Lê hûn qasî ku jibo azadîya gelê xwe dixebitin, ewqas jî karê neyarên xwe hêsan dikin.

Jiber ku hûn li alîkî daw û doza Kurdistaneke azad didomînin, li aliyê

din jî bi zimanê neyarên xwe diaxifin û zimanê xwe yê zelal û şîrîn, bi destê xwe dikujin. Dewleta Kemalîst di nav 70ê salan da zimanê we guhart û mala we xirab kir, we jî di nav mehekê da mala min xirab kir û ez fêrî Tirkî kirim...”

Seîd Gebarî neheq nebû.

Navê rojname û kovara me bi Kurdî, mixabin naveroka wan, ji % 90 bi zimanê Tirkî bûn.

Me daw û doza Kurdistaneke azad dikir, lê kar û barê xwe yê sîyasî û rojane jî dîsa bi zimanê Tirkî bi rê va dibir.

Laşê me Kurd, mējûyê me bi Tirkî dixebitî.

Di ser hevnasîn û rexneyên wî yê giranbuha ra 28 sal derbas bûn.

Di wê navberê da Kurd, di warê sîyasî û çapemenîyê da gavên gelek balkêş avêtin.

Îro di bin destên kurdan da bi sedan kovar û rojname, radyo û televîzyon he ne.

Di bêrika her kurdekî da telefona baqil û înternet cîh digre.

Lê ew malxirabîya ku salan berê, me di nav mehekê da li Seîd Gebarî kiribû, Kurdên Bakûr îro wê malxirabîyê qat bi qat li kurdên ku hê ji zimanê neyarên xwe dûr sekinîne dikin û hem mala xwe, hem jî mala wan bihev ra xirab dikin.

Kul û kesrên Seîd Gebarî ya herî girîng jî ev malxirabîya kurdan bû.

Ronîya çavên wî ji alî neyarên Gelê Kurd va jê hatibû girtin.

Lê ew di koça xwe ya dawîyê da çavvekirî çû.

Ez bawerim, çavê wî hertim li ser me be, heta ku em li zimanê xwe yê şêrîn vegeŕîyan...

Bi koça wî ya dawîyê ra xemgînim...

Sebra xwe bi stranên wî tînim û dibêjim, bila cîhê te baxçê gulan, ezmanê te jî ala rengîn be...

Stranek ji stranên Seîd Gebarî yek jî li ser Dersimê ye.

Bi dengê Seîd Gebarî, lînk û gotinên stranê:

<https://www.youtube.com/watch?v=yqC5sutptjM>

Dersim

*Wele Dersim, Dersim, Dersim, lêlê ya wele kubarê Dersimê
Ji xema dilê min û bejna zirav ra xweş Dersim e
Kuro derdê dinyaliga puç û betal
Lêlê Narînê ez xistim lêlê w'ez kuştim e
Ev e serê sê hevî temame min dest avêtîye
Têşî dolabên darî pempê Ezazê
Ezê şareke delalê dilê xwe dirêsim e*

*Roja çavê min li bejn û bala Dêrsima min
Kubara dilê min ketî lêlê lewendê
Ez nikarim kar û emel û kedekî li mala bavê xwe bikeme
Ê lewenda min rabe rabe rabe...
Wele Dersim, Dersim, Dersim*

*Lêlê kubarê agirê kulê li mala bavê ketîyê
Ezê nenecar im wele nehedad im
Germa havînê toz û telaz e
Ezê ewî çilê havînê nikarim vê sibê
Hesinê xopan bi ser kûrê hedadê bigrim dadim
Îjar min sond xwarîye, bi Quranê, bi Încîlê, bi Tewratê
bi Zebûrê bi Yasînê dinya li serê min xirab e*

*Ezê Dersim torin delala dilê xwe esmera xwe ya nazik û nazenîn
Tu caran bi qîz û gewrê xelkê nadim
Rojekî ji rojên Xwedê Teala şahî govend û dawet li gundê mala bavê
te bû
Ji bextê min rebenê Xwedê ez ne'l mal im
Bê heval û bê heydad im kul û derdê dilê min gelek in
Talya bê talî zê piştî çavê Dersima xwe li darê dinyayê
Bê sûc û bê sebeb kubarê bêmiraz nadim
Ê lewenda min rabe rabe rabe*

04.05.2020

Mîrê Bilûrê Egîdê Cimo

Egîdê Cimo, roja 31ê Çile di 87 salîya xwe da koça xwe ya dawî kir. Dema ku ez bi mirina wî hesîyam û agahîya di derbarê mirina wî da xwend, min berê xwe da rûpela youtubê û dûr û dirêj li awazê Mey/Bilûra wî ya bi hostayî guhdarî kir.

Melodîya strana Bêrîvanê qedîya, Lawikê Metînî destpêkir...

Dengê Mey a wî ez girtim û birim zozanên Çîya Şahwelat. Ew zozanên ku şivanan tê da pezê xwe diçêrandin û bi meqamên Egîdê Cimo li bilûra xwe lêdixistin û bi dengê bilûrê va pêzê xwe li dora xwe dicivandin.

Jîyana min a li gund weke şerîda filmekê di ber çavê min ra derbas bû. Jin û mêr, qîz û xortên gund, hevalên min ên zarokatîyê yekoyek hatin ber çavê min.

Xanîyê mala apê min, ew xanîyê ku her rojên pêncşemê, bi danê êvarê ra jin û mêrên malbata me dihatin û tê da kom dibûn...

Zarokên ku di odê da ji xwe ra cîh nedidîtin û diçûn li banê xanî û li ber kuleka odê rûdiniştin, guhê xwe didan devê kulekê û li benda dengê Radyo ya Rewanê disekinîn.

Apê min destê xwe diavêt kosteka saeta xwe û ji bêrika êlegê xwe derdixist. Li saetê mêze dikir, saeta xwe şûnda dikir berika xwe û destê xwe diavêt bişkoşka radyoyê. Berê hinek xişexiş ji radyoyê dihat, deng tevlihev dibû. Apê min bi bişkoşka radyoyê ra hinek dîsa dilist, çep û rast dibir û dianî...

Dema ku saet dibû 17.30 dengekî nêzik û ji dil, dengekî nas û bi zimanê dê û bavê me ji radyoyê derdiket digot:

„Mêvanên ezîz Û bernameya Kurdî dest pê dikir...”

Carcaran bi dengê Mey a Egidê Cimo, carcaran bi dengê Karapêtê Xaço, carcaran jî bi dengê Meyrem Xanê va guhadravanên li hundur û li derva guhê didan kilam û stranên Kurdî û ji xwe va diçûn.

Bi gotina; „Mevanên ezîz, em îro jî gihîştin dawîya bernama xwe...” va apê min ji cîhê xwe radibû, bişkoşka radyoyê li alî çepê badida û radyo digirt. Guhdarvanên derdora wî û zarokên li ber devê kulekê kombibûn, jî cîhê radibûn û bi dilekî xemgîn berê xwe didan malên xwe...

Sal demsal derbasbûn, bi derketina televizyon û înternetê va radyo ji holê rabûn û hatin jibîrkirin.

Lê Radyo ya Rewanê û dengê hunermendên ku ji wê radyoyê derdiketin û li çarnikalên Kurdistanê belav dibûn, tu car nayên jibîrkirin.

Gelê Kurd dengê Karapêtê Xaço, Şeroyê Biro, Meyrem Xan, Kawis Axa, Aslîka Qadîr, Zadinê Şakir, Efoyê Esed, Ahmê Çolo, Egîdê Cimo, Aramê Tigran, Şiblîya Çaçan, Werda Şemo, Asa Evdîle, Xana Zazê, Begîya Qadîr, Sûsîka Simo, Eyşe Şan û hunermendên ku navê wan li vir cîh negirtîye, bi saya Radyo ya Rewanê bihîstin. Rûmeteke mezin dan wan û li deng û awazên wan guhdarî kirin.

Nivîskara pirtûka „Di Radyoya Erîvanê da Dengê Kurdî“ Zerî Înanç dibêje:

„Her Kurdê ku Radyo ya Rewanê guhdarî kiribe, çirokeke wî yê vebibêje he ye...”

Ez jî di dema zarokatîya xwe da bi saya Radyo ya Rewanê bi kurdbûna xwe hesîyam û bi kilam û stranên hunermendên ku di wê radyoyê da distiran, bûm evîndarê mûzîka Kurdî ya bi zimanê dayîka xwe...

Ez dikarim bibêjim, cara ewil ji vir 50 sal berê min li Rodyo ya Rewanê guhdarî kir. Lê kîngê dengê hunermendên ku li jor cîh digrin bibihîsim, bi deng û awazên wan ra xwe di dema zarokatîya xwe da dibînim.

Îro jî dema min li dengê Mey a Egîdê Cimo guhdarî kir, careke din dîsa ketim nav xewn û xeyalan. Bi wan xewn û xeyalan va min careke

din xwe li Zozanên Çîyayê Şahwelat, li gund, li kuleka oda mala apê xwe û di nav hevalên xwe yê zarokatîyê da dît û xemgîn bûm...

Egîdê Cimo kî ye?

Egîdê Cimo herçiqas di nav kurdan da weke Mîrê Mey ya jî Bilûrê were binavkirin, weke hemû hunermendên Kurd, di derbarê jîyana wî da jî çavkanîyên nivîskî zêde nînin.

Dema ku ketim înternetê û min navê wî nivîsî, di Wîkîpedîyayê da kurtejiyana wî û du hevpeyînên ku pê ra hatine kirin, derketin pêşîya min.

Di Wîkîpedîyayê da kurtejiyana wî wuha hatîye nivîsandin:

Egîdê Cimo di sala 1932an da, li gundê Erdeşerê hatîye dinê. Malbata wî di sala 1918an da ji bajarê Wanê koç dike û diçe li Ermenistanê bi cîh dibe. Egîdê Cimo, di 8 salîya xwe da ji xwe ra bilûrekek çê dike û lê dixê. Pişt ra hînî lêxistina mey û zirnê dibê û wan jî bikartîne. Di sala 1955an da li Radyo ya Rewanê beşa Kurdî da dest bi xebatê dike. Heta salên 1990î bi bilûra xwe ji Şeroyê Biro, Karapêtê Xaço, Efroye Esed, Aslika Qadir, Aramê Tîgran û ji dengbêjên din ra lêdixê.

Egîdê Cimo, ji bilî karên xwe yê radyoyê êvaran jî di Enstîtûya Mûzîkê ya Romanos Melikyan da dixwîne û di sala 1967an da xwendina xwe diqedîne.

Egîdê Cimo di mûzîka Kurdî da weke Mîrê Bilûrê tê nasîn.

Egîdê Cimo di dawîya sala 2013an da weke mêvanê Konservatuar a Aram Tîgran tê Amedê. Ajansa Nûçeyan Dicle di derbarê jîyan û hunermendîya wî da pê ra hevpeyvînek dirêj çê dike. Egîdê Cimo di wê hevpeyvînê da, di derbarê jîyan û çîroka koçberîya malbata xwe da wuha dibêje:

„Malbata min piştî erdhecandina ku di sala 1918an da diqewime, ji navçeya Muradiyê koç dike û diçe li Ermênîstanê bi cîh dibe. Ez jî di sala 1932an da li wir hatime dinê. Zarokatîya min li Rewanê derbas bû. Di 10 salîya xwe da min dest bi lêxistina bilûrê kir. Di wan salan da min ji dawet û çîrok û stranên pir hez dikir. Bi vegotina mezinan ji destana Mem û Zînê hayîdar bûm. Dema ku min destan guhdarî dikir, di bin tesîra destanê da dimam.“

Di derbarê destpêkirina lêxistina bilûrê da, bîranînek xwe parve dike û dibêje:

“Li ber devê çemê ku di ber gundê me ra derbas dibû, avzêla qamîşan hebû. Dengê ku bi tesîra bayê ji qamîşa derdiket bala min dikişand. Bi tesîra wê min ji xwe ra bilûra xwe ya wek „Fîq“ tê zanîn çêkir. Pişt ra dema ku min berxivanî dikir û berx diçêrand li bilûrê dixist. Bi lêxistina bilûrê ya ji bo heval û gûndîyên xwe ra, min karê xwe hinekî pêşda bir. Dema ku gundîyan min didîtin, ji hev ra digotin; ‚Rabin Egid dîsa derketîye ser banê xanî‘. Jiber ku dengê bilûrê êvaran xweş derdiket. Di 10 salîya xwe da min meqamê Kura Çayê ku meqamek ji meqamên herêma Qersê ye, jiber kir û xwend.“

Di derbarê hunermendîya xwe da jî Egîdê Cimo wuha dibêje; *„Di destpêkê da ez diçûm gundan û di dawetan da min li bilûrê dixist. Li herêma me bi navê Şamilê Beko hunermendekî Kurd hebû. Wî jî weke min di dawetan da li sazê dixist û stran digot. Rojekî ew tê gundê me û gundîyê me jê ra dibêjin, ‚li gundê me xortekî heye û ew jî li bilûrê dixê‘. Li ser gotina wan Şamilê Beko gazî min kir û li min guhdarî kir. Wê rojê min girt cem xwe û ez bi wî ra xebitîm. Di sala 1955an da jî min li Radyo ya Rewanê dest bi kar kir û li wir xebitîm. Dû ra ji bilî karê xwe yê radyoyê min li Enstîtûya Mûzîkê ya Romanos Melikyan dest bi xwendinê jî kir. Li wir 5 sal li ser mûzîkê xwend.*

Di dema xwebata xwe ya di radyoyê da diçûm gundan û li dengbêj û stranan digerîyam. Di wan salan da min Karapêtê Xaço nas kir.

Ez çûm gundê Karapêtê Xaço, dema ez çûm ber derê mala wî, ew di baxçeyê da dixebitî. Em rûniştin û me bi hev ra sohbet kir. Min jî wî ra got ez li dengbêjan digirim. Li ser daxwaza min wî min neşkênand û ji min ra strana Lawikê Metînî got. Dengê wî min mest kir. Min jê ra got ez jî li dengekî wusa digerîyam. Min ew girt û bir radyoyê. Me li radyoyê dengê wî qeyd kir ku, sal 1957 ya jî 58 bû.“

Egîdê Cimo, di sala 2009an da jî, ji bo alîkarîya hunermedekî Kurd tê bajarê Wanê. Li Kela Wanê li Meyê dixê û dibêje; *„Min ku axa bav û kalên xwe dît, êdî bimirim jî çavê min vekirî namîne...“*

Di wê hatinê da li ser navê Yüksekovahaber Enver Özkahraman pê ra hevpeyvînek çê dike. Di wê hevpeyvînê da jî Egîdê Cimo di derbarê destpêka hunermendîya xwe da wuha dibêje:

„Mala me li cîyekî bilind bû. Carcaran derdiketim ser banê xanî û li bilûrê dixistim. Gundîyan jihev ra digotin, „Çûro li bilûrê dixê, em lê guhdarî bikin.’

Heta 17–18 salîya xwe qasî bilûrê ez hînî zirnê jî bûm. Rojekî Şamilê Beko û koma xwe hatibûn gundê me, ku Şamil wê demê li herêma me kesekî navdar bû. Gundî ji Samil ra qala min dikin û pesnê min didin. Şamil gazî min kir û min jê ra çend qeyde lêxist. Lêxistina min pesjirand û di koma xwe da cîh da min. Êdî ez jî bibûm hunermend bûm, bi koma wî ra ez jî diçûm beşdarî dawetan dibûm û li bilûrê dixist...

Di sala 1955an da Casimê Celîl hat mala me û min dawetî Radyo ya Rewanê kir. Bi vî awayî min di radyoyê da dest bi kar kir û 30 sal xebitîm. Ez mirovekî gerok bûm, gund gund digerîyam û li bilûr û zirnê dixist. Sedem vê yekê min gelek dengbêj nas kir û têkilîya wan bi radyoya Rewanê va danî. Weke Şeroyê Biro, Efoyê Eset, Karapêtê Xaço, Reşîte Baso, Sûsika Simo, Zadika Şekir û Eslîka Qadir.”

Egîdê Cimo, koça xwe ya dawî kir û ev dinyaya ku dengê bilûra wî tê da bilind bû, li paş xwe hişt. Piştî mirina wî hinekan gotin, ew „Mirê Bilûrê“, hinekan jî gotin „Mirê Mey û Zirnê“ ye.

Weke hemû mijarên din, kurdan li ser Mey û Bilûra Egîdê Cimo jî bihev nekir...

Lê mirov dikare bibêje Egîdê Cimo mîrekî ji mîrên mûzîka Kurdî bû û bi mirina wî ra yek dîsa jê kêmbû.

17.02.2019

Çavkanî:

1.Wikipedîya

2.DIHA, İbrahim Açıker, 9 Çile 2014

3.Yüksekova Haber, Enver Özkahraman, 1 İlon 2009

4.Belgefîlm a li ser Jîyana Egîdê Cimo Welatê Me Kurdistan /Mîrê Bilûrê, İbrahim Yıldırım, 2014

Sûsîka Simo

Gelo Radyo ya Rewanê neba, em ji hebûna Sûsîka Simo hayîdar dibûn?

Kilam û stranên ku wê bi dengê xwe yê zêrîn distira, dê me bibihîsta?

Ya jî dengê bilûra ku Egîdê Cimo li quntarên Çîyayê Elegezê rûdinişt û lêdixist, wê çawa di ser Çemê Erez ra derbas biba û bihata guhên me?

Na, beyî Radyo ya Rewanê ne em ji Sûsîka Simo û ji dengbêjîya wê hayîdar dibûn, ne jî me dengê bilûra Egîdê Cimo dibihîst.

Jiber ku, Radyoya Rewanê neba ew dengê zêrîn jî, dengê bilûra bi hostayî derdiket jî, di bin mij û dûmana Çîyayê Elegezê da diman û bi derbasbûna demê ra ew jî wenda dibûn.

Loma, divê em xwe wek deyndarê damêzraner û rêvebirên Radyo ya Rewanê û hemû hunermendên ku di wê radyoyê da strane, bihesibînin û hergav bi qedr û qîmet wan bibîr bînin.

Jibo ku deynê xwe bidim, qasî ku li deng û sewta wan guhdarî dikim, dixwazim wan ji nêzîk va jî nas bikim û bi nîfşên nû bidim nasîn.

Îro jî dor dora dengbêja dengzêrîn Sûsîka Simo ye...

Sûsîka Simo, di sala 1925an da li Ermenîstanê li gundê Mîrekê ya li etega Çîyayê Elegezê û di nav malbateke Kurdên Êzidî da çavê xwe li dinyayê vedike. Piştî bûyîna wê, malbat ji gundê Mîrekê bar dike û tere li bajarê Gumrûyê bi cîh dibe. Sûsîk jî li bajarê Gumrûyê mezin dibe û li wir dest bi dibistanê dike. Dû ra li Zanîngeha Erîvanê beşa tendurustîyê dixwîne û bi serkeftî diqedîne.

Sûsîk di dema xwendekarîya xwe ya li zanîngehê li ser pirsgerêkên jinan û ji bo hişyarbûna jinan kar û xebatê dike.

Ew di kesayetîya xwe da keçikeke îsyankar e û sînoran nas nake.

Dema ku dest bi karê hûnerî dike, wê îsyankarîya xwe bi kilam û stranên Kurdî va dixemilîne.

Jiber ku, ji dema zarokatîya xwe da mêla wê li ser dengbêjîyê he ye. Loma piştî xebata çar salan, dest ji karê bijîşktîyê berdide û perr û baskên xwe ber bi çand û hunera Kurd diçirpîne. Êdî rêwîtiya wê ya hunerî û dengbêjîya wê dest pê dike...

Lê di dema wê rêwîtiyê da, di nav Kurdên Ermenîstanê da jî dengbêjî karek ji karê mêran tê dîtîn û hemû dengbêjên ji wê herêmê jî mên in. Sûsîka Simo di rewşek wisa da û wek keçikek xama derdikeve serê rê û bi deng û hunera xwe meşa xwe didomîne.

Kilam û stranên Kurdî berhev dike û di sala 1946an da li Sovyeta berê weke yekemîn dengbêja Kurd û bi cil û bergên xwe yên Kurdî derdikeve ser dîkê, kilam û stranên bi Kurdî û eremenkî distirê.

Qasî mûzîkê reqs û govendên kurdan jî bala Sûsîka Simo dikişîne. Ew di wan salan da komên govendê saz dike, di wan koman da dilîze û dersa lîstîkê dide.

Sûsîka Simo di wan salan da Kolya Neftalyanê Ermenî nas dike. Neftalyan werzişyar, Sûsîk jî hunermend e. Hevaltîya wan a ku bi hevnasînê ra dest pê dike, di demeke kin da vediguhese evîndarîyê. Ew ji hev hez dikin, dibin evîndarê hev û bi hev ra dizewicin...

Lê Sûsîka Simo keçikeke Êzîdî, Kolya Neftalyan jî Ermenî ye. Li gorî bîr û baweriyên Êzîdiyatîyê jî nedihat ecibandin ku Êzîdiyêk bi Ermenîyek ra bizewiciya.

Loma civak li hemberî zewaca wan derdikeve. Lê Sûsîka Simo, çawa ku bi zanebûn û hûnera xwe, bi civaka Kurd va xwe dabe qebûl kirin, di warê zewaca xwe da jî bi ser dikeve.

Sûsîk û Neftalyan bi hev ra li welatên Sovyetê digerin û bi hev ra dixebitin. Jiber wê yekê Sûsîk, ne tenê di nav kurdan da û li Ermenîstanê, her wiha li Gurcistan û li Kafkasyayê jî tê nasîn û bi kilam û stranên xwe va jî tê hezkirin.

Di sala 1955an da, Radyoya Erîvanê ku di nav kurdan da wek Radyo ya Rewanê tê binavkirin, dest bi weşana Kurdî dike. Piştî weşanê Sûsîka Simo wek yekemin dengbêja jin a Kurd di radyoyê da distirê.

Sûsîk li dika Flormanî ya navdar a li Ermenîstanê pirr caran derdikeve pêşberî hezkiriyên xwe.

Di sala 1965an da li Meydana Sor a Moskovayê wek hunermenda Kurd, bi cil û bergên xwe yên rengîn û bi koffiya xwe taybet derdikeve ser dîkê û bi Kurdî distirê. Di wê konserê da deng û sewta wê bi ahenga bilûra Egîdê Cimo va olan dide û li hemû erdnîgarîya Sovyetê belav dibe.

Berî konsera wê ya ku cara ewil li Meydana Sor lidar bixe, Wezîrê Eşo, di derheqê Sûsîka Simo da nivîsek dinivîse û di rojnameya Rêya Teze da diweşîne. Wezîrê Eşo di wê nivîsê da ji bo Sûsîka Simo wiha dibêje: *“Sûsîka me wek jineke kevneşop xeyal nekin. Performansa ku li ser dikê raber dike û sekna wê bi xwe ra heyrantiyek mezin dide avakirin. Bi taybetî jî ji hêla muzîkê da pirr baş e û dema ku perçeyên bijare hildibijêre û bi performanseke semyan ra digihîne hev. Sûsîk ne tenê li Rewanê, di demek kin da li Qefqasan jî bi nav û deng bû. Ji xwe Sûsîka Simo beriya Radyo ya Rewanê jî hebû...”*

Wek gotina Wezîrê Eşo Sûsîka Simo berî Radyo ya Rewanê jî hebû, li Ermenîstan û Gurcsitanê, li hemû welatên Sovyetê jî dihat nasîn. Lêbelê deng û sewta wê bi Radyo ya Rewanê va di ser sînoran ra derbasî çarnikalên Kurdistanê bû, ji alî hemû kurdan va hat naskirin û hezkirin.

Sûsîka Simo qasî ku bi deng û hunera xwe dihat hezkirin, ewqas di nava jinên Kurd ên Sovyetê da rêya dengbêjî û hunermendîyê jî vekir, bi kar û xebata xwe ya hunerî hêz û cesaret da jinan.

Hemû jîyana Sûsîka Simo bi kar û xebata hunerî derbas bûye, lê dîsa jî gor şert î mercên wê demê, tu kasêtek wê derneketiye.

Di arşîva Radyoya Rewanê da gelek klamên ku wê straye, hatine qeyd-kirin, ku ji wan hinek ev in: Evdalê Zeynikê, Zilfanî, Vî Peyayî, Xerîb, Memê Alan, Hey Cane û Lênîn rabû em rizgar bûn. Lê ew herî zêde jî bi kilama xwe ya ku li ser Lénin gotîye va tê naskirin.

Weke hemû kilamên Sûsîka Simo, ev kilama wê ya ku bi navê „Hey

Canê“ li ser xortekî xwendekar hatîye derxistin, bi meqam û gotinên xwe va jî kilamek xweş û watedar e.

Bi dengê Sûsîka Simo, lînk û gotinên stranê:

<https://www.youtube.com/watch?v=zXQxmKc6kdU>

Hey Canê

*Hey canê, canê, canê, hey canê,
Lawikê min çû Rewanê, hey canê,
Lawikê min çû bixwîne, hey canê,
Kitêb dostê wî bûne, hey canê.*

*Hey canê, canê, canê, hey canê,
Ji şêherê Rewanê, hey canê,
Hezar cahil dixwînin, hey canê,
Nava wan da lawikê min, hey canê.*

*Hey canê, canê, canê, hey canê,
Ji şêherê Rewanê, hey canê,
Lawikê min î çavşîn e, hey canê,
Mi ra nema dişîne, hey canê.*

*Hey canê, canê, canê, hey canê,
Lawikê min çû Rewanê, hey canê,
Lawikê min çû bixwîne, hey canê,
Kitêb dostê wî bûne, hey canê.*

Kornwesteim, 19.11.2021

Çavkanî:

1. Wezîrê Eşo / Rêya Teze
2. https://ku.wikipedia.org/wiki/S%C3%BBsika_Simo
3. <https://rojnameyawelat2.com/bira-binhisiya-civaki-dengbeji-2/>

Fatma Îsa

Îro roja salvegera koça dawîyê ya Fatma Îsa ye.

Fatma Îsa ya ku ji vir 60 sal berê tenê carek tere Radyoya Rewanê û tevî „Lolo Miho“ çend kilaman distirê û dengê wê tê qeydkirin. Bi weşana radyoyê va ew di nav kurdan da bi kilama Lolo Miho tê naskirin û di dilê wan da cîheke mayînde digre. Ew dengê wê yê nemir îro jî ji alî kurdan va tê hezkirin û tê guhdarîkirin, bi taybetî jî kilama Lolo Miho...

Kilama Lolo Miho û navê Fatma Îsa ewqas bi hev ra girêdayî ne, ku kingê qala Fatma Îsa were kirin kilama Lolo Miho, kîngê melodîya Lolo Miho were bihîstin jî Fatma Îsa tê bîrîya merîya.

Fatma Îsa xwedî dengeke taybetîye û ew tayebeî jî ji deng û sewta wê ya xwezayî tê.

Dema ku mijar deng û dengbêjî be, bêguman qasî dengbêj, herêma Serhedê jî di wê mijarê da cîhê xwe digre. Jiber ku herêm weke çavkanîyên ava xwe ya sar, war û kanîya dengbêjan e.

Serhed, qasî deşt û zozanên xwe yên fireh û rengîn, qasî çem û kanîyên xwe yên sar, bi berf û bagera xwe, bi ba û bahoza xwe va jî navdar e. Loma heta 30-40 sal berê jî herêm di salê da 7-8 mehan di bin berfê da dima. Rê û dirb dihatin girtin, şênîyên herêmê di gund û malên xwe da asê diman. Xwarin û vexwarin kêr, xizanî û belengazî jî zêde dibû.

Dema ku mirov li civaka Kurd ya sedsala 20an dinêre, di navbera xizanîya malbatê û xwedî zêdebûna zarokan da jî hevrastîyek berevajî dibîne.

Malbatên ku çiqas mal û milkên wan kêmba, zarokên wan jî ewqas zêde dibûn. Bi zêdebûna zarokan ra jî xizanî bêtir zêde dibû û dem dihat hesabê çopek nan û tasek avê dihate kirin.

Zarokên lawîn di 7-8 salîya xwe da dibûn golikvan û berxivan, yê qîzîn jî di 14-15 salîya xwe da dihatin zewicandin û diçûn mêt. Bi wî awayî malbatên wan jî ji debara serîyek xilas dibûn.

Zarokê ku di heft salîya xwe da bibe berxivan û golikvan, ya jî zaroka ku di 14-15 salîya xwe da bibe dayîka ku bixwe hê zarok be, di jîyana wan da kul û keser, êş û kelem kêmba û bi awayek xwe dide der. Ew jî di şînan da dibe girî, di lorîna dayîkan da jî dibe kilam û stran...

Kî dizane, dibê ku sedema gotina ku dibêjin, "hemû Kurd dengbêjên xwezayî ne" jî ji feqirî û belengazîya kurdan be.

Ji dengbêjên jin ên Kurd Eyşe Şan di 15 salîya xwe da, Fatma Îsa jî di 14 salîya xwe da hatîye zewicandin. Gelo di dengbêjîya wan da jî tesîra zewaca ku wan di 14-15 salîya xwe da kirine, he ye?

Ya jî ew zwac neba, Eyşe Şan strana Mihemedo, Fatma Îsa jî strana Lolo Miho ewqas ji kûrahîya dil va distira?

Min demek berê bi nivîsek kin, çîroka Eyşe Şanê parvekiribû, niha jî werin em li jîyana Fatma Îsa binêrin, ku ew kê ye û dengbêjîya wê çawa dest pê kirîye, bibînin...

Fatma Îsa di sala 1934an da, li Ermenistanê, li gundê Erezdeyanê ji dayîk dibe û çavê xwe li dinyayê vedike.

Zarokatîya wê di nav dem û demsalên dijwar da derbas dibe. Fatma hê 5 salî ye, şerê cihanê ya duyemîn dest pê dike. Di 6 salîya xwe da bavê xwe Îsayê Ûsivê Elo, piştî mirina bavê xwe du sal şûnda jî dîya xwe Başa Lelo wenda dike û sêwî dimîne. Bi xwîşka xwe ya Gûrçik ra, li ber destê apê xwe Mehmedê Ûsivê Elo mezin dibe. Di sala 1943an da Fatma hê 8 salî ye, Apê wê ji Erezdeyanê mala xwe bar dike û tere li gundê Hemzelûyê bi cîh dibe. Fatma jî li Hemzelûyê dest bi xwendina dibistanê dike, lêbelê xwendina xwe naqedîne, jiber ku di 14 salîya wê da bi kesê ku navê wî Hemzê Sinco ye ra dizewice. Zewaca wê jî mîna zewaca pirranîya keçên kurd, ne gor dilê wê, gor daxwaza malbata wê ye.

Di sala 1959an da Hemzê Sinco mala xwe ji Hemzelûyê bar dike û

tere ji gundên herême, li Nêcûrlîya Jêrîn bi cîh dibe, ku gund 15 km nêzikî bajarê Rewanê ye.

Fatma Îsa bi Hemzê Sinco ra dizêwice, lê zarokên wê çê nabin. Jibo ku ûrtê wî kor nebe, eqrebayên Hemzê Sinco ji wî dixwazin ku ew careke din bizewice. Hemzê Sinco di destpêkê da gotina eqrebayên xwe nake, jiber ku bi yeka mîna Fatma Îsa ya bedew, zana û xwedî marîfet ra zewicîye. Ji jina xwe hez dike û naxwaze di ser wê ra dilekî din bihebîne. Lê piştî çend salan, bi riza Fatmayê Hemzê Sinco careke din dizewice û hêwîyê tîne ser wê. Ji hêwîya wê şeş zarokên Hemzê Sinco dibin. Fatma wan wek zarokên xwe dibîne û bi hezkirin wan mezin dike.

Dengbêjîya Fatma Îsa

Çawa ku dibêjin hemû jinên Kurd dengbêjên xwezayî ne, Fatma Îsa jî dengbêjek xwezayî ye. Hê di piçûktîya xwe da, xwedî dengekî baş û cesaret bûye. Di listikên bi hevalên xwe ra, di dawet û şahiyên gund da, bi qîz û bûkan ra ketîye govendê straye. Heta tê gotinê, ku ji wan salan da mêla wê li ser dengbêjîyê hebû ye. Lêbelê ew ji malbateke Kurdên Misilman û di wê demê da jî di nav Kurdên Misilman da dengbêjîya jinan karekî ne ji rêzê ye. Loma Fatma Îsa jî tenê di nav civata jinan da û di dawetên gund da kilam û stranan dibêje.

Piştî derbasbûna dem û demsalan di jîyana Fatma Îsa da rûpelek nû vedibe. Sal 1964, Fatma Îsa jî jineke 30 salî û zewicî ye. Di wê salê da rojek rêya berpîrsîyarê Radyoya Rewanê, Xelîlê Çacan, dikeve gundê ku Fatma lê dijî û ew li mala Mehemedê Silo dibe mêvan. Mehemedê Silo jî hem hevalê Xelîlê Çacan hem jî serokê rêxistina Yekbûnê yawê demê ye.

Di derbarê wê çûyînê da Nivîskar Temûrê Xelîl, ku kurê Xelîlê Çacan e, wiha dibêje:

„Mehemedê Silo hevalê bavê min bû, serokê rêxistina Yekbûnê bû, ku wan daw û doza Kurdistana Sor dikirin. Mehemedê Silo taybet Fatma Îsa anîye mala xwe, ji bo ku bavê min li dengê wê guhdarî bike. Mehemedê Silo ji bavê min ra gotîye ezê bi xwe destûrê ji malbata wê bixwezim û ezê bi erebeya xwe binim Rewanê û bila di radyoyê da bistirê. Mehemedê Silo 3 rojan li dû hev Fatma Îsa yê tîne Rewanê û dibe gundê wan, ku gund li rex Êrîvanê bû.“

Rojnamevan û nivîskarê Kurd Prîskê Mihoyî jî di nivîsa xwe ya li ser jîyana Fatma Îsa nivîsîye da, bi berfirehî qala wê demê dike û dibêje, ku rojekê berpirsyarê radyoya Kurdî ya Yêrêvanê Xelîlê Çaçan Mûradov bûye mêvanê Mehemedê Silo. Demsal bihar, sal jî 1964 bû ye. Mehemedê Silo gazî Fatma Îsayê dike, Xelîlê Çaçan jî cara pêşin di mala Mehemedê Silo da ji Fatma yê û dengê wê hayîdar dibe. Xelîlê Çaçan hema wê gavê ji Fatma yê ra pêşnîyar dike, ku ew di radyoyê da bistirê.

Di derbarê qeydkirina dengê wê ya di radyoyê da jî Pirîskê Mohoyî di nivîsa xwe da wiha dibêje:

„Gava Fatma Îsa tê radyoyê û distrê, dengê wê li teva xweş tê, xazma xebatkarên Radyoyê bi strana wê ya „Lolo Miho“ va heyr û hijmekar dimînin. Û şewra radyoyê ya sazbandîyê biryar dide dengê Fatma Îsa qeyd bikin. Wê demê 5 stranên Fatma Îsa tene qeydkirin. Ew jî ev in: „Lolo Miho“, „Êrê Dînê“, „Sêro Dîno Lewendo“ (ev stran bi navê „Li ser rîya bajêr“ jî tê naskirinê), „Lo lo, Gede“ û «Her Deme“. (...) Wekî gava van kilaman li ser qeytanê dinvîsin, sazbandê xweyşûret û xweyê merîfeta mezin Xelîlê Evdîle bi hostatî li bilûrê dixê û dem-miqamê strana digre.“

Dengê wê yê ku di nav civata jinan da hatibû sînordarkirin, bi qeydkirin û weşana Radyo ya Rewanê va li çarnikalê Kurdistanê olan dide. Fatma Îsa bi dengê xwe yê zîz û zelal, xasima bi strana “Lolo Miho” va di dilê hemû kudan da cîhekî girîng digre û bi wê stranê tê nasikirin.

Kilama “Lolo Miho” çavkaniya xwe ji evîna Têlî ya keça mîrekî kurdan û Miho yê ku ji malbatek xizan e, digrê. Di kilamê da Telî bang li Mihoyê evîndarê ber dilê xwe dike û evîna xwe ya ji bo wî tîne ziman. Tê gotinê ku Fatma Îsa ev kilam û çîroka kilamê ji xesûya xwe bihîstîye û berhevkişîye.

Fatma Îsa piştî qeydkirina wan pênc stranên xwe, careke din naçe Rewanê û di radyoyê da nastirê. Herçiqaq sedema neçûyîna wê bi zelalî neyê zanîn jî, gor rîwayetek di derbarê vê yekê da wiha gotîye:

„Ez carek çûm radyoyê û min ev kilamên xwe gotin. Pişt ra Xelîlê Çaçan, Hecîyê Cindî û Mehemedê Silo ji min xwestin, ku ez dîsa biçim û bistirê. Lêbelê ez neçûm. Jiber ku li gel redaksîyona radyoyê min

şerm dikir û eciz dibûm. Lê di nav civata jinan da û di dawetan da li kêleka bûkan rûdiniştim û distiram. Ev bêtir li min xweş dihat...

Ji bilî ew pênc stranên ku di arşîva radyoyê da cîh digrin, hebûna hinek stranên wê yên din jî rastîya vê rîwayetê dide îspatkirin.

Nivîskar Tosinê Reşî jî di nivîsek xwe da qala çûyîna xwe ya gundê Nêcûrlîya Jêrîn dike, ku ew û Nûra Cewarî di payîza sala 1968an da çûne, di mala Mehemedê Silo da bûne mêvan. Fatma Îsa ji bo xatirê Mehemedê Silo ji wan ra jî straye. Fatma bi bejn û bala xwe, bi xeml û rewşa Kurdî, jineke bedew û bê qusûr, di axaftin û tevgera xwe da qasî ku maqûl, ewqas jî şermok bû ye... Lê wê û xwîşka xwe ji wan ra gelek kilamên govendê strane. Fatma yê gotîye û xwîşka wê jî lê vegerandîye...

Piştî belavbûna Sovyetê Fatma Îsa jî mîna bi hezaran kurdên ku ji Ermenistanê koçber dibin, ew jî mal û jîyana xwe ya li Ermenîstanê li paş va dihêle û bi malbata xwe ra berê xwe dide Rûsyayê. Li herêma Krasnodarê, di nav kurdên ku berî wê koçber bûne da bi cîh dibe û salên xwe yên dawîyê jî li xerîbîyê derbas dike.

Roja 15ê Berfanbar a 2010an da, li welatek xerîb û sar, ji vê dinê xatir dixwaze û koça xwe ya dawîyê dike.

Fatma Îsa ya ku ji axa bav û kalên xwe dûr, çavê xwe li dinê vedike û jîyana wê ya ku bi hesreta welat derbas dibe, dîsa li welatek xerîb û li koçberîyê diqede.

Fatma Îsa, 11 sal berê, îro koça xwe ya dawîyê kir û çû, lêbelê deng û sewta wê li vê dinê ma û heta ku kurdek li rû dinê hebe, dê bimîne.

Jiber ku ew dengbêjek xwezayî bû û ji dema piçûktîya xwe va distira...

Deng û sewta wê, ji sînorê ku gor kevneşopîya civakê jê ra hatibû dayîn, derbas nedibû.

Xêncî şênîyên gundê ku ew tê da dijîya, tu kesî deng û awaza wê nedibihîst.

Lê di jîyana xwe da carek tenê çû Radyoya Rewanê, Xelîlê Evdile li bilûrê xist û wê jî bi dengê xwe yê zîz û zelal got; „Lolo Miho...”

Ew deng ji wê rojê va li çarnikalê Kurdistanê belav bû. Ew bi strana

Lolo Miho va hat naskirin û di dilê hemû kurdan da cîh girt.

Hêjayî gotinê ye, ku mirov bibêje, derhênerên Kurd Yilmaz Guney bi dengê Fatma Îsa yê kilama Lolo Miho di filma xwe ya „Kerî-Sürû 1978“ da bi kar anî bû.

Pirîskê Mihoyî jî di nivîsek xwe da dibêje, derhênerê bi nav û deng Sêrgêy Parancanov di filma xwe ya „Rengê Hinarê-1968“, Frûnzê Dovlatyan jî di filma xwe ya „Hesret-1990“ da ev stran bi kar anîye.

Îro gelek radyo, televîzyon û kanalên muzîkê jî dîsa bi jenerîka strana Lo lo Miho û bi dengê Fatma Îsa va vedibin û dest bi weşana xwe dikin.

Loma mirov dikare bi hêsanî bibêje, Fatma Îsa ji vê dinê xatir xwest û çû, lêbelê deng û sewta wê rih û can da kilama Lolo Miho û di dilê kurdan da payîdar ma.

Bi dengê Fatma Îsa, lînk û gotina strana “Lolo Miho”:

<https://www.youtube.com/watch?v=tu1tXevsM94#>

Lolo Miho

*Were Miho li min daye stêrka xul e, stêrkê li min daye stêrka xul e,
Hê Miho şewqê daye guhera Şêx Resûl e, şewqê daye guhera Şêx Resûle,
Hê Miho were heftê xwînê mala bavê minê li ser mala bavê te ne,
Hê kuro gede were ramûsanekê mi kerem ke, pêş va mi qebûl e, Miho
wî wî wî,*

*Hê Miho vê bilûrê guveguv e, Mihmedo vê bilûrê guveguv e,
Ber simbêla Mihongê mine zer e, zer dilive,
Hergê hûn ê Mihongê min nas dikin wê nas bikin,
Hûn nas nakin gustîla destê Mihongê mine algyeşil e, Miho wî wî wî,*

*Hê de Miho, dilê mi, sêleke di hesînî, dengizeke ha bêbinî,
Dilê mi, sêleke di hesînî, dengizeke ha bêbinî,
Hê de minê, dasekê dabû destê xweda, hespê Mihongê xwe ra giha jê
diçinî,
Hare kuro gede, were hîvya sosedînê wa nemîne tu wî bejnî Miho wî
wî wî.*

*Hara Miho, wezê çûme goma jorîn goma miyan e, wezê zivirîme goma jêrîn goma miyan e,
Hê Miho morî mincixê zenda zer qetiyane, morî mincixê zenda zer qetiyane
Hê Şevêkê di êvar da wez qîzmetê lê geriyane,
Li guhera, jor diketa bi salixa bi solixa, cêva Mihemedê mi da salix dane,
Miho hey wî wî wî Miho wî wî wî.*

15.12.2021

Çavkanî:

- 1. Piriskê Mhoyî: Dengbêja Gelerî, Fatma Îsa, RiaTaza 23.02.2021*
- 2. Wikipediya: https://ku.wikipedia.org/wiki/Fatma_%C3%8Esa*
- 3. Safiye Alagaş: Sesiyle büyüleyen dengbêj:Fatma İsa, Özgür Politika 15.01.2021*
- 4. Aysel Tabak: Fatma İsa ve Têlîyê Rihan'ın hikâyesi, Yeni Yaşam, 15.08.2021*
- 5. Ayhan Erkmen: Lo lo Miho, Iğdir Dogguş, 18.05.2020*
- 6. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=tu1tXevsM94>*

Karapêtê Xaço

Dengbêjê stranên mêrxasîyê Karapêtê Xaço, bi eslê xwe Ermenî, bi gotina serhedîyan, File ye.

Lêbelê ew bi deng û avazên xwe dengbêjekî ji dengbêjên Kurd ên sereke ye.

Jiber ku amûra dengbêj peyv û gotinên bi hunerîya dengbêj xemilandî, xeml û hunerîya Karapêtê Xaço jî bi zimanê Kurdî ye.

Gelo Karapêtê File çawa bûye dengbêjekî Kurd û li ser mêranî û mêrxasîya kurdan stra ye?

Ya jî çawa di dilê kurdan da cîhekî mayînde girtîye û hatîye hezkirin?

Ez bawerim bersiva van pirsan, di jîyana Karapêtê Xaço da veşartî ye. Jîyana wî ya ku bi sêwîtî dest pê dike, bi koçberîyê didome û bi feqîrî û belengazîyê va diqede...

Di destpêka sedsala 20an da, dema ku Karapêtê Xaço li gundê Bilêder a girêdayî Qubînê (Beşiri) çavê xwe li dinê vedike, navê wî Garabet Xaçaturyan e. Mirov dema ku li serpêhatîya wî dinêre, dibaje qey qedera wî, di serî da wek dengbêj hatîye nivîsandin. Jiber ku di qedera hemû dengbêjan da hevparîyek he ye, ku ew jî êş û jan, kocberî, feqîrî û belengazî ye.

Karapêtê Xaço jî di zarokatîya xwe da rûbirû komkujîya Ermenîyan ku ji alî Dewleta Osmanî va tê kirin, dibe. Dê û bavê wî, li ber çavên wî tîn kuştin, ew bi her sê xwîşk û birayên xwe va bi xwedlîlêderketina hin kurdan va ji kuştinê xilas dibe. Xilasbûnê xilas dibe, mixabin êdî zarokekî sêwî û bi nasnameya xwe ya veşartî va jî sêwiyekî bêxwedî ye. Bes ku ji komkujîyê bifilitin û sax bimînin, her çar xwîşk û

bira nasnameya xwe vedişêrin û li deşta Xerzan, di nav kurdên ku li wan sitarî kirine da dijîn û bi zimanê Kurdî mezin dibin.

Di dema xortanîya xwe da, Karapêt şivan gavan, di heman demê da jî di herêmê da dengbêjekî naskirîye. Di gera xwe ya di nav gundan da kilam û stranên Kurdî jiber dike û distirê. Deng û dengbêjîya wî di nav gundên herêmê da belav dibe.

Wê demê Karapêt li ser şerê ku Filîtê Qûto tê da tê kuştin, stranek derdixe, ku Filîtê Quto mêrxasek ji Eşîreta Reşkotan e. Eşîret di dema komkujîya Ermenîyan da li gelek kesên Ermenî xwedî derketîye û ew ji mirinê xilas kirine. Ji wan Ermenîyan yek jî Karapêtê Xaço bixwe ye, ku ew li gundê Filîtê Quto, di bin hîmaya lawê wî da demeke dirêj dijî.

Dem, demeke xirab û xeternak e.

Şerê Cîhanê yê Yekemîn qedîya ye û di dema şer da koka Ermenîyan ji binîva hatîye qelandin.

Piştî şer Dewleta Osmanî hildiweşîya ye û li ser mîrata wê Komara Tirk ava bûye. Bi avabûna dewleta nû ra, dawî li hevparîya olî ya ku Tirk û Kurd bi hev ra girê dabû, bi yek alî va diqete, dora komkujîyê tê kurdan. Di wan salan da serhildan û komkujî dibe parçeyek ji qedera kurdan.

Bi têkçûna serhildana 1925an ra rêvebirên serhildanê tèn dardakirin, bi hezaran Kurd jî tèn kuştin. Li seranserê Kurdistanê zilm û zordarîyeke bê pîvan dest pê dike û malbatên Kurd ên ku xwedî bandor tèn sirgûnkirin.

Di wan salên bêyom da Karapêtê Xaço jî berê xwe dide binxetê û derbasî Surîyê dibe.

Sal 1929 û Surîye jî wê demê di bin bandora Fransayê da ye. Piştî derbasbûna xwe ya binxetê Karapêt bi Fransîyan ra dikeve têkilîyê, di nav artêşa Fransî da wek lejyoner cîh digre û qasî 15 salan ji Fransayê ra leşkerîyê dike.

Di sala 1936an da li Qamişloyê bi Yêvaya Hagop ra dizewice, ku bavê Yewayê Hagop Azîzyan jî, di dema komkujîya Ermenîyan da ji bajarê Îzmirê revîyaye û koçberî Qamişloyê bûye.

Di sala 1942an da keça wan Akrasî, di sala 1944an da jî lawê wan Sêrop tê dinyayê.

Piştî Şerê Cîhanê yê Duyemîn, di sala 1946an da Fransa ji Surîyê vedikişê, lejyonerîya Karapêt jî diqede.

Di wan salan da Ermenîstan bangewazîyek li hemû Ermenîyên li dervayî Ermenîstanê dijin, dike, ku ger ew bixwazin, dê bikaribin vegerin welatê xwe. Karapêt jî li ser wê bangewazîyê bi jin û zarên xwe va berê xwe dide Ermenîstanê û tere li wir bi cîh dibe.

Mixabin li Ermenîstanê jî feqîrî û belengazî pêsîra wî bernade. Piştî bicîhbûna wî ya li Ermenîstanê sê zarokên wî yên din jî çê dibin.

Di sala 1955an da Radyo ya Rewanê dest bi weşana bi zimanê Kurdî dike û Karapêt jî wek dengbêjek Kurd di nav hunermendên radyoyê da cîhe xwe digre. Di radyoyê da jî, ji bilî zimanê Kurdî, tu car bi zimanek din, heta bi zimanê xwe yê zikmakî jî kilam û stranek nastirê. Loma ew bi eslê xwe herçiqas Ermênî be jî, bi deng û avazên xwe, bi stran û hunera xwe jî Kurd û dengbêjekî Kurd ê navdar e.

Egîdê Cimo di hevpeyvînek xwe da qala hevnasîna xwe ya bi Karapêtê Xaço ra dike û wiha dibêje:

„Di dema xebata xwe ya di radyoyê da diçûm gundan û li dengbêj û stranan digerîyam. Di wan salan da min Karapêtê Xaço nas kir.

Ez çûm gundê Karapêtê Xaço, dema ez çûm ber derê mala wî, ew di baxçeyê xwe da dixebitî. Em rûniştin û me bi hev ra sohbet kir. Min jî wî ra got ez li dengbêjan digerim. Li ser daxwaza min wî min neşkênand û ji min ra strana Lawikê Metînî got. Dengê wî min mest kir. Min jê ra got, ez jî li dengêkî wusa digerîyam. Min ew girt û bir radyoyê. Me li radyoyê dengê wî qeyd kir ku, sal 1957 ya jî 58 bû.“

Nivîskar û lêkolînerê Kurd Temûrê Xelî jî di derbarê tekilîya Karapêt a bi Radyo ya Rewanê ra wiha dibêje:

„Karapêt di sala 1956an tê radyoya Ermenîstanê bo stranên xwe bide qeydkirin. Wê demê berpirsyarê radyoya testî Casimê Celîl bûye. Casim stiranên wî qeyd nake, dibêje ew stran li ser mêrkustînê, talanê, cerdê, jinrevandinê û heyfildanê ne. Karapêt vedigere mala xwe. Piştî salekê, dema Komîsyona Radyo ya Moskovayê tê Rewanê, ku wê radyoyê ji testê derxe û bike ya fermî, ya dewletê, jimara xebatkaran

ji 2 kesan (kesa din bêjer Eznîva Reşîd bû, ku diya min e) bike 8 kes. Satalite xurt bi cîh bike, ku li tevaya Kurdistanê bê guhdarî kirin, li karê radyoyê mêze dikin, dibînin ku Casimê Celîl hîç karek ne kirîye. Komîsyon wî ji kar davêje û bavê min Xelîlê Çaçan dike serokê radyoyê. Bavê min ji bo ku Casim bê kar nemîne, wî dike berpîrsê beşa muzîkê û jê ra dibêje: ,Te çawa berî Karapêt daye, hema tu bi xwe jî here wî bîne radyoyê, emê hemû sitiranên wî qeyd bikin.' Û wisa jî dikin. Piştî gelek salan rojnamevan Mehmet Aktaş rêportajek bi Karapêtê Xaço ra amade dike, Karapêt bi xwe van hemûyan jê ra dibêje.

Ser meseleya ermenîbûn û kurdbûna Karapêt, Karapêt dema sala 1957an tê radyoyê cem bavê min, bi ermenîyekî wergervan ra tê. Rast e, ku bi ermenî nizanibû. Hilbet, esilê wî ermenî bû, lê wek dengbêjê Kurd bû (eynî bi wî awahî, Îbo û Ahmet Kaya bi esilê xwe va Kurd in, lê wek dengbêj tirk in). Heta tiştêkî balkêş ser Karapêt heye, ku li mala me ji bavê min ra gotîye: ,Bavo, em hatine Ermenîstanê, em jî bûn file.”

Êdî kîjan sal û kîjan roj be, ji wê demê şûnda dengê Karapêtê Xaço jî bi salan û bi saya Radyo ya Rewanê di nav Kurdan da belav dibe. Bi nav û stranên xwe, bi taybetî bi strana Lawîkê Metînî, bi strana Filîtê Quto û bi strana Edûlê, di dilê Kurdan da cîhekî mayînde digre.

Stranên ku Karapêtê Xaço di radyoyê da distirên, bi pirranî li ser mêranî û mêrxasîyê ne.

Ji wan stranên yek jî strana wî ya li ser kuştina Filîtê Quto ye. Gelek dengbêjên Kurd strana Filîtê Quto distirên, lê Karapêt bi terz û meqamek cûda ew stran îcra kirîye...

Bi dengê Karapêtê Xaço lînk û gotinên stranê:

<https://www.youtube.com/watch?v=2JLVFX-kRzw>

Filîtê Quto

Heylo heylo heylo heylo heylo heylo

Heylo heylo heylo heylo Şem rebenê

Şemê digo Filîto lawo li me hatî karwanê xwê yo

Daniye li Kaniya Badereşê lawo ser avê yo

Dibê Filîtê Quto gelo digere dîsa li xirabiyê lê Şem rebenê

*Şemê digo Filîto lawo dilê minê wê dil dibê yo
 Ne min go lawo neçe pêşiya vî terş û tarişan
 De terş û tarişî gunene çavê jin û zarê wan qerîne li rê yo Şem rebenê
 Heylo hey lo hey lo hey lo hey lo hey lo hey lo
 Şemê digo Filîto min go lawo karwan hato ji Bilêderê
 Mamê Elî Etmarkî bi sê denga dikir gazî li xulam û xizmetkara digo
 bavê kî no
 Hûnê bara biqelêbin bikevine berê
 Minê rojekê dua dikir serê min û Filîtê Quto kurê Şemê
 Li Panava Qîre dîsa di hev da derê lê Şem rebenê
 Şemê digo Filîto lawo min go ji Pozê Qîre heta Delana Paşo çend neqeb
 e
 Dibê mertala bavê Hesên lawo gelo sorî gulkî bi keb e
 Herçî şerê Bavê Hesên tê da ye daîm qetilxwîn e bi xezeb e lê Şem re-
 benê*

*Filîtê Quto bi sê denga dikir gazî li Mamê Elî Etmarkî
 Digo lawo hêstira pêşî hêstira paşî deyne baca rê yo
 Xulam û xizmetkaran digot gelo gelî xulaman hûnê hêstira pêşî hêsti-
 ra paşî bidine Filîtê Quto
 Bila bibe qelenê diya xwe ya Şemikê yo lê Şem rebenê
 Şemê digo Filîto lawo roja me derketî wî ji Anadolê
 Şewq û şemala xwe da pozê Seydim Qasim Tapiya Biro Mertala Bavê
 Hesên gulkê dorê
 Ji xêra mala Xwedê re gavê li bavê Hesênî Talekî û pêsîrtengî
 Bira tê derketa çend peyayê Mala Hesên Korê, lê Şem rebenê.
 Şemê digo Filîto lawo Karwan tamam dibên em karwanî ne
 Bila ji Mamê Elî Etmarkî pêştir ji karwan û bazirgana li welat û
 şaristana negerîne
 Îro derbekê dayê li bejn û bala Filîtê Quto li bavê Hesênî tal e
 Û koka mêra ji mala wana ditepîne lê Şem rebenê*

*Karapêtê Xaço, jibo ku tenê stranên Kurdî distirê, li Ermenîstanê
 rûbirû astengîyan dibe, di kilam û stranên xwe da sedem pesindayî-
 na axa û beg û serokên eşîretan dike, gelek caran ji alî heval û ho-
 girên xwe yên Kurd va jî tê rexnekirin.*

Di hevpeyvînek xwe da, jibo dengbêjîya xwe ya bi Kurdî wiha dibêje:

„Ez zarokekî piçûk bûm. Di gundê me da aşiqek kor hebû, navê wî Şako bû. Kilam distira. Jixwe wê demê xêncî guhdarîkirina zindî, îmkanek din jî nebû. Ez jî xwe bixwe hînî kilam û stranên Kurdî bûm. Wê demê min ji kurdan ra paletî, şivantî û gavantî dikir û di her firsendê da jî distira. Dema diçûm kilîsê jî min stran digot. Min hemû stranên xwe tenê bi zimanê Kurdî gotin û ji bilî Kurdî bi zimanek din tu kilamek jî neanî ser zimanê xwe. Bi zimanê xwe yê zikmakî jî, ji bo peran jî min dengbêjî nekir. Jiber ku di ruknê dengbêjîyê da strandina bi peran cîh nagre...”

Di dawîya sedsala bîstan da Yekitiya Sowyetê hildiweşe û Ermenîsatan jî dibe dewleteke serbixwe.

Karapêt jî di dawîyê emrê xwe da mîna gelek hunermend û rewşenbîrên Kurd rûbirû jîyanek bi feqîri û belengazîyê dibe.

Çend sal berî mirina xwe di hevpeyvînek xwe da gilî û gazinek xwe ji Kurdan jî dike û di derbarê jîyana xwe da wiha dibêje:

„Hinek rojan darên ku em di sobeyê da bişewitînin, nedibûn û em ji sedema sermayê ji nav nivînên xwe dernediketin. Qedera min jî ji qedera dengbêjên Kurd yê din cudatir nîne. Emrê min bi dengbêjîyê derbas bû. Lê 50 mîlyon Kurd nikarîbûn li min xwedî derbikevin...”

Karapêtê Xaço, di 103 salîya xwe da, li Gundê Solxozza Çaran, di xanîyek yekçavî, ku bi tenekeyan va hatibû nixamtin da, koça xwe ya dawî kir û ji feqîrî û belengazîya xwe xilas bû.

Deng û avazên wî yê bêhempa û deyndarîya me ya giran jî ji me ra ma...

25.07.2020

Çavkanî:

1. Sedsala Qerinekê Karapêtê Xaço, Salihê Kevirbirî
2. Rojnameya Evrensel
3. Wikipedia Kurdî

Mecîdê Silêman

Dengbêj di zimanê Kurdî da peyveke watedar e.

Jiber ku dengbêj Kurd, deng û sewta dengbêj jî Kurdî ye.

Dengbêj evîndar e.

Evîna xwe bi hestên ji kurahîya dilê xwe dihûnine, bi peyv û sewta xwe diximilîne û jîndar dike.

Evîna dengbêj carcaran çîya û zozanên Kurdistanê, ew çîya û zozanên ku bi gul û sosinên rengîn xemilandî... Carcaran mêranî û mêrxasîya lehengên Kurd a ji bo wê xemlê, carcaran jî kul û keserên ji bindestî û koçberîyê ye.

Ji wan dengbêjan yek jî Mecîdê Silêman e, ku ew qasî dengbejîya xwe bi helbestvanîya xwe jî tê naskirin.

Mecîdê Silêman kî ye?

Mecîdê Silêman ya jî Mecîdê Mihemedê Silo di sala 1937an da li gundê Semekaşê ya li ser nehîya Şahûmîyanê, ji dayik bûye. Malbata Mecîdê Silêman yek ji wan malbatane, ku di destpêka Şerê Cîhanî ya Yekemîn da û ji ber zilma Roma Reş (Osmanîyan) neçar mane, ji cih û warê bav û kalan koçber bûne û berê xwe dane Ermenîstanê.

Mecîdê Silêman kurê Mihemedê Siloyê Miho û ji eşîra Birûka ye. Mihemedê Siloyê Miho dema ku ji Wanê koçberî Naxçivana Ermenîstanê dibe, tere li kêleka Çemê Erez bi cîh dibe. Mihemedê Siloyê Miho bixwe jî dengbêj e. Loma ew tu car li cîhê xwe nasekine, digere, derbasî Rojhlatê Kurdistanê dibe, distirê û di nav berxwedanên kurdan da cîhê xwe digre. Di nav Kurdên Rojhilatê da bi navê Îsa Begê Rewanî tê bi nav kirin û naskirin.

Mihemedê Silo di dema Şerê Cîhanî ya Yekemîn da diçe çeperên şer û careke din venagere. Dema ku bavê wî diçe şer, Mecîdê Silêman hê heft, heşt salî bûye û bi birayê xwe ra sêwî dimîne. Bi birayê xwe ra li cem dapîr û bapîrê xwe, Sîsê û Silo dijî. Çend sal şûnda, piştî mirina wan Mecîd û birayê xwe li ber destê apê xwe, Evdoyê Îsa mezin dibin. Zarokatîya Mecîd di nav xizanîyê da û bi belengazî derbas dibe. Mecîd dema ku diçe dibistanê di heman demê da karê şivantîyê jî dike. Di dibistanê da bi zimanê azerîkî perwerde dibe, ji ber ku wê demê li Naxçîvanê zimanê perwerdeyîyê azerîkî ye.

Lawê Mecîd, Samedînê Mecîdê Silêman di derbarê jîyana bavê xwe ya wê demê da wiha dibêje:

„Bavê min di zaroktiya xwe da şivantî kiriye û di ber ra jî çûye dibistanê. Wî her gav ji min ra digot ‘dema ez diçûm ber pez min bixwe ra pirtûk dibirin û dixwendin. Wî çaxî ne tenê hal û hewalê kurdan, yê Ermenîyan bi xwe jî gelek xirab bû. Ji ber ku rayedarên Sovyeta Sosyalîst ji Kurdan û Ermenîyan gelek mêr dibirin çeperên şer û piraniya wan jî venedigeriyan. Lewra gelek kes wek min sêwî man.’

Bavê min kîngê qala dema zarokatîya xwe bikira, xemgîn dibû, dengê xwe dibirî û diket nav xewn û xeyalan.”

Piştî kutakirina dibistana navîn Mecîdê Silêman ji bo Texnîkûma Êrîvanê, di malhebûnîya gundîtîyê da tê qebûl kirin

Dengbêjîya Mecîdê Silêman

Mecîdê Silêman ji dema zarokatîya xwe da ji kilam û stranên hez dike. Jiber ku bavê wî dengbêj bû ye. Ew jî di dema xortanîya xwe da, beşdarî dawetan dibe û distirê.

Li Ermenîstanê di sala 1955an da Radyo ya Rewanê dest bi weşana bi zimanê Kurdî dike. Piştî ra rojek Mecîdê Silêman jî wek gelek kurdên ji Qafkasyayê destê qîza xwe Sîsa Mecîd digre, ji bo ku tevî xebata radyoyê bibin, berê xwe didin Êrîvanê bi rê dikevin. Piştî wê rêwîtiyê, ji sala 1961ê hetanî sala 1980ê ew di Radyo ya Rewanê da karê dengbêjîyê dike.

Di radyoyê da bi pirranî kilamên ku bi xwe ji ber xwe derxistine, distirê. Tê gotin ku qasî 100 kilamên Mecîdê Silêman û herwiha bi kasî 40-50 klam jî ji yê keça wî Sîsê di arşîvên radyoyê da hatine

qeyd kirin. Kilamên wî yên ku di Radyo ya Rewanê da, bi Zadîna Şakir ra straye, ji wan 20 heb ji alî Kom Muzîkê va hatine berhevkirin û di sala 2018an da jî di di nav albûmek da hatine belavkirin.

Mecîdê Silêman bi malbata xwe ra heta sala 1988an li Bajarê Naxçivanê dijî. Piştî ku şerê di navbera Ermen û Azerîyan da derdikeve, ew jî bi malbatî neçar dimînin û careke din rû bi rû koçberîyê dibin. Kurê wî Samedîn di derbarê wê demê da wiha dibêje:

„1988’an şerê Azerî û Ermenîyan dest pê kir. Wî çaxî ez 13 salî bûm. Ermenîyan bera me didan. Ji me ra digotin, ‘di dema qirkirinê da kurdan jî em qir kirin’. Ji ber vê dixwestin Kurd herin. Ji xwe hemû kurdan jî dixwestin herin Kurdistan Sor. Jiber ku wê demê her miletek vedigerîya welatê xwe. Lê ji alîkî va jî hemû Kurd ditirsîyan û digotin xelkê here têkeve nava şerê Ermenî û Azerîyan û qir bibe. Tu kesî jî alîkariya kurdan nedikir ku rêyek ji bo wan vebe. Ji ber vê jî herkes bela bû û bi deverekê da çû.”

Malbata Mecîdê Silêman jî berê xwe dide bajarê Krasnodorê, ku nêzikî Soçiya Rûsyayê ye. Di rê da rû bi rû gelek êş û zehmetîyan dibin. Di derbarê wê demê da jî Samedînê lawê Mecîdê Silêman wiha dibêje:

“Me mal û milkê xwe li pey xwe hişt û me berê xwe da Krasnodarê ku ew der nêzî Soçiya Rûsyayê bû. Di rê de dîsa me gelek êş kişand. Em hatin Krasnodorê ji ber ku apê min li wir bû. Lê sed heyf li wir xwişkeke min çû rehetê. Bi vê yekê me xwe kar kir ku em xwişka min bispêrin axa sar. Lê rayedarên Rûs rê nedan, ji ber ku gor wan em bê nasname bûn û loma mafê me nebû ku em li wir kesekî bispêrin axê. Ji ber vê yekê jî bavê min got, ‘cihê ku ez nikaribim keça xwe lê defin bikim ez lê namînim’. Sedom vê yekê me ji wir jî bar kir û berê xwe da Qazaxistanê.

Dema ku em hatin Qazaxistanê ji xwe hin Kurd li vir hebûn. Ew jî kurdên di sala 1944’an bi fermana Stalîn hatibûn sirgûn kirin ku li bajarê Alma Ata ya Qazaxistanê bi cih bûbûn.”

Piştî bicîhbûnê hêdî hêdî rewşa wan pêşve diçe û di nasname û pasaportên wan da neteweya Kurd tê nivîsandin. Li Alma Atayê di dibistanan da dersên bi zimanê Kurdî tê dayîn. Di wan salan da kovara Nûbar û rojnameya Jîyana Kurd tê weşandin. Lê di sala 2009an

da bi hewldanên dewleta Tirk ew dersên bi zimanê Kurdî li Qazaxîstanê tên rawestandî.

Mecîdê Silêman ne tenê dengbêj, di heman demê da helbestvanekî Kurd e jî. Helbestên wî di rojname û kovarên Rûsyayê, Qazaxistanê û Ermenistanê da hatine weşandin.

Mirov wek dengbêjîya wî, di helbestên wî da jî hestên bi dîlkêşîya Kurd û kurdayetîyê va kemilîne, dibîne. Helbestên wî di xeml û forma helbestên Kurdî yê klasîk da hatine nivîsandî. Di helbestên Mecîdê Silêman da, rêz kurt, lê ji alîyê naverokê va dewlemend û dagirtî ne, ku wî helbestên xwe bi form û biçîma kilaman da hûnandîye.

Gelek kilamên ku ji helbestên xwe çêkirîye, di radyoya Rewanê da bi dengê xwe straye. Ji wan helbestan yek jî ya bi navê „Heta Kîngê“ ye, ku beşek ji wê helbestê wisa ye:

*“Heta kîngê em rûreşbin hey felek,
heta kîngê reş û heşbin hey felek,
destûr bide em kêfxweşbin hey felek,
weke xelqê xudan rewşbin hey felek.*

(...)

*Ez Mecîdê Silêman im hey felek,
ez xweyî barê giran im hey felek,
dawekarê Kurdistan im hey felek,
ezî bêeşq bêdewran im hey felek.”*

Herçiqas qasî 100 kilamên wî di Radyo ya Rewanê da hatibe qeyd-kirin jî, Mecîdê Silêman herî zêde bi helbesta xwe ya bi navê Kurdistanê va tê nasîn. Ev helbest hem ji alîyê wî bi xwe va û him jî ji alîyê gelek dengbêjên va hatîye gotin.

Bi dengê Aslîka Qadir û Mecîdê Silêman lînk û gotinên strana Welatê me Kurdistan e:

<https://www.youtube.com/watch?v=LBgkugYJehQ>

Kurdistan

*“Welatê me Kurdistan e,
cî meskenê me kurda ne,
welat me ra rûh û can e,
milet tê da bira ne.*

*Welatê me pir şîrîn e,
temam mêrg in û zevî ne,
qîz xortê wê tev cindî ne,
eslê xwe va Horî ne.*

*Kurdistana me zeynet e,
cimaeta wê pir hurmet e,
temam qedir û qîmet e,
welat me ra cînet e.*

*Kurdistana me rengîn e,
karxana va ew zengin e,
şair Mecîdê Silêman e,
ev xeber hev anîne..."*

Ez kîngê vê kilamê, bi taybetî bi dengê hunermenda hêja Aslîka Qadir guhdarî bikim, li kû dibim bila bibim, xwe di nav xewn û xeyalên dema zarokatîya xwe da dibînim.

Li gund... li ser banê xanîyê mala apê xwe... guhê min li ber devê kulekê û li dengê Aslîka Qadir...

qasî ku ji dûr, ewqas jî ji nêzîk û ji dil kurahîya va dibihîsim.

Mixabin îro ne Radyo ya Rewanê ma, ne jî Mecîdê Silêman dijî. Ew di sala 2018an da koça xwe ya dawîyê kir û çû...

Lêbelê helbestên wî, deng û sewta wî ji me ra wek dîyarîyên mayînde man, heta ku li rû dinê kurdek hebe dê ew wenda nebin û bi deng û rengên nû va bixemilin...

05.11.2021

Çavkanî:

- 1. Wikipedia Kurdî*
- 2. Riataza, Dengbêj û helbestvan MECÎDÊ SÎLÊMAN çû ser dilovaniya xwe*
- 3. Yeni Özgür Politika, "Welat ji me re ruh û can e", Argeş Kaya*

Kawîs Axa

Miletê ku dîroka xwe bi destê xwe nenivîsandibe, ji koka xwe, ji çand û hunera xwe, heta dem tê ji zimanê xwe jî dûr dikeve.

Dîroka ku nehatibe nivîsandin, herçiqas bi devki derbasî nivîsên nû bibe jî, kêr û nîvco dimîne.

Wek mînak; gelek kilam û stran, çîrok û destanên ku ji sedsalan berê pê va hatine stran û vegotin, heta roja îro hatine, lêbelê, di hinekan da nav û cîh, di hinekan da bûyer û naverok guhurîne.

Jiber ku bi devkî derbasî nivîsên nû bûne, ji alî şagirtan va ew nav û cîhên ku jibîrkirî, ji nû va hatine lihev anîn. Lê dîsa jî mirov dikare di nav varyantên jihev cuda da bigere û rastîyê bibîne.

Mixabin hinek tişt jî hene ku ne hatine nivîsandin ne jî bi devkî derbasî nivîsên nû bûne.

Wek mînak; jîyana dengbêj û çîrokvanan.

Gelo jîyana dengbêjên Kurd ên bi nav û deng çiqas tên zanîn?

Ew dengbêjên ku di ser koça wan a dawîyê ra hê sed sal derbas nebûne û îro jî hê kilam û stranên wan tên guhdarî kirin, çawa jîyan e?

Ew guhdarvanên ku gotin û buyerên di kilam û stranên dengbêjan da derbas dibin, yekoyek dizanin, w jî ji jîyana xwedîyê wan gotinan nehayîdar in.

Dengbêj kî ye?

Li kû hatîye dinyayê û jîyana wî/wê li kûderê derbas bûye?

Çawa dest bi dengbêjîyê kirîye û jîya ye?

Bersiva van her sê pirsan jî zêde nayê zanîn. Di derbarê dengbêj û jîyana dengbêjan da tiştên ku tê zanîn kêm in û ew jî pîrrîcaran hevdû nagrin.

Wek kok û jîyana Kawîs Axa...

Kawîs Axa yê ku d nav kurdan da wek „Bilbilê Kurdistanê” tê bi navkirin û naskirin...

Di çavkanîyekê da tê gotin, ku navê wî Îdrîs Kakewîs e û di sala 1889an da li zozana Carcelî ya li êla Herkiyan jidayik bûye. Navê bavê wî Ehmedê Cemile Herkî, navê dîya wî jî Leyla ye.

Di dema zarokatîya wî da jîyana êlê havînan li zozanan, zivistanan jî li deşta rojhilata Mûsilê, li gundê Şêxan derbas dibûye.

Kawîs Axa, di 10 salîya xwe da bavê xwe, di 13 salîya xwe da jî dîya xwe wenda dike û sêwî dimîne. Mirina dîya wî tesîrek mezin lê dike, tirs û xofa ji sêwîtîyê davêje zimanê wî, tat dibe û peltek diaxife.

Di çavkanîyek din da jî tê gotin, ku ew di dema xortanîya xwe da li hespê xwe sîwar bûye û çûye aş. Di rê da ji ser pişta hespê da ketîye û di sîrr û seqema zivistanê da, bi saetan di nav berfê da maye. Piştî wê bûyerê zimanê wi tat bûye. Herçiqaq sedem cuda bin jî, tatbûna wî di hemû çavkanîyan da cîh digre û rast e.

Wek sedemên tatbûna wî, di derbarê koka wî da jî agahîyên cuda hene, ku dibêjin navê wî Kakewîs, bi eslê xwe jî kurdekî Cihû bûye.

Di derbarê destpêkirina dengbêjîya wî da jî îdiayên cuda cîh digrin. Hinek dibêjin, piştî mirina dîya wî, jinikeka bi navê Fatmayê, ku hevala dîya wî bûye, lê xwedî derdikeve, jê ra kilam û stranan distirê û pê dide fêrkirin. Hinek jî dibêjin, di dema şivantîya xwe da dest bi stranbêjîyê kirîye.

Di derbarê jîyana wî da ji agahîyên bêşik yek jî ew e, ku Kawîs Axa di serhildana Şêx Mehmûdê Berzencî da cîh digre, li ser serhildan û mêrxasîya Şêx Mehmûdê Berzencî stranek derdixe. Sedem şervanî û stranbêjîya wî, ew ji alî Şêx Mehmûdê Berzencî va tê xelatkirin.

Strana wî ya li ser serhildana Şêx Mehmûdê Berzencî, di nav hemû berhemên wî da berhemeke sereke ye, ku ji wê demê va li seranserê Kurdistanê belav bûye û deng daye.

Kawîs Axa, di salên 1930yî da berê xwe dide Bexdayê û tere li wir dengê xwe li ser megafonê qeyd dike. Gor gotina M. Arif Cizrawî, hunermendê Kurd ê ku cara herî ewil dengê xwe daye qeydkirin Kawîs Axa ye. Lê nivîskar Kurdox jî, dibêje berî Kawîs Axa dengê Elî Merdan li Bexdayê hatîye qeyd kirin.

Di derbarê xebata wî ya li Radyo ya Bexdayê jî agahîyên jihev cuda tên gotin. Lê ya ku tê zanîn ew e, ku Kawîs Axa di sala 1936an da wefat kirîye. Radyo ya Bexdayê, jî sê sal piştî mirina Kawîs Axa, di sala 1939an da dest bi weşana Kurdî kirîye.

Di derbarê hêjmara stranên Kawîs Axa yê hatine qeydkirî da jî nakokî hene. Lêbelê ew stranên qeydkirî, piştî mirina wî di Radyo ya Bexdayê û di Radyo ya Rewanê da hatine weşandin û bi salan li seranserê Kurdistanê hatine guhdarî kirin.

Kawîs Axa jî wek hemû dengbêjên Kurd, li gelek heremên Kurdistanê gerîya û jîya ye. Ji deşt û zozanên rengîn, ji çiyayên bilind û bi mij û dûman, ji dengê avên çem û kanîyan, ji dengê şalîl û bilbilan îlham girtîye. Bi dengê xwe yê ziz û zelal, bi sewt û awaza xwe ya taybet va, di dilê hemû kurdan da cîhekî mayînde girtîye û di nav gel da wek Bilbilê Kurdistanê hatîye binavkirin.

Piştî şerê cîhanê ya yekemîn li Şaqlawayê bicîh bûye û bi Amîneya Mihemed Şerîf ra zewicîye.

Kawîs Axa, di meha Şibata sala 1936'an koça xwe ya dawîyê dike û li goristana Hirşim tê veşart in.

Li Şeqlaweyê dibistanek bi navê wî hatîye vekirin û peykerek wî jî li navenda bajar hatîye danîn.

Ji stranên wî yê hatine qeydkirin, hinek ev in:

Şêx Mehmûd, Îsmâil Axa, Şoreşa Duyem a Barzan, Mîr Binco, Bavê Evdilkerîm û Nayîf, Gelîyê Kaşxanê, Şerê Tirk û Yewnan, Bavê Silê, Xalidê Rizko, Evdilmecîd, Se'dûnê Niho, Avdelê Îsa, Hisnê Walikî, Mîro, Lolo Siwaro û Elî sed car li min Elî.

Ev stran jî hinek ji miqamên eşq û evînî yê Kawîs Axa ne:

Yayo, De Herê, Erebe, Dilber, Lawiko, Yar Kundo, Dotmam, Bêrîvanê, Delal, Te Zanî, Zalimê, Yarê, Bîlmez, Gewrê, Esmer, Sewdalî, Mêvano,

Segvano, Lawikê Simûqî û Genc Xelîl.

Bi dengê Kawîs Axa, lînk û gotinên strana wî ya li ser Serhildana Şêx Mehmûd:

<https://www.youtube.com/watch?v=y-UikotQMro>

Şêxê Zirav

Deloylo deloylo deloylo deloylo deloylo deloylo deloylo, deloylo deloylo delo Şêxê Zirav

Deloylo deloylo, bihare bi serê Silêmanî yê daketim mihelê şeran û wêla,

Li asmana xweş tê girînê teyara, şirqênê metralyoza, ringênê bomba, wirşênê tirumbêla bira gaziye nobedara...

Belê şad û şihûdê Şêx Mehmûd, kekê Şêx Qadir, bavê Letîf gelek hene, bi sê denga gazî dike Kerîmê Fetah Beg, gelî egîda hewrro desthelînanekê biken,

ezê çi gawa destê xwe bideme darê cambêzarê, bikujim xelas bikem qewmê kaptan bêla,

deloylo deloylo deloylo, deloylo delo Şêxê mino,

Ezê hindî hewar dikem hewarê turka gele dûr e, birano kurd xayîno,

Deloylo deloylo deloylo, şereka qewimî li çiyayê Sûrdaşê li derî dolê, Hespê Şêx Mehmûd, kekê Şêx Qadir, babê Letîflawo xurte diket pêkolê.

Şêx Mehmûd bi sê denga gazî diker Kerîmê Fetah we Mesûlê me hemî gelî egîda hewrro desthelînanekê biken,

belê şerê me dige fela namîne li deştê, bila şerê me xweş bibe keyfa kan û bela bikewe çiya û çolê, deloylo deloylo deloylo delo Şêxê mino...

Belê fayde nîye hewar dikem hewarê turka gele dûr e, birano kurd xayîno

Deloylo deloylo deloylo deloylo deloylo deloylo deloylo, deloylo deloylo delo Şêxê Zirav

deloylo deloylo deloylo, şereka qewimî li çiyayê Sûrdaşê, wa bi ber e, berê sibê pênc hezar eskerê hîndîya û qelereşka berê siba xêra hate ser e,

*belê şad û şihûdê Şêx Mehmûd, kekê Şêx Qadir, bavê Letîf gelek hene,
bi sê denga gazî dike Kerîmê Fetah Beg, gelê egîda hewrro des-
thelînanekê biken,*

*belê çî gawa destê xwe bideme darê cambêzarê bigrim şarê Kerkûkê,
şarê Bexdayê, hewarekê bi êxme Londone, deloylo deloylo, deloylo de-
loylo delo Şêxê mino.*

*Ezê ewro hewar dikem fayde nîye, hewarê turka dûr e, birano kurd
xayîno*

*Deloylo deloylo deloylo, Şêx Mehmûdê minî zerî li çiyayê Sûrdaşê si-
war bî û hate xelkanê.*

*Bejna Şêx Mehmûd kekê Şêx Qadir, bavê Letîf li min binka şînê ruhanê,
Şêx Mehmûd, bi sê denga gazî dike Kerîmê Fetah Beg, gelê egîda hewr-
ro desthelînanekê biken, ewe sê roje wemê asêbûyî li çiyayê Sûrdaşê,
dîhar nîye li mera bê wîndadê wanê.*

Deloylo deloylo, deloylo deloylo delo Şêxê mino

*Belê fayde nîye hewar dikem hewarê turka gele dûr e, birano kurd
xayîno*

28.05.2021

Çavkanî:

1. *Wikipedia Kurdi*
2. *Mehmet Gültekin: Kawis Axa: Bilbilê Kurdistanm, Basnews*
3. *Gotinênstranan.com*

Şêx Silê

Şêx Silê, bi navê xwe yê din “Sêwî Silo” dengbêjek ji dengbêjên Kurd ê navdar ê.

Di navbera dawîya sedsala 18an û destpêka sedsala 19an da jîyaye û hemdemîyê Evdalê Zeynikê û Gul a File ye.

Lê di kîjan salê da û li kû hatîye dinê, di kîjan salê da dinya xwe guhartîye, sedîsed nayê zanîn.

Ev yek jî parçeyek ji qedera dengbêjan, ew jî bi qedera kurdan va girêdayî ye.

Kurd miletek bindest in û ji dîrok û çand û hûnera xwe hatine dûrxistin. Loma lêkolînên di derbarê dengbêjan da hatine kirin, kêman. Qasî kêmanîya xwe agahîyên tê da cîh digrin jî ji hev cuda ne. Jiber ku çavkanî bi pirranî çavkanîyên qeydkirî nînin û di arşîvan da cîh nagrin.

Wek hemû xalên jîyanê, agahîyên di derbarê dengbêjan da jî, bi devkî ji nifşên berê derbasî nifşên nû bûne. Di wê derbasbûnê da hinek agahî kêman bûne hatine jibîrkirin, hinek agahî jî tevlihev bûne û hatine guhartin.

Loma dema bûyîn û mirina Şêx Silê û jîyana wî jî tam nayê zanîn. Di hinek lêkolînan da tê gotin, ku Şêx Silê bi eslê xwe ji herêma Serhadê, ji bajarê Agirîyê ye. Li gundê Zîyaret a bi ser Patnosê jîyaye û dengbêjê Emîn Paşa bû ye. Dû ra berê xwe daye rojhilatê Kurdistanê û çûye li herêma Qelenîyê, di qonaxa Tahir Xanê Qelenîyê da dengbêjî kirîye.

Herçiqas agahîyên ku di derbarê dema zarokatîya wî da tên gotin

hevdu negrin jî tişta bêşik û rast ew e, ku Şêx Silê li Qelenîyê jîyaye û denbêjê Tahir Xanê Qelenîyê bûye.

Sedem vê yekê dema ku min biryar da, di derbarê Şêx Silê da nivîsek binivîsim, min berê xwe da çapemenîya Rojhilatê Kurdistanê. Bi alîkariya hevalemî xwe yê qedîm gihîştim lêkolîner û nivîskarê Kurd, Ebdolkerîm Surûş.

Ebdolkerîm Surûş ji min ra qala xebata xwe ya nû kir, ku ew jî Antolojîya Dengbêjên Rojhilatê ye û ew dê dimek kin da were çapkirin.

Di antolojîyê da wek dengbêjê yekemîn cîh dane Şêx Silê, lêbelê ne bi agahîyên berfireh. Jiber ku di derbarê jîyana Şêx Silê da, di destê wan da jî zêde agahî tunebû ne.

Herçiqas xebata wî ya hêja û payebilind nehatibe çapkirin jî, birêz Ebdolkerîm Surûş, beşa pirtûkê ya di derbarê Şêx Silê da, ji min ra şand û ew bi min ra parva kir.

Hezarcar mala wi ava be.

Ebdolkerîm Surûş di xebata xwe da, cîh û warê ku Şêx Silê tê da jîyana xwe derbas kirîye, bi nav dîke û wiha nîşan dide:

„Aniha li devera Qeleniyê du gund hene ku navê van Şêx Silo ne. Yek Şêx Siloya jêrê ku niştecihên vê ji eşîra Birûkî (Birûkan) ne û ya din jî Şêx Siloya jorîn e, ku niştecihên vê jî ji eşîra Delayî ne. Her du gund cîranê gundê bi nav û dengê “Navirê” ne ku Navir û Gola Navirê li nava stranên me yên dengbêjîyê da pir caran hatine gotin (kilama Şêx Zarih, Sirra Qeleniyê û ...)

Li ser gotina Mihê Elo yê ji eşîra Xalidiya, ev herdu gundan Tahir Xanê Mîrpenc pêşkêşî Şêx Silê kirine. Şêx Silê jî li gundê jorîn rûniştîye. Lewra ev gund bi navên Şêx Silo yan jî Şêx Silê, gundên bi nav û deng in. Ev her du Şêx Silê, ku li quntara Çiyayê Eleganê cîh digrin, berî şorişa Girîdaxê (Ararat) bi rêberîya Îhsan Nûrî Paşa li nav xaka Tirka da bûne, piştî şorişê ew dane Îranê.

Şêx Silê ji eşîra Bûdka ye û Bûdkî jî tayîfeyek ji êla Celalîyan in. Şêx Silê zewicî ye, lêbelê zarokên wî nebûne, Sedem vê ye ku ji nesla wî îro kesek tune.

Dema ku Çiyayê Eleganê dibe hidûdê Iran û Turkiyê, herdu devlet Ele-

ganê di nava xwe da parva dikin. Elegana ji alî Tirkan ra gotinê, Elegana Asyayê û Elegana ku ji alî Îranê ra jî gotinê, Elegana Tahir Xan..."

Bi rêya înternetê jî li şopa Şêx Silê gerîyam û rastî hinek çavkanîyan hatim. Ji wan hinek makalene, ku heta niha di hinek malper û kovaran da hatine weşandin. Mixabin agahîyên di wan makaleyan da jî, ji hev cuda ne û di gelek xalan da hevdu nagrin...

Ji wan cudahîyan yek jî ew e, ku dibêjin Şêx Silê jî mîna Evdalê Zeynikê demek di dîwana Surmeli Memed Paş da cîh girtîye. Di wê demê da dilê wî ketîye Serayê ya keça Memed Paşa. Memed Paşa, Şêx Silê layiqî Serayê nedîtîye. Serayê ji êşa dilê xwe nexweş ketîye û bi roj û mehan di nav nivînan da ma ye. Şêx Silê jî, piştî evîna xwe ya bêhêvî strana xwe ya bi navê Serayê ya Memed Axa derxistîye, ku parçeyek ji wê stranê wiha ye:

*"Gelî gundî û cîranan gilî û gazind û loman ji min nekin
Bila yekî fenanî seraya Mamet axa dosta meriv be
Hespê meriv beza be şûrê meriv birra be
Tu dêhna xwe bide vê sibekê malxirabo
Kum û kulosên meriva bi ser çav û biriyar mêl û xwar be*

*Na na wileh bila dosta meriva ser tacê hemû dosta be
Li nava civatê mezin pîr û hakimî meriv ji xwe re rûne
Herkesê ji xwe re meth û senayê yar û dostê xwe bide
Ez ji xwe re methê seraya Mamed axa bidim
Di nava heval û hogira bila per û baskê merivan
Vebe ji xwe re pê bifire serayêêê..."*

Heta leqeba wî ya Sêwî Silo jî bi vê bûyerê va girê didin û dibêjin, Şêx Silê piştî vê kilamê biryara xwe dide û ji diwanên mîr û hakimî dîr disekine.

Heta tê gotin, ku ew bixwe leqeba Sêwî Silo li xwe dike û êdî naxwaze tu kesek wi wek Şêx Silê bi nav bike.

Piştî berhevkirina hemû agahîyan min berê xwe da lêkolîner û nivîskarê Kurd Ahmet Aras.

Ahmet Aras, ku nivîskarê pirtûka bi navê Evdalê Zeynikê, Kerr û Kulik, Sîyabend û Xecê ye.

Gor nêrîna min ew di warê dengbêjîyê da bi tena serê xwe otorîteyek zana û çavkanîyek dewlemend e. Bi rê ya telefonê gihîştim Ahmet Aras û pê ra dûr û dirêj axifim.

Min jê ra qala makaleyên ku di derbarê Şêx Silê da hatine nivîsandin û nakokîyên di wan da cîh digrin, kir. Ew jî di derheqê hevdîtina Evdalê Zeynikê û Şêx Silê, çîroka lêca ku di navbera wan da derbas bûye da axifî û di vî warî da agahîyên ku di pirtûka wî ya li ser Evdalê Zeynikê nivîsîye da cîh digrin, careke din ji min ra dubare kir.

Ahmet Aras di pirtûka xwe da çîroka hevdîtin û leca ku di navbera Evdal û Şêx Silê da derbas bûye, bi hûrgulî dinivîsîne. Mirov bi wê çîrokê jî têdigihîje, ku Evdal û Şêx Silê heta wê demê rû bi rû hevdu nedîtine. Cara yekem li qonaxa Tahir Xanê Qelenîyê hatine ba hev.

Aras; Şêx Silê wek dengbêjê Tahir Xanê Qelenîyê û mîna Evdalê Zeynikê dengbêjekî bi nav û deng bi nav dike.

Gor lêkolina Ahmet Aras, rojekê ji serhedê dengbêjek derbasî Îranê dibe û diçe bajarê Qeleniyê. Li qonaxa Tahir Xan dibe mêvan û xwe bi wan dide nasîn, ku ew dengbêjê Surmeli Memed Paşa, Evdalê Zeynikê ye.

Çîroka wê bûyerê di pirtûkê da wiha derbas dibe:

Tahir Xanê Qeleniyê, ku nav û dengê Evdalê Zeynikê bihîstîye, ji mêvan ra dibêje:

„Madem tu Evdalê Zeynikê yî, were bi dengbêjê min Şêx Silê re bistirê.“

Ew û Şêx Silê bi hev ra hinekî distirên, lê kesên li wan guhdarî dikin, têdigihîjin ku ew yekî beredayî ye. Ne kilaman baş dizane, ne jî qa-yde û meqaman.

Li ser wê yekê Tahir Xanê Qeleniyê nameyekî ji Surmeli Memed Paşa ra dişîne û di nameya xwe da wiha dibêje:

„Serê te bixwe bi ser te û paşatiya te... Dengbêjê te Evdalê Zeynikê hate vir, bi dengbêjê min re kete lecê. Qet ne dizanîbû bistirê, ne jî dikarîbû tişteki bêje. Ji yekî mînanî te ra ne şerm e, tu dengbêjên wiha hildidî kêleka xwe û kilaman pe didî gotin.“

Dema ku nameya Tahirxan digihîje destê Surmeli Memed Paşa, Evdal li gerê bûye.

Memed Paşa difikire, ku bi rastî Evdal çûye Qeleniyê û tiştêkî wusa jî qewimîye. Sedem wê yekê Surmeli Memed Paşa diqahire û li benda vegeza Evdal disekine.

Dema ku Evdal şûnda vedigere, gotûbeja ku di navbera Surmeli Memed Paşa û Evdal da derbas dibe, Ahmet Aras di pirtûkê da wiha tîne ziman.

Memed Paşa:

„Evdal ev çi hal e? Ev çi mesele ye? Tu çûyî li Iranê bi dengbêjê Tahir Xanê Mîrpenç re strayî û te ez rezil kirime.“

Evdal:

“Xwe aciz neke mîrê min. Ez ne çûme Iranê, ne jî min bi yekî wusa ra kilam gotiye. Di vî karî da yeqîn xeletiyek heye.“

Evdal di wê gera xwe da çûye kû, çi kiriye, gişkî yek bi yek ji Memed Paşa ra dibêje.

Memed Paşa jî qanî dibe ku xebera çûyîna Evdal a Îranê ne rast e, yekî beredayî çûye wir û navê wî xirab kirîye.

Memed Paşa:

“Evdal madam ku wusa ye, tu haziriya xwe bike, here Îranê, bi dengbêjê Tahir Xan ra bistirê û wegere.“

Evdal haziriya xwe dike, Memed Paşa ji Tahir Xanê Qeleniyê ra nameyekê dişîne, gazî rûspîyên xwe Emerê Hecî, Îso û yekî din dike, nameyê dide wan û wan bi hev ra dişîne Îranê.

Memed Paşa di nameya xwe da ji Tahir Xanê Qeleniyê ra wiha dibêje:

„Ew tiştên ku te di name de gotiye, na rast in. Dengbêjê min Evdalê Zeynikê nehatiye wir, ji te ra derew kirine. Gotinên te li min zor hatin. Jibo vê yekê, ezê dengbêjê xwe Evdalê Zeynikê tevî du merivên xwe dişînim cem te. Bila Evdal bê û bi dengbêjê te ra bistirê. Te ku dengbêjê min guhdarî kir, di derheqê wî da fikra xwe ji min ra binvîse.“

Evdal û her du merivên Memed Paşa diçin Qeleniyê, di qonaxa Tahir

Xan da dibin mêvan. Evdal nameya Memed Paşa derdixê dide Tahir Xan.

Tahir Xan nameyê dixwîne, dû ra xeberê dişîne hemo giregirên wê kêşê tine li dîwana xwe kom dike.

Piştî kombûna civatê Evdal û Şêx Silê di dîwanê da li hemberî hev rûdinên, destê xwe diavêjin guhê xwe dor bi dor heft roj û heft şevan bi hev ra distirên.

Dawîyê da dengê Şêx Silê dikeve û Şêx Silê serî li ber Evdal datîne. Tahir Xanê Qelenyê diqahire û li Şêx Silê hêrs dikeve.

Evdal ji Tahir Xan ra dibêje:

“Mîrê min, hêrs nekeve! Şêx Silê dengbêjekî yekta ye û şairekî pîrr mezin e. Bawer bike, hetanî niha tu kesî li pêşîya min ewqasî berxwe nedaye. Tu bizanibe ku di şairîyê da Şêx Silê ji min zêde ye, kêm nîne.”

Tahir Xanê Qelenîyê bi wê xeberdana Evdal va kêfxweş dibe, radibe ji wan ra xelatan tîne û dide wan.

Pey ra ji Surmeli Memed Paşa ra namekî dinivîsîne, dide wan û wan bi rê dike.

Tahir Xan di nama xwe da ji Memed Paşa ra wiha dibêje:

“Paşayê delal, min xeletîyek kir, bibaxşîne. Dengbêje te Evdalê Zeynikê hat bi Şêx Silê ra stra û jê bir. Evdalê Zeynikê şairekî pîrr mezin e û ez bawerim ku yekî usa heta niha nehatîye Kurdistanê. Haza ku Evdal şair e, dengbêj e, haza ku ew layiqî yekî mîna te ye.”

Piştî leca Evdal û Şêx Silê, kilama leca wan di zemanekî Kurd da li hemû dewerên Kurdistanê bela dibe û îro ji alî gelek dengbêjan va tê gotin.

Leca wan wiha dest pê dike:

Lo yeman, lo yeman, lo lo yemaaan

Lo yeman, lo yeman, lo lo yemaaan...

Evdal go Şêx Silê Dîdem e, ji dilê mi ra xweş Dîdem e

Çemê Dîdemê di ber me ra dikîşe lem e lem e

Minê li Tirkîyê sê wilayet li pişt xwe hiştî ye

Ezê ji boyna Şêx Silê hatime welatê Ecem e

Lo yemaaan...

Lo yeman lo welat...

Lo yeman, lo yeman, lo lo yemaaan

Lo yeman, lo yeman, de lo lo yemaaan...

Şêx Silê go, Evdal ku ez heme, ez Şêx Silê me

Dengbêjê Tarxanê Qelenyê me

Ez kela li deştê me, mija li rûyê behrê me

Li dinyayê beloqê ber çavê dengbêjê xelkê me

Li vira ez îro qesasê sere Evdalê Zeynikê me

Piştî heft roj û heft şevan Şêx Silê dest li ber Evdal datîne û dawîya kilamê jî wiha diqede:

Şêx Silê go, Evdal Dîdem e, ji kula dilê mi ra xweş Dîdem e

Bihar e, Çemê Dîdemê di ber me ra dikişê, lem e lem e

Ez çi bikim kal bû me, diranê min ketine, ez ne hemsalê te me

Evdal haza ku tu şairî, tu hostayê min î, ez şagirtê te me

Lo yemaaan...

Lo yeman lo welat...

Lo yeman, lo yeman, lo lo yemaaan

Lo yeman, lo yeman, de lo lo yemaaan...

Evdal go, Şêx Silê bejna mi ne kin e, ne dirêj e

Mînanî tak-rihana li devê mesîl şax davêje

Eva heft roj û heft şev e Şêx Silê bi mi ra kilama dibêje

Gelî cemaetê hûn bizanibin ku Şêx Silê şair e û xweş dengbêj e

Lo yeman, lo yeman

Lo yeman, lo yeman

Lo yeman de lo lo yemaaan...

Leca Evdalê Zeynikê û Şêx Silê bi vî awayî bi salan berê diqede.

Lê belê birîna me ya kûr roj bi roj mezin...

Êş û jana wê jî zêde dibe.

Nakuje, lêbelê ji kuştinê jî xirab dike.

Bêguman sedema vê yekê jî bêdewletbûn e.

Miletê ku xwedî dewlet nebe, qeyd û quydên wi milletî jî nayê girtin.

Ax bîndest, welatê jî dagirtî be, mêjû dixurife, hişê hevpar şêlû dibe.

Di bin zilm û zordarîya dagirkeran da berxwe bide, lê heger bi ser nekeve, bi demê ra ji qidûmda dikeve, li rû dine bê xwedî û sêwî dimîne.

Loma mirov dikare bibêje, ne tenê Şêx Silê bi leqeba xwe, îro hemû Kurd û dengbêjên Kurd jî sêwî ne.

Heger rast be û Şêx Silê leqeba sêwîtîyê bixwe li xwe kiribe, ev yek jî tê wê wateyê, ku wî sêwîtîya xwe ji wê demê da dîtiye.

Ew jî yek ji hunera dengbêjtîya wî ye...

07.08.2021

Çavkanî:

- 1. Ahmet Aras, Evdalê Zeynikê, Weşanên Deng*
- 2. Ebdolkerim Surûş, Antolojîya Dengbêjên Rojhilatê, li ber çapê ye*
- 3. Mehmet Gültekin, Zargotina Kurdên Serhedê, Weşanên Avesta*
- 4. Ehmed Cengîz Çamlîbel, Evdalê Zeynikê, Weşanên Deng*

Evdalê Zeynikê

Şahê Dengbêjan...

Siwarê Kuvî û Bavê Temo...

Evdalê Zeynikê, di hinek kilam û stranên xwe da, xwe wek dengbêjê Surmelfî Memed Paşa bi nav bike jî, lê di hemû kilam û stranên xwe da xwe wek Sîwarê Kuvî û Bavê Temo bi nav dike û bi wan mohra xwe li binê kilamên xwe dixê.

Di derbarê dengbêjî û hunera Evdal da gelek kesan nêrînên xwe gotine û pesnê dengbêjîya wî dane. Lêbele ji wan du kes hene, ku beyî gotinên wan ev nivîs kêr dimîne.

Ji wan yek nivîskarê bi nav û deng û bi eslê xwe jî Kurd Yaşar Kemal e, ku ew xwe deyndarê Evdal dibîne, wî bi hevokek kin tarîf dike û dibêje; „*Evdalê Zeynikê Homerosê Kurd e û bavê fikrîyeta min e...*“

Yê din jî nivîskar û lêkolînerê Kurd Ahmet Aras e, ku ew bi salan li pey şopa Evdal gund bi gund gerîya ye û di derbarê wî da pirtûkeke giranbuha nivîsîye. Ahmet Aras di wê pirtûka xwe da Evdalê Zeynikê qasî dengbêjîya wî, wî wek şairê Kurd ê efsanevi bi nav dike û dibêje; „*Lîrîzma Kurdî bi qaîde û meqamên Evdal va gihîştîye asta xwe ya herî bilind...*“

Evdal kî ye?

Evdal di destpêka salên 1800î da hatîye dinyayê û piştî jîyana xwe ya ji sed salî zêdetir, di sala 1913an da koça xwe ya dawîyê kirîye. Gor gotina nebîyekî wî, ew 110 sal, gor gotina nebîyekî wî yê din jî ew 115 sal jîyaye.

Evdal ji Êla Meman e

Êla Meman, êleke koçer e. Di demsalên havînê da jîyana wan li zozanên Serhedê, di demsalên zivistanê da jî li berrîyên welatên jêr derbas dibe. Di wan salan êl ji çar qebîleyan pêk tê û ew jî, Pazûkî, Qesikî, Banokî û Pinanşî ne.

Dem tê ji Qebîla Pazûkan 20 mal li hêla Întabê, ku îro jê ra Dutax dibêjin, li Gundê Cemalvêrdîyê bi cîh dibin. Ji wan malan yek jî mala Hesênê kalikê Evdal e.

Hesên ji qebîla xwe keçikeka bi nave Zeynê ji lawê xwe ra dixwaze. Mistefa û Zeynê dizewicin, salek şûnda jî ji wan ra lawek dibe û nave wî Evdal lê dikin.

Evdal hê sê salên xwe xilas nekirîye, bavê wî dinya xwe diguherîne û Evdal ji alî bav da sêwî dimîne. Dîya wî, Zeynê, Evdal mezin dike, ku loma ew di jîyana xwe da jî, îro jî bi nave dîya xwe, wek Evdalê Zeynikê tê bi nav kirin û naskirin.

Dengbêjiya Evdal

Tê gotinê ku Evdal heta 30 salîya xwe, tu car kilam û stranek negotîye. Ew li gund û weke hemû gundîyan bi kar û barê rençberîyê ra mijûl e. Evdal mirovekî bejnkî û rû bi xurî, di xuy û xisletê xwe da jî miorvekî cuda bûye. Ew rewşa wî ya cuda bala gundîyan jî dikîşîne. Pîrrîcaran ji gund derdikeve, tere li sere çol û çîyan digere, li ber devê çeman rûdinê, li xuşexuşa avê, di nav mêrg û zevîyan da jî li vingîna mêş û mozan guhdarî dike. Ji gund û ji gundîyan dûr dikeve û weke evîndarê xwezayê, di nav mêrg û zevîyan da, li ser çol û çîyan digere dijî.

Di wan demên xwe yên taybet da şevêk radizê û xewneke ecêb dibîne. Roja mayîn xewna xwe bi rûspîyên gund va parve dike, her yek xewna wî bi awayek şirove dike.

Piştî dîtîna wê xewnê demek şûnda Evdal bi nexwaşîyek giran dikeve û bi mehan di nav nivînan da dimîne. Nexwaşîya wî her diçe giran dibe. Rojekî Eyşe ya jina wî ji der da dikeve hundur û dinihêre ji nav nivînan dengêkî xerîb tê. Ew vedigere û gazî der û cînanan dike. Yên ku tên malê û rewşa Evdal dibînin, ji wan hinek dibêjin, *“bi tayê ketîye”, hinek jî dibêjn, “dîn û har bûy û serê xwe xwarî ye...”*

Hemû gundî li mala wî kom dibin, Evdal jî di nav nivînan da dinale û bi meqamên cuda distirê. Dem derbas dibe, Evdal hewl dide û radibe ser xwe, bang li jina xwe dike û dibêje:

„Eyşo ji min ra tasek şerbetê çê bike û bîne, êdî ez baş û silamet im...”

Eyşo şerbetê çêdike û tîne dide ber Evdal, Evdal şerbeta xwe vedixwe, destê xwe diavêje peleguha xwe û distirê. Ji wê rojê heta dawîya emrê wî du tişt ji jîyana wî kêr nab, ku ew jî ger û kilam û stran in...

Gund, gund, bajar, bajar digere û li ser rêwîtiya xwe û dîtinên kila-man derdixe û distirê...

Di demeke kin da deng û dengbêjiya Evdal li herême belav dibe. Axa û beg qasidên xwe dişînin cem Evdal û wî dawet dikin. Evdal jî dike dorê û dibe mêvanê axa û began û şev û roj di odeyên wan da rûdinê û ji wan ra distirê.

Hinek axa û begên herême ji Evdal daxwazin ku, ew bi malbatî bar bike û were di gundên wan da bi cîh bibe, di qonaxa wan da rûnê û bistirê.

Lêbelê Evdal daxwaza tu yekî qebûl nake, weke dengbêjekî bi serê xwe, li gund û bajarên Serhedê digere û distirê.

Evdal here kîjan gund û li ku bibe mêvan, bêguman li ser rêwîti û mêvantîya xwe, li ser mla ku tê da bûye mêvan, kilamek derdixe.

Di rêwîteyê xwe ya ber bi Erzurumê da li Gundê Çûlîyê dibe mêvan, li ser mêvantîya xwe ya li Çulîyê kilamek derdixe û di wê kilamê da wiha dibêje:

*„Heyla lawo, em ê ji Ezurmê hatin bi kawranî
Emê peyabûne li şewitya Çulyê bi mêvanî
Qîz û bûkên Çulyê li ser kanîyê kiras-şo danî
Ew qonaxa ku em lê peyabûn bi mêvanî
Ji bo navrojê, ji me ra xaşîl danî...”*

Evdal dema ku dibe çil salî, êdî dengbêjek bi nav û deng û naskirî ye.

Di hman demê da dengbêjeke Surmelî Memed Paşa hebûye û navê wê jî Gulê bû ye. Gulê qîza keşîşê Filla û di warê dengbêjiyê da jî xwedî huner û zîrek bû ye.

Gulê ewqas ji dengbêjîya xwe bawer bûye, ku ehd kirîye û wiha gotîye:

„Kê ku di warê dengbêjîyê da ji min zêde be û di lecê da ji min bibe, ez dê bi wî ra bizewicim...“

Rojekê Evdal têdigihîje, ku Surmeli Memed Paşa û Gulê li Xamûrê beşdarî dawetek dibin. Evdal jî ji Cemalverdîyê derdikeve, berê xwe dide Xamûrê û tere li kuncikeke diwana ku Surmeli Memed Paşa bi giregirên herêmê ra rûniştîye, cîhê xwe digre.

Di dîwanê da Gulê distirê û çavê xwe li ser civatê digerîne. Dema ku çavê wê bi Evdal dikeve, Gulê di stranê da merhabatîyê li Evdal dike û dibêje:

*„Lo mêvano tu bi xêr hatî, ji ku te yî ku da diçî
Ji bo ç xizmetê hatî, tu bi xêr û silamet biçî...“*

Gulê hê gotinê xwe neqedenadî ye, Evdal firsenda ku ketîye dest wî naxwaze birevîne, dest davêje guhê xwe û bersiva Gulê dide û dibêje:

*„Ez şahê dengbêjan Evdalê Zeynikê me
Li Serhedê qesasê serê şair û dengbêjê xelkê me
Ez ku biqêrim, dengê min ji vir here erdê Ecem e
Ez ji rêya dûr hatime, Gulê ez îro mêvanê te me...“*

Bi vê destpêkê Evdal û Gulê dikevin pêsîra hev û lêca wan sê roj û sê şevan dikudîne.

Di dawîya sê roj û şevan da Gulê dibêje:

*„Evdal tu were destê min bigre, emê herin mala me ye
Ezê ji t era daynim orxan û doşegên qedîfe ye
Ezê ji te ra çêkim birincê Qerecdaxê bi sûzme ye
Ezê ji te ra çêkim cotek gorê Kurmancîyê jê ra dibêjin dîzleme ye
Tu ku vegeyayî, ji te pirs kirin gotin îkrama Gulê jo te çî ye
Bêje îkrama Gulê ji serê heftê û heft bavê min zêde ye...“*

Li beranberî van gotinên Gulê, Evdal jî wiha dibêje:

*„Wey can Gulê wey can Gulê, bejnziravê, wek qamişê devê golê
Çavê reş in bi rengê hubrê, pozbîvilnê ji nikulê kewê
Lê dixê sura Qetewînê, bayê Sîpanê, hewa Bilêcanê
Gulê te ez kuştme bi zarê şirîn û bi vê xeberdanê...“*

Di dawîya lecê da Gulê ji Evdal ra dibêje:

*"Evdal haza tu şair û şairekî bê emsal î.
Ez xwedîyê pîrsa xwe me.
Heger tu qebûl bikî, ezê te bigrim,
Lêbelê ezê dîsa li ser dînê xwe bimînîm
Û ji dînê xwe venegarim..."*

Evdal ji bersiva wê dide û dibêj:

*„Gulê ez merivekî zewicî me.
Dînê te ji te ra, dînê min jî ji min ra,*

*Bila herkes di rê ya xwe da here û li ser dînê xwe bimîne. Tu xwîşka
min î bila Xwedê mirazê te bi dilê te bike..."*

Piştî lecê Surmeli Memed Paşa dixwaze ku Evdal jî êdî di dîwana wî da cîhê xwe bigre û bibe dengbêjê wî.

Di destpêkê da herçiqas Evdal nexwaze jî, dûr û dirêj difikire, di encamê da daxwaza Surmeli Memed Paşa qebûl dike û ji wê rojê pê va dibe dengbêjê wî û di dîwana wî da distirê...

Evdal dibe dengbêjê Sürmeli Memed Paşa

Evdal demeke dûr û dirêj, di Dîwana Sürmeli Memed Paşa da dengbêjîyê dike. Di dema koçberkirina Avşarên Kozanê bi Surmeli Memed Paşa ra tevdigere.

Surmeli Memed Paşa, nebîyê Îshaq Paşa yê xwedîyê Seraya Bazîdê ye.

Di sala 1865'an da Dewleta Osmanî ji bo îsyana Kozanoglu yê Edenê alîkarî ji Surmeli Memed Paşa dixwaze.

Surmeli Memed Paşa jî bi 400 suwarîyên xwe va, derdikeve serê rê û berê xwe dide Kozanê. Di nav wan suwarîyan da Evdal jî heye. Piştî têkçûna isyanê, ji 50 hezaran zêde kes ji cîhê xwe koçber dibin û pirranîya wan jî tîn kuştin.

Li alî ki şer û xwîn, li alîyê din jî nexwaştî û mirin. Wê demê li herêma Edenê nexwaşîya kolerayê derdikeve, ku pirranîya leşkerên Dewleta Osmanî û 300 suwarîyên Surmeli Memed Paşa jî bi wê nexwaşîyê dikevin û dimirin.

Li ser trajedîya ku li Kozanê rû dide, Evdal destanek ji ber xwe derdixe û distirê. Ev destana Evdal a ku bi navê „Wey Xozanê“ tê zanîn, ew jî wek hemû stranên wî di nav gel da belav dibe û tê guhdarî kirin...

Berîya çûyîna Surmelî Memed Paşa ya ber bi Kozanê, Padîşah ji wan ra fermaneke dişîne ku tê da dibêje bila ew di Dersimê ra derbas nebin, ji ber ku Dersimî mirovên kuvî ne û ewê zîrarê ji wan bibînin. Surmelî Memed Paşa dîsa jî gor pêşnîyara padîşah tevnagere û rêya xwe di nav Dersimê ra derbas dike. Dema ku di nav Dersimê ra derbas dibin, dîtina zerar û zîyanê bidin alîki, bîlakîs ji kesên Dêrsimê mêvanperwerîyekî baş dibîne.

Di wê rêwîtîyê da Surmelî Memed Paşa li hember erdnîgarîya herêmê ya bedew û bê emsal matmayî dibe. Evdal jî li ser dîmenên ku di erdnîgarîya Dersimê da dibîne û bi wan hişmekar dibe, strana xwe ya bi navê „Dersimê“ derdixe û distirê...

Sedem nexwaşîya Kolerayê Surmelî Memed Paşa jî bi pirranîya suwarîyên xwe va nexweş dikeve û ew jî li Edenê dimire. Kesên ku sax dimînin, ew jî bi tî û birçî, birîndar û ji qidûmdaketî dikevin serê rê û di encama rêwîtîyêke dijwar û xeternak da vedigerin welatê xwe yê serhedê...

Tê ragihandinê ku, ew kesên ku bi Surmelî Memed Paşa ra çûne Kozanê ji wan tene 50 kes şûnda vegeŕiyane û Evdal jî ji wan kesan yek e...

Siwarê Kuvî, Bavê Temo

Evdal di prranîya kilam û stranên xwe da wek „Siyarê Kuvî û Bavê Temo“ xwe bi nav dike.

Kuvî hespê Evdal, lêbelê Temo lawê nîne û zarokekî sêwî ye.

Evdal di dema koçberîyê da, wî di nav pêçekê da li serê rêyekî dibîne. Pêçeka wî ji erdê radike, hembêz dike û bi xwe ra dibe. Navê wî Temo lêdike, wek lawê xwe wî mezin dike û ji zarên xwe yê heq venaqetîne.

Jiber ku Temo xwe sêwî nebîne, di kilam û stranên xwe da, xwe wek Siyarê Kuvî û Bavê Temo bi nav dike.

Evdal di dema kaltîya xwe da nexwaş dikeve û ronahîya çavên xwe wenda dike.

Temo bi destê wî digre, jê ra dibe çav û ling û digerîne. Bi çavên xwe yê kor di havîn û zivistanê da Qulungeke baskên wê şikyayî xwedî dike.

Li ser korbûna xwe di kilameke xwe da bang li Temo dike û dibêje:

*„Evdal digo Temo lawo bavê te kor e, de wî wî Evdal kor e
Ez dengbêjê Surmeli Memed Paşa bûm, kes nabê kerem bike were jor e
Tu rabe bi destê min bigre, min bavêje ser Ocaxa Şêx Bekirê Sor e
Ew xatekî mezin e, bila gilî gazine min bibe bigihîne Dîwana Rebê jor e
Ax dilêm yar yar, dilêm yar yar, dilêm yar yar, dilêm yar yar...”*

Roj tê bi awayekî ronîya çavê Evdal lê vedigere û Evdal weke berê pêşîya xwe dibîne. Tê gotin ku bi dîtina Evdal ra baskê Quling yê şikestî jî baş dibe û ew jî difire.

Evdal li ser rewşa xwe û Qulingê baskşikestî jî kilaek derdixe û di kilamê da qala quling û baskê wî dike û wiha dibêje:

*„Lo qulingo malxirabo li serê me ha meke fenanî te nine
Baskê xwe veneke, çepê xwe di ser min da nehejîne
Serê baskê te bi çamûr in, kokê baskê te şikestî ne
Tu ji derdê dilê xwe ra nebê, ji birîna dilê min ra neqingîne
Her sê mehê havînê cî û meskenê te Serhed e
Tev mêrg û çîmen e, bi gul û çîçek û çavkanî ne...”*

Dem tê çavê Evdal vedibê û ew careke din bi ronîya çavê xwe pêşîya xwe dibîne, lêbelê edî kal û kalekî bê mecal e.

Li halê xwe dinihêre, li ser kaltîya xwe dilorîne û ji Temo ra wiha dibêje:

*„Evdal go Temo lawo, bexê ez bavê te me
Dengbêjê Surmeli Memed Paşa ez bi xwe me
Dilê min bûye kela derdan û kullan, pir bi xem e
Ji mirina Memed Paşa vir da ez şerpeze me...”*

*Wey kalîyê, wey korîyê, Xwedê xirab bike kalanîyê
Welle Temo lawo mirin çêtir e ji feqîrîyê*

*Berê qîz û bûkan histûyê xwe li ber bavê te jî xar kir
Kalanyê li min kal kir, xortanîyê mala xwe ji min bar kir
Bûkan rûyê xwe ji min guherî, qîzan dilê xwe ji min sar kir
Pîrên heftê heyştê salî tinazê xwe kir, devê xwe li min xar kir...”*

Evdal di dema kaltîya xwe da jî bê kilam û stran nasekine. Lêbelê dema ku distirê, bêhna wî dernayê û qirika wî dixitime. Berxwe dikeve, digirî û di ber xwe da dilorîne...

Her diçe Evdal kal, mecalê wî jî kêma dibe. Bi nexwaşîyeke giran dikeve û bi mehan di nav cî û lihêfan da dimîne. Ji rojan rojek bang li law û nebîyê xwe dike û ji wan ra dibêje:

*„Min tu car guh neda mal û milkê dinyaligê, ji ber vê yekê em feqîr in.
Lê min ji we ra navek hiştîye, ew defîna we ye lawo... Berhemên min
mîna zêr in, hezar salî jî di binê erdê da bimînin, ew zeng nagrin û
narizin...”*

Dû ra du kilamên xwe yên li ser Dersim û Xozanê derxistîye, ji wan ra rêz bi rêz dibêje, bi wan dide jiberkirin û çavê xwe digre...

Lêbelê namire...

Jiber ku ew bi kilam û stranên xwe îro jî di kurahîya dilê kurdan da dijî...

Bi berhemên xwe yên zêrîn îro jî deng û sewta dengbêjan dixemilîne û rêya wan ronî dike...

Kornwestheim, 25.01.2022

Çavkanî:

1 – Evdalê Zeynikê, Ahmet Aras, Weşanên Deng, Stenbol 1996

2 – Rojek ji rojên Evdalê Zeynikê, Memed Uzun, Weşanên Îthaki

İKRAM OĞUZ

MÎRO

çiroka şer û koçberiyê



ROMAN

ikram Oğuz

rêwî



DOZ

Îkram Oğuz

Jîyan bi kurdî xweş e





Dîroka deng û dengbêjîyê
dîrokeke kûr û dûr e.
Deng û bêje...
Du peyv ya jî du gotinên bi hev girêdayî
û li hev xemilandî...
Çawa ku di kitêba miqedes da tê gotin,
ku di destpêkê de gotin hebû,
gotin bi Xwedê ra û Xwedê bixwe bû...
Di destpêka jîyana kurdan da jî dengbêj hebû.
Dengbêj bi kurdan ra û Kurd bixwe bû.
Jiber ku dengbêj, kanîya zimanê Kurdî...
Afirînerê vegotina bi peyv û hevokên xemilandî...
Deng û awazên evîna ji kûrahîya dil...
Pesindarê mêranî û mêrxasîya li qada şer...
Gotarvanê destanên azadîyê...
Vebêjerê êş û jana koçberîya ji bindestîyê ye.
Di civata Surmeli Memed Paşa da
Şahê Dengbêjan, Bavê Temo û Suwarî Kuvî Evdalê
Zeynikê...
Li deşta Mûşê mîrê dengbêjan Resoyê Gopala
Li Serhedê Kewê Ribat Şakiro bixwe ye.
Dengbêj, di jîyana xwe da koçber...
Di xewn û xeyalên xwe da evîndar e...
Bi hestên ji kurahîya dil evîna xwe...
Bi deng û sewta xwe gotinê diximilîne.
Loma heta ku deng û gotin hebe,
Dengbêj dijî û namire...